

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

MESUT YILMAZ'IN BAŞBAKANLIĞI DÖNEMİ
(1991-1999)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ŞİMŞEK

İSTANBUL 2018

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

MESUT YILMAZ'IN BAŞBAKANLIĞI DÖNEMİ

(1991-1999)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ŞİMŞEK

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. BÜLENT BAKAR

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Kübra ŞİMŞEK'in "Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığı Dönemi (1991-1999)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çekişmesi ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bülent BAKAR
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

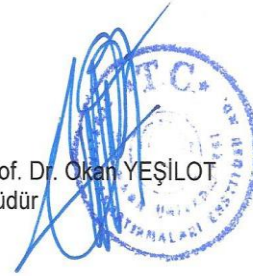
Üye : Doç. Dr. Şerafettin Can ERDEM
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Ökkeş Kürşad KARACAGİL
Üniversitesi İstanbul Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 25.1.06. 2018 tarih ve 2018/12-07 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ 23 HAZİRAN 1991-20 KASIM 1991	5
1. I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ.....	5
1.1. Hükümetin Kuruluşu	5
1.2. Hükümet Programı	9
1.3. Güven Oylaması	12
2. I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI	13
2.1. İç Gelişmeler	13
2.2. Dış Gelişmeler	19
2.3. Ekonomik Gelişmeler	24
2.4. Sosyal Gelişmeler	29
3. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI.....	34
3.1. Eleştiriler	34
3.2. Hükümetin İstifası	42
İKİNCİ BÖLÜM: II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ 6 MART 1996- 28 HAZİRAN 1996	43
1. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ ÖNCESİ GELİŞMELER	43
2. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ	49
2.1. Hükümetin Kuruluşu	49
2.2. Hükümet Programı	53
2.3. Güven Oylaması	55
3. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI.....	56
3.1. İç Gelişmeler	56
3.2. Dış Gelişmeler	66
3.3. Ekonomik Gelişmeler	69
3.4. Sosyal Gelişmeler	74

4. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI.....	78
4.1. Eleştiriler	78
4.2. Hükümetin İstifası	82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ 30 HAZİRAN 1997- 11 OCAK 1999	84
1. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ ÖNCESİ GELİŞMELER.....	84
2. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ	88
2.1. Hükümetin Kuruluşu	88
2.2. Hükümet Programı	92
2.3. Güven Oylaması	93
3. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI	95
3.1. İç Gelişmeler	95
3.2. Dış Gelişmeler	100
3.3. Ekonomik Gelişmeler	109
3.4. Sosyal Gelişmeler	116
4. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI.....	129
4.1. Eleştiriler	129
4.2. Hükümetin İstifası	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA.....	136
ÖZGEÇMİŞ	141

ÖNSÖZ

1991 ve 1999 yılları arası Türk siyaseti karmaşık ve bunalımlı bir dönem geçirmiştir. Sık sık değişen hükümetler, ekonomideki dalgalanmalar ve siyasi hayattaki istikrarsızlık ülkeyi kaosa sürüklemiştir.

Bu çalışmada 1991-1999 yılları arasında Mesut Yılmaz tarafından kurulan 48, 53. ve 55. Hükümetler incelenmiştir. Giriş hariç 3 bölümden oluşan bu yüksek lisans tez çalışmasının giriş bölümünde cumhuriyetin ilanından 1999'a kadar kurulan hükümetler kabaca ele alınmıştır. Birinci bölümde Mesut Yılmaz tarafından oluşturulan ve ilk olma özelliğini taşıyan 48. Hükümet, kuruluşundan istifasına kadar siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan analiz edilmiştir. İkinci bölümde hükümet incelemesinden önce iki hükümet arasında geçen 5 yıllık süreç anlatılmış, ardından 53. Hükümetin siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan incelenmesine geçilmiştir. ANAYOL Koalisyonu olarak da adlandırılan 53. Hükümet, koalisyonu oluşturan iki parti açısından da ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise diğer bölümde olduğu gibi ilk olarak 53. ve 55. Hükümetler arasında geçen süreç incelenmiş, ardından da ANASOL-D Koalisyonu olarak da adlandırılan 55. Hükümetin analizi yapılmıştır.

İncelenen üç hükümette de araştırmalar sırasında resmi kaynaklar temel alınmış ve basın-yayın ile desteklenmiştir. Resmi kaynak olarak T.B.M.M Tutanakları ve T.B.M.M Haber Dergileri, basın-yayın olarak da Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Sabah gazeteleri ile sık sık Resmi Gazete' ye başvurulmuştur.

Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz ve tez çalışması sırasında hayatını kaybeden ANAP'lı eski Gaziantep Milletvekili Hasan Celal Güzel ile iletişime geçerek söyleşi yapma girişimlerim sonuçsuz kalmıştır.

Tez konumun belirlenmesinden itibaren benden bilimsel çalışma disiplini ve gayretini esirgemeyen çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Bülent Bakar ile çalışmaktan onur duyduğumu ifade ederek teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana her konuda destek olan aileme, değerli arkadaşım Serkan Erarslan'a ve kıymetli dostlarıma yardım ve desteklerinden dolayı sevgilerimi sunuyorum.

KÜBRA ŞİMŞEK

ÖZET

Bu çalışmada Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ANAP Genel Başkanı olan Mesut Yılmaz tarafından 1991-1999 yılları arasında kurulan üç hükümet incelenmiştir. Bu üç hükümet içerisinde 48. Hükümet yeterli çoğunluğu sağladığı için tek başına oluşturulmuş ancak 53. ve 55. Hükümetler koalisyon hükümeti olarak kurulmuştur. 53. Hükümet ANAYOL Koalisyonu, 55. Hükümet ise ANASOL-D Koalisyonu' dur.

Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi, Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Mesut Yılmaz başkanlığında siyasi hayatına devam etmiştir. Bu süreçte 3 kez hükümet oluşturan Yılmaz, Özal döneminde olduğu gibi kendi döneminde de yönetimini ANAP'ın temel ilkeleri üzerine kurmuştur. Yılmaz, üç hükümetin de programlarında demokratikleşmeye önem vermiştir. Ülkenin ekonomisini alt üst eden enflasyonun düşürülmesi temel hedef olmuştur. Eğitimin sağlanması ile geleceği de sağlamlaştıracağına inanan Başbakan, her dönemde 8 yıllık zorunlu eğitim yasasını gündeme getirmiş ve nihayet 55. Hükümet döneminde yasa onaylanmıştır.

Ancak Mesut Yılmaz Hükümetleri, erken seçim talepleri, Susurluk Kazası Olayı, TÜRKBANK İhalesi Skandalı ve gensoru önerileri ile muhalefetin ve halkın sert tepkisi karşısında dayanamamış ve istifa etmiştir.

ABSTRACT

In this study, after Turgut Ozal had been selected as president, the Governments that were formed by Mesut Yılmaz, ANAP general president, between the years 1991-1999, have been searched and studied. The 48th Government in this three governments, had been formed alone as it had got quorum, however The 53rd and 55th Governments had been formed as coalition governments. The 53rd Government was ANAYOL coalition,, The 55th Government was ANASOL-D coalition.

Anavatan Party that was formed by Turgut Ozal, continued its political life by presidency of Mesut Yılmaz, after Ozal had been selected as president. In this process, Yılmaz who formed government for three times, formed his administration on ANAP's basic principle in his period as well as Ozal's period. Yılmaz gave importance to democratization in programmes of three governments, too. It had been basic target to reduce the inflation which had destroyed economy of the Country. The Priminister who believed that the future would be consolidated by consolidation of education, raised a question of mandatory education low for 8 years, in every period and finally the low had been approved in the period of the 55th Government.

However, Mesut Yılmaz Governments, didn't endure and resign because of early election demands, Susurluk Accident Event, TURKBANK's Tender Scandal and motion of non confidence together with hard reactions of opposition and public.

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
A.Ş	: Anonim Şirket
AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AKPA	: Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi
ANAP	: Anavatan Partisi
ATAK	: Akdeniz Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi
BAĞKUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BAŞK. YARD.	: Başkan Yardımcısı
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇAYKUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇEK	: Çocuk Esirgeme Kurumu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
DR	: Doktor
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EYES	: Eğitim, Yönetim, Enformasyon Sistemi

FP	: Fazilet Partisi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Yardımlaşma Sandığı
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
KAAs	: Kuzey Atlantik Asamblesi
KDV	: Katma Değer Verisi
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü
KEİPA	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MB	: Merkez Bankası
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PAB	: Parlamentolar Arası Birlik
PETKİM	: Petrokimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
POAŞ	: Petrol Ofisi Anonim Şirketi
RP	: Refah Partisi
s.	: Sayfa
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEF	: Toptan Eşya Fiyatı
TEKEL	: Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.
THY	: Türk Hava Yolları
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
YİBO	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Dilimize Arapça' dan geçen *siyaset* kelimesi genelde ülke, devlet ve insan yönetimi olarak tanımlanırken aynı zamanda *siyaset* yerine batı dillerinden gelen *politika* kelimesi de zaman zaman kullanılmaktadır.¹ Siyasal yaşamda en etkili ve en yaygın güç olan siyasi partiler halkın yönetime katılma ihtiyacından ortaya çıkmış, iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır.² Siyasal partilerin en önemli işlevi dağınık düşüncelere ve eğilimlere açıklık kazandırmaktır. Bu sebeple siyasi partiler anayasaya göre siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 1923'ten günümüze kadar siyasal hayata 200'ü aşkın siyasi parti katılmış, bu partilerden seçimlerde başarı elde edenler milleti temsil etme yetkisini kullanmıştır. Türkiye, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri dışında 1950 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi ile tek partili bir dönem yaşamıştır. Bu dönem ülkenin çok partili hayata başlayana kadarki geçiş süreci olmuştur.

Türkiye, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ile ilk yıllarda birçok alanda büyük gelişmeler kaydederken 1957 yılından itibaren ekonomide hissedilen baskılar, ülkede demokrasinin tam olarak yerleşmemiş olması, siyasi yaşamdaki hoşgörü eksikliği ve özellikle ekonomide yaşanan çalkantılar siyasi ortamı gerginleştirmişti. Bu gerekçelerle 27 Mayıs 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından DP iktidarına son verilerek yönetime el konulmuştur. Demokrasimizin gelişimini kesintiye uğratan bu müdahale sonrasında anayasa yürürlükten kaldırılarak meclis kapatılmış ve cumhurbaşkanı, başbakan, pek çok bakan ve milletvekili yargılanmıştır. Bu yargılama sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir.(1961) Müdahalenin ardından TSK adına ülke yönetimini üstlenen Milli Birlik Komitesi yeni anayasayı oluşturmak için Kurucu Meclis Kanunu'nu kabul etmiştir. Siyasal partiler, barolar, basın ve ticaret odası temsilcileri, sendikalar ve gençlik kuruluşlarından seçilerek oluşturulan kurucu meclis üyeleri 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başlamış, bir yandan da siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmiştir. MBK, siyasi partilerin ilk genel seçimlere katılabilmeleri

¹ Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993, s.3.

² Zübeyir G.Tokgöz, *Demokratikleşme Sürecinde Siyasal Partiler*, Günce Yayıncılık, Ankara 1999, s.12.

³ **T.C Resmi Gazete**, 24 Nisan 1983, Sayı 18027, s.5.

için 13 Şubat'a kadar kuruluş işlemlerini tamamlamış olmaları gerektiğini duyurmuş ardından da Türk siyasetine yeni partilerin girişine olanak sağlamıştır. Kurucu meclis tarafından hazırlanan yeni anayasa ise 9 Temmuz 1961'de halk oylamasıyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁴

15 Ekim 1961'de yapılan seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi katılmış, seçimlerden sonra oluşan meclis Cemal Gürsel'i cumhurbaşkanlığına seçmiştir. 1965 yılına kadar koalisyon hükümetleri iktidarda kalmıştır. (26.Hükümet: CHP/AP Koalisyonu, 27.Hükümet: CHP/YTP Koalisyonu, 28.Hükümet: CHP/Bağımsızlar Koalisyonu)

10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimleri Adalet Partisi'nin kazanmasıyla 27 Ekim 1965'te Süleyman Demirel'in başbakanlığı ile başlayan AP iktidarı 12 Mart 1971 askeri muhtırasına kadar devam etmiştir. Muhtıra sonucunda Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiş ve hemen ardından partiden ayrılarak bağımsız kalan Nihat Erim başkanlığında meclis dışından ve farklı partilerin milletvekillerinden oluşan geniş tabanlı ve hiçbir siyasi partiyle doğrudan ilişkili olmayan bir hükümet kurulmuştur. (33.Hükümet)

Nisan 1973'te AP ve CHP'nin desteklediği emekli Oramiral Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçilirken 14 Ekim 1973'te yapılan genel seçimlerde hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamamış; bu sebeple 1974'ten 1980'e kadar Türkiye'de geçici ve kısa süreli koalisyon hükümetleri iktidarda kalmıştır. Sık sık gerçekleşen hükümet değişikliklerine bağlı olarak ülkede siyasi iktidarı sağlamada zorluklar yaşanmıştır. Siyasi iktidarsızlık, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi olumsuz etkilemiş, ülkede iç huzursuzluk, siyasi anlaşmazlık ve ekonomik sıkıntıların artmasına neden olmuştur. TSK, yer yer meydana gelen şiddet ve terör olaylarını da gerekçe göstererek 12 Eylül 1980'de askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir. 24 Kasım 1983'e kadar devam eden bu dönem Türk siyasi tarihine 12 Eylül Dönemi olarak geçmiştir.

⁴ Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'de Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2014, 9. Cilt, 1.Sayı, s.62.

Bu dönemde 1961 anayasası yürürlükten kaldırılarak parlamento ve siyasi partiler ile dernek, sendika gibi pek çok sivil toplum kuruluşu kapatılmış ve demokratik süreç kesintiye uğramıştır. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında kurulan komisyonun hazırladığı yeni anayasa 7 Kasım 1982’de halkoyuna sunularak kabul edilmiştir.⁵

12 Eylül 1980 Darbesi’nden bir süre sonra eski siyasi partiler kapatılmış ve 1980 anayasası ile yeni bir siyasal düzen getirilmesi amaçlanmıştır. Bu yeni siyasi düzen bağlamında 1983 yılında yeni kurulmaya başlanan Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi’nin seçimlere katılmalarına izin verilmiştir. ANAP, 1983 yılında Turgut Özal tarafından kurulmuş, siyasi kadrosu büyük ölçüde devlet ve özel sektör deneyimi sırasında Özal ile birlikte çalışmış teknokratlarla, MSP, MHP, AP ve CHP’den gelme siyasetçilerden oluşan bir partiydi. Kurucuları arasında Turgut Özal, Mehmet Keçeciler, Mesut Yılmaz, Adnan Kahveci, Cemil Çiçek, Leyla Yeniay Köseoğlu ve Yıldırım Akbulut gibi önemli isimler bulunmaktaydı.

Anayasanın kabulünden sonra yapılan 1983 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Anavatan Partisi, Turgut Özal başkanlığında tek başına iktidar olmuştur. 1960’lı ve 1970’li yıllarda koalisyon hükümetleri ile bunalımlar yaşayan Türkiye, Özal iktidarı ile ülke yönetiminde siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda köklü kararlar almıştır. Sivil yönetime geçiş süreci olarak değerlendirilen bu iktidar döneminde 1982 anayasası ile eski politikacılara getirilen siyasi yasaklar gündeme gelince Özal bu konuyu halkoyuna sunmak istemiş ve oylamanın yapıldığı gün erken seçime gidileceğini açıklamıştır. 29 Kasım 1987’de yapılan genel seçimlerde ANAP oylarını düşürmesine rağmen iktidarını korumuştur.

1989 yılına gelindiğinde Özal’ın cumhurbaşkanlığına yakın olduğu söylentileri gündemin en önemli konuları arasında yer almaktaydı. 31 Ekim 1989’da yapılan 3.tur oylamada başbakan Turgut Özal Türkiye Cumhuriyeti’nin 8. Cumhurbaşkanı seçilirken T.B.M.M’ de grubu bulunan SHP ve DYP, Özal’ın lideri olduğu ANAP’ın Mart 1989’da yapılan genel seçimlerde düşen oylarının Özal’ın cumhurbaşkanı seçilmesine engel oluşturduğunu belirterek oylamalara katılmamışlardır. Özal’ın cumhurbaşkanlığı oylamasının yapıldığı esnada ANAP milletvekillerine Özal’dan boşalan başbakanlık koltuğunda görmek istedikleri ismi yazmaları için bir anket formu dağıtılmıştır. Bu formlar doldurulurken Hasan Celal Güzel ANAP genel başkanlığına aday olduğunu

⁵ A. Akıncı, *a.g.m.*, s.63.

açıklamış ancak başbakanlık koltuğunu, Özal'ın aklındaki isim, T.B.M.M başkanı Yıldırım Akbulut doldurmuştur.

Özal'ın yerine gelen ve 16 Kasım 1989'da hükümetin güvenoyu almasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 20.başbakanı olup 47. Hükümeti kuran Yıldırım Akbulut bir gün sonra ANAP Genel Kurultayı'nda rakibi Hasan Celal Güzel'i yenilgiye uğratarak ANAP'ın ikinci genel başkanı seçilmiş ve 1991'e kadar başbakanlık yapmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ

23 HAZİRAN 1991-20 KASIM 1991

1. I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ

1.1. Hükümetin Kuruluşu

15 Haziran 1991 tarihinde yapılan olağan ANAP Kongresi'nden Mesut Yılmaz'ın zaferle çıkmasının ardından 47. Hükümet'in Başbakanı Yıldırım Akbulut 16 Haziran 1991'de cumhurbaşkanlığı makamına istifasını sunmuştur. İstifa, Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından kabul edilmiş ve Özal, yeni başbakan atanana ve bakanlar kurulu belirlenene kadar Akbulut'un ve bakanların görevlerine devam etmelerini istemiştir.⁶

ANAP kongresinde ilk turda 580 oy alarak Yıldırım Akbulut'a 23 oy fark yapan Mesut Yılmaz, ikinci turda farkı 108'e çıkararak ANAP genel başkanı seçilmiş ve Cumhurbaşkanı Özal tarafından kendisine 48. Hükümeti kurma görevi verilmiştir.⁷

23 Haziran 1991 günü Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 48. Hükümeti'nde görev dağılımı şöyledir:⁸

BAKANLIK	ADI SOYADI	SEÇİM BÖLGESİ	BAŞLAMA TARİHİ	AYRILMA TARİHİ
Başbakan	A. Mesut Yılmaz	Rize	23.06.1991	20.11.1991
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Ekrem Pakdemirli	Manisa	23.06.1991	20.11.1991
Devlet Bakanı	Fahrettin Kurt	Trabzon	23.06.1991	20.11.1991
	M. Rüştü Taşar	Ankara	23.06.1991	20.11.1991
	İmren Aykut	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991
	M. Vehbi Dinçerler	Hatay	23.06.1991	20.11.1991
	Kamran İnan	Bitlis	23.06.1991	20.11.1991
	İlhan Aküzüm	Kars	23.06.1991	20.11.1991
	Cengiz Tuncer	Antalya	23.06.1991	20.11.1991
	Sabahattin Aras	Erzurum	23.06.1991	20.11.1991
	Ersin Koçak	Adana	23.06.1991	20.11.1991
	Mehmet Çevik	Ankara	23.06.1991	20.11.1991
	E. Cenap Gülpınar	Şanlıurfa	23.06.1991	20.11.1991
Birsel Sönmez	Niğde	23.06.1991	20.11.1991	

⁶ T.C Resmi Gazete, 16 Haziran 1991, Sayı 20903, s.1.

⁷ Sabah, "Mesut Yılmaz Dönemi", 16 Haziran 1991, s.1.

⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 18. Dönem, 61. Cilt, 129. Birleşim, s.564.

	A. Talip Özdemir	Konya	23.06.1991	22.08.1991
	A. Akgün Albayrak	Adana	25.08.1991	20.11.1991
Adalet Bakanı	Şakir Şeker	Sivas	23.06.1991	29.08.1991
	Suat Bilge	TBMM Dışından	29.08.1991	20.11.1991
Milli Savunma Bakanı	H. Barlas Doğu	Ankara	23.06.1991	20.11.1991
İçişleri Bakanı	Mustafa Kalemlı	Kütahya	23.06.1991	26.08.1991
Dışişleri Bakanı	İ. Safa Giray	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991
Maliye ve Gümrük Bakanı	Adnan Kahveci	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991
Milli Eğitim Bakanı	Avni Akyol	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991
Bayındırlık ve İskân Bakanı	Hüsametın Örüç	Bursa	23.06.1991	20.11.1991
Sağlık Bakanı	Yaşar Eryılmaz	Ağrı	23.06.1991	20.11.1991
Ulaştırma Bakanı	İbrahim Özdemir	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991
	Sabahattin Yalınpala	TBMM Dışından	23.06.1991	20.11.1991
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı	İlker Tuncay	Çankırı	23.06.1991	09.08.1991
Orman Bakanı	Mustafa Kalemlı	Kütahya	23.08.1991	20.11.1991
Çevre Bakanı	A. Talip Özdemir	Konya	22.08.1991	20.11.1991
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Metin Emiroğlu	Malatya	23.06.1991	20.11.1991
Sanayi ve Ticaret Bakanı	R. Kazım Yücelen	İçel	23.06.1991	20.11.1991
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Muzaffer Arıcı	Denizli	23.06.1991	20.11.1991
Kültür Bakanı	Gökhan Maraş	Kırşehir	23.06.1991	20.11.1991
Turizm Bakanı	Bülent Akarcalı	İstanbul	23.06.1991	20.11.1991

Tab 1: 48. Hükümet Bakanlar Kurulu Listesi

Kurulan Mesut Yılmaz kabinesinde eski hükümetten on üç bakan yeniden vazife almıştır. Tekrar vazife alan bakanlar şunlardır: ⁹

Devlet Bakanlığı'na; Fahrettin Kurt

Mustafa R. Taşar

İmren Aykut

Vehbi Dinçerler

Kamran İnan

İlhan Aküzüm

Cengiz Tuncer

Ulaştırma Bakanlığı'na; İbrahim Özdemir

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na; Hüsamettin Özüç

Dışişleri Bakanlığı'na; İ. Safa Giray

Başbakan Yardımcılığı'na; Ekrem Pakdemirli

Akbulut Hükümeti'nde yer almayıp Yılmaz Hükümeti'nde görev alan bakanlar ise şu şekildedir: ¹⁰

Adalet Bakanlığı'na; Şakir Şeker

Milli Savunma Bakanlığı'na; H. Barlas Doğu

İçişleri Bakanlığı'na; Mustafa Kalemlı

Sağlık Bakanlığı'na; Yaşar Eryılmaz

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'na; İlker Tuncay

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na; Metin Emiroğlu

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na; Rüştü Kazım Yücelen

⁹ **Cumhuriyet**, "Hükümet Sahnede", 23 Haziran 1991, s.1.

¹⁰ **Cumhuriyet**, "Yılmaz'ın İç Kabinesi", 1 Temmuz 1991, s.5.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na; Mustafa Arıcı

Kültür Bakanlığı'na; Gökhan Maraş

Turizm Bakanlığı'na; Bülent Akarcalı

Yeni kurulan Mesut Yılmaz kabinesinde görev alan isimlere bakıldığında hem bir önceki kabineden eski isimlerin hem de yeni isimlerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum Mesut Yılmaz'ın başbakanlığının sorunlu başlamasına sebep olmuştur. 91 milletvekilinin istifasını alan Akbulut, seçim sonrası “İcazet istemiyorum deyip de icazete koşular. Bu şaibeli seçimin altından kalkamazlar.”¹¹ Açıklamasıyla Yılmaz kabinesine güvenoyu vermeyeceğini iddia etmiştir.

Mesut Yılmaz, başbakanlık koltuğuna oturduğunda ilk olarak karşılama uğurlama törenlerinin daha sade yapılması için talimat vermiş ve başbakanlıktaki makam aracını değiştirmişti. Ardından malvarlığını açıklayan Yılmaz listeyi şu şekilde sunmuştur:¹²

1. İstanbul-Suadiye'de bir daire
2. İstanbul-Beyazıt'ta Beyaz Saray İşhanı'nın altında bir hisse
3. Ataköy'de eşine ait bir daire (Ödemesi devam eden)
4. Bodrum Yalıkavak'ta Cennet Yapı Kooperatifi'nde yazlık ev (eşine ait)
5. Bodrum Adabükü Doktorlar Yapı Kooperatifi'nde yazlık ev (bu sene teslim edilecek-1991)
6. Ankara Beytepe'de 18 yapı kooperatifine ait inşaatı devam eden bir konut
7. Alanya'da Karfi Yapı Kooperatifi'ne ait inşaatı devam eden bir yazlık ev
8. Delta Deri Giyim Sanayi AŞ'nin 314 milyon 188 bin 750 TL'lik hissesi (eşine ait)
9. Bir adet 1987 model Renault marka özel otomobil
10. Ziraat Bankası Merkez Şubesi'nde 221 milyon 997 bin 389 TL
11. Yarım kilogram külçe altın
12. Muhtelif mücevherat (eşine ait, yaklaşık 300 milyon lira değerinde)

¹¹ Faruk Bildirici, *Hanedanın Son Prensi*, Ümit Yayıncılık, Ocak 2003, s.220.

¹² **Sabah**, “Yılmaz, Malvarlığını Açıkladı”, 28 Haziran 1991

1.2. Hükümet Programı

48. Hükümet'in Başbakanı Mesut Yılmaz, yeni kabine listesini açıklamak ve hükümet programını sunmak üzere 30 Haziran 1991' de T.B.M.M kürsüsüne çıkmıştır. Yeni başbakan, Anavatan Partisi'nin iktidar olmasıyla Türkiye'de yeni bir dönemin başladığını ancak son yıllarda dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasi değişikliklerin ve gelişmelerin de dikkate alınarak yeni bir program hazırlandığını belirtmiştir. Yılmaz Hükümeti'nin başlıca görevi istikrarı sağlamak, adaleti süratle dağıtmak, emniyet ve güvenliği sağlamak, yurdu savunmak ve vatandaşlarının haklarını korumak olarak belirlenmiştir.

48. Hükümetin amaç ve yöntemlerini anlatan hükümet programı şu başlıklar altında toplanmıştır:¹³

İktisadi kalkınma hedefleri; altyapı hizmetleri, doğal kaynakların verimli kullanımı ve istisnai bölgelerde sınai tesis kurulumu olarak belirlenmiştir. İktisadi gelişmelerde devletin sanayi ve ticarete direkt dâhil olmaması, istisnai olarak geri kalmış bölgelerde sınai tesisler kurup bunları kısa sürede millete devretmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Yeni hükümet, sanayileşmeyi kalkınmanın ana unsuru olarak görmüş ve bu nedenle de programda sanayileşme ile ilgili bazı yenilikler hedeflemiştir. Buna göre; sanayi malları Avrupa Topluluğu standartlarına uyacak şekilde üretilecek, hem Türkiye'de hem de dış ülkelerde sanayi yatırım projeleri özendirilecek, küçük ve orta ölçekli sanayinin modern işyerlerine sahip olması ve böylece verimin artırılması amacıyla küçük sanayi sitelerinin yapılması desteklenecek ve organize sanayi bölgeleri oluşturulacaktır. Dış ticareti ülke ekonomisinin gelişmesi için önemli bir unsur sayan Yılmaz, yeni hükümet döneminde ihracatın teşviklerle arttırılmasını ve ihracatta güven sağlanmasını desteklemiştir.

Yeni hükümet, ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin geliştirilmesi ve sektörde verimliliğin artırılması adına yeni düzenlemeleri esas almıştır. Bu amaçla, ulaştırma ve haberleşme sistemleri ekonomik kalkınmayı destekleyecek ve uluslararası ticareti kolaylaştıracak şekilde geliştirilecektir. Ayrıca deniz ticaret filosunun taşıma

¹³ T.C Resmi Gazete, 6 Temmuz 1991, Sayı 20921, s.1-20.

ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde büyütülmesi ile havayolu taşımacılığının uluslararası sisteme uygun şekilde geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Yılmaz Hükümeti'nin tarımda en önemli amacı verimi dolayısıyla da üretimi arttırmak olmuştur. Bu doğrultuda, suni tohumlama hizmetlerine önem verilmesi, hayvancılığın geliştirilmesi, tabii kaynakların korunması ve tabii enerjinin doğru kullanımı ile Tarım Reform Kanunu çerçevesinde çiftçilerin topraklandırılması ve üretimde verimliliğin artırılması hedeflenmiştir.

Ülkenin en büyük projesi olan GAP ile de yaklaşık 1,7 milyon hektar tarım alanının sulanması ve ülkenin en verimli topraklarının suya kavuşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca çiftçilere gerekli krediyi sağlamak ile ithalat ve ihracatta fiyat dengesini sağlamak da diğer tarım hedefleri arasındadır.

Ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayan ve bacasız sanayi olarak adlandırılan turizm alanında belli başlı hedefler konulmuştur. Bu hedefler, Turizm Koordinasyon Kurulu'nun kurulması, turizm sektörünün sorunlarının tespiti ve çözümü, bu sektörde çalışanların nicelik ve niteliğinin artırılması ve hizmet standardının yükseltilmesi şeklindedir.

Türkiye, hem bir Avrupa hem de Akdeniz, Karadeniz, Balkanlar ve Ortadoğu ülkesi olma özelliğini taşımasından dolayı bölgeler arası işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple, yeni kurulan hükümet tüm bu bölgelerde refah, işbirliği, istikrar ve güven ortamının sağlanması konusunda önemli adımlar atmaya hedeflemiştir. Dış ilişkiler konusunda belirlenen hedeflerin hemen hemen tamamında bölge devletleriyle olan ilişkilerin uzun dönemde ele alınacağı, başta güvenlik olmak üzere tüm konularda aktif ve etkili bir rol oynanacağı ve özellikle iktisadi alanda işbirliği boyutuna önem verileceği açıklanmıştır.

Yeni başbakan Mesut Yılmaz, hükümet programında özellikle terör konusu üzerinde uzun süren açıklamalar yapmıştır. Terör faaliyetlerinin yasama, yürütme ve yargı alanlarının tümünü etkilediğini bu sebeple hem iktidarın hem muhalefetin üzerine düşeni yapması gerektiğini savunmuştur. Hükümetin güvenlik konusundaki hedefi, anarşi, terör ve bölücülükle mücadeleye devam etmek ve muhtemel zararları önlemektir.

Başbakan Mesut Yılmaz, hükümet programının büyük bir kısmını milli eğitim sistemine ayırmıştır. Eğitim sistemini yeni bir anlayışla milli kimlik üzerine inşa etmek isteyen Yılmaz her türde ve her derecedeki eğitimin örgün, yaygın, sürekli ve hayat boyu öğrenme kurumlarında daha yoğun ve yaygın şekilde vermeye çalışacaklarını belirtmiştir. Yılmaz Hükümeti'nin eğitim konusundaki hedefleri, yeni bir "Eğitim Yönetimi Alanları" kurulması, zorunlu eğitimin 2000 yılına kadar 8 yıl, 2000 yılından sonra ise 10 yıl olması, Milli Eğitim Akademisi'nin kuruluşunun tamamlanması ve Lise Mezunlarına Meslek Edindirme Projesi kapsamında gençlere meslek ve iş imkânlarının sağlanması şeklindedir.

Hükümet ayrıca eğitimin nitelik ve kalitesinin yükseltilmesini de başlıca hedefleri arasında almıştır. Bu hususta, eğitiminde teknolojinin yaygınlaştırılması ve televizyon kanallarından birinin öğretim ve eğitime tahsis edilmesi gündeme alınmıştır. Hükümet, tüm bu amaçları gerçekleştirebilmek için milli eğitimde yeni bir seferberlik başlatmaya kararlı olduklarını göstermiştir.

Belirlenen hükümet hedeflerine göre işçi, memur, esnaf, sanatkâr ve çiftçi olmak üzere tüm çalışanların sosyal güvenlik çatısı altında toplanması temeldir. Ayrıca emekli, dul ve yetimlere aylık enflasyondan etkilenmeyecek şekilde mali kaynak sağlanacaktır.

Yeni hükümetin sağlık konusundaki hedefi, herkesin hayatını ruhi, bedeni ve sosyal açıdan tam güvence altında sürdürmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Bunun için; sağlık ve koruma hizmetlerine önem verilecek ve tüm hizmetlerin herkes için ulaşılabilir ve kaliteli olması sağlanacaktır.

Kültür ve sanat, hem milli değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde hem de uluslararası ilişkilerde yakınlaşma ve dayanışma unsurudur. Bu sebeple milletin sosyal ve kültürel hayatında etkin olan edebiyat, müzik, resim, sinema ve tiyatro gibi sanat dallarının geliştirilmesi yeni hükümetin kültür ve sanat politikasını oluşturmuştur.

1.3. Güven Oylaması

5 Temmuz 1991 Cuma günü gerçekleştirilen 48. Hükümetin güven oylamasında toplamda 418 milletvekili oylamaya katılmış, bunlardan 265'i kabul, 153'ü ret oyu kullanmıştır.¹⁴ Bu sonuca göre Başbakan Mesut Yılmaz'ın kurduğu bakanlar kuruluna T.B.M.M tarafından güvenoyu verilmiştir. Kabinenin güvenoyu almasıyla teşekkür konuşması yapmak için kürsüye gelen Başbakan Yılmaz şu sözleri kullanmıştır: “Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; hükümete az önce izhar ettiğiniz güven için el kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Değerli arkadaşlarım, biz, büyük bir milletin evlatları, köklü bir devletin hizmetkârlarıyız. Bu çatı altında ve bütün yurt sathında ortak olduğumuz Türkiye sevgisi, çağdaşlaşma azmi ve temel hasletimiz olan zor günlerde dayanışma duygusu, milletçe yolumuzu aydınlatacak ve bugün oylarınızla başlattığımız yeni dönemde Hükümetimize güç verecektir.”¹⁵

Program	30.06.1991
Güven Oylaması	05.07.1991
Üye Sayısı	450
Oy Verenler	418
Kabul Edenler	265
Reddedenler	153
Çekimsenler	---
Geçersiz Oylar	---
Oya Katılmayanlar	21
Açık Üyelikler	11

Tab 2: Başbakan Mesut Yılmaz Tarafından Kurulan Bakanlar Kurulu Hakkında Güven Oylamasında Kullanılan Oylamaların Sonucu¹⁶

¹⁴ T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz 1991, Sayı 20921, s.1.

¹⁵ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.6519.

¹⁶ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.6520.

2. I. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI

2.1. İç Gelişmeler

5 Temmuz 1991 tarihinde mecliste yapılan oylamada 265'e karşı 153 oyla güvenoyu alan Mesut Yılmaz, hemen ardından bakanlar kurulunda yer alan devlet bakanlarının görevlerini ve bağlı oldukları kuruluşları açıklamıştır. Buna göre;¹⁷

Başbakan Mesut Yılmaz;

- Merkez Bankası
- Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu İdaresi

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli;

- Parlamentoda Hükümet Sözcülüğü
- Yüksek Planlama Kurulu Başkan Vekilliği
- Para Kredi Kurulu Başkanlığı
- Dış Müteahhitlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Koordinasyonu
- İhracat ve Yatırımların Teşviki
- Başbakan'ın bağlı olduğu kuruluşlarda Başbakan'ın vereceği görevleri yapmak
- Bağlı kuruluşlar; DTP Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, DİE

Devlet Bakanı Fahrettin Kurt;

- Yüksek Planlama Kurulu Üyeliği
- Parti genel merkezi ile hükümet ilişkilerinin sağlanması
- Bağlı Kuruluş; Diyanet İşleri Başkanlığı

Devlet Bakanı Mustafa Taşar;

- Parti genel merkezi ile hükümet ilişkilerinin sağlanması

¹⁷ T.B.M.M Meclis Bülteni, Mayıs-Haziran 1991, Sayı 9, s.3.

Devlet Bakanı İmren Aykut;

- Hükümet sözcülüğü
- Bakanlıkların basınla ilişkilerinin koordinasyonu
- Parlamentoda hükümet sözcülüğü
- Tanıtma Fonunun idaresi
- Bağlı kuruluşlar; Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Devlet Bakanı Kamran İnan;

- Kalkınmada öncelikli yörelerin genel koordinasyonu
- Parlamentoda hükümet sözcülüğü (siyasi konular)
- GAP yüksek kurulu üyeliği
- Bağlı kuruluşlar; GAP İdaresi Başkanlığı

Devlet Bakanı İlhan Aküzüm;

- Hükümet ve Parlamento Grubu ilişkilerinin koordinasyonu
- Gençliğin boş zamanlarının değerlendirilmesi
- Bağlı kuruluşlar; Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Futbol Federasyonu Başkanlığı

Devlet Bakanı Cengiz Tuncer;

- Kıbrıs ile ilgili koordinasyon işleri
- İstihdamı geliştirme, işsizlik, küçük esnaf ve sanayi sektöründe istihdam imkânlarının geliştirilmesi
- Bağlı kuruluşlar; Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanlığı

Devlet Bakanı Sabahattin Aras;

- Hükümet parlamento ilişkileri
- Bağlı kuruluşlar; Devlet Personel Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü

Devlet Bakanı Ersin Koçak;

- Hükümet ve Parlamento Grubu ilişkilerinin koordinasyonu
- Bağlı kuruluşlar, Türkiye Taş Kömürü Kurumu Genel Müdürlüğü

Devlet Bakanı Mehmet Çevik;

- Yurt dışı işçi sorunlarının koordinasyonu
- Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle ilgili koordinasyon
- Bağlı kuruluşlar; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Devlet Bakanı Cenap Gülpinar;

- Hükümet ve Parlamento İlişkileri
- Ailenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için çalışmalar yapmak
- Bağlı kuruluşlar; Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı

Devlet Bakanı Birsal Sönmez;

- Orta direğin güçlendirilmesi konusunda politikalar geliştirilmesi ve koordinasyon sağlanması
- Bağlı kuruluşlar; Yüksek Denetleme Kurumu başkanlığı

Devlet Başkanı Ali Talip Özdemir;

- Çevre Fonu'nun idaresi
- Bağlı kuruluşlar; Çevre Müsteşarlığı, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

23 Haziran 1991 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 48. Hükümeti, iktidar partisi ANAP'ın yeni genel başkanı, Rize Milletvekili Mesut Yılmaz tarafından kurulmuştur. 5 Temmuz'daki güven oylamasının ardından hemen göreve başlayan hükümet, iktidarda bulunduğu 5 aylık süreçte iç işlerinde hareketli bir dönem geçirmiştir.

6 Temmuz 1991 'de, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Lale Aytaman, Türkiye'nin ilk kadın valisi olarak Muğla'ya atanmıştır. 1995 yılına kadar sürdürdüğü görev hayatında birçok hizmet ve başarıya imza atan Aytaman, valiliği denetleyici ve koordinatör sıfatı olan bir kurum olarak tanımlamıştır. Pasiflikten kurtulan kadının

yaşamı daha zevkli ve yumuşak kalacağını vurgulayan Aytaman “Biz erkeklere rakip olalım. Rekabet kötü bir şey değil. Kadın da erkek de her alanda çalışmalı, uğraş vermeli, öncü pozisyonlara gelmeli.” diyerek kadının yaşam içerisinde daha aktif olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸

5 Temmuz 1991’de evinden kimlikleri bilinmeyen kişiler tarafından kaçırdıktan sonra 8 Temmuz’da Elazığ’ın Maden ilçesinde ölü olarak bulunan HEP İl Başkanı Vedat Aydın’ın 10 Temmuz’daki cenaze töreninde çıkan olaylarda 3 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁹ Cenaze töreni sırasında ve sonrasında yaşanan gerginlik ve çatışmalar İstanbul ve Diyarbakır’da iç güvenliğin sağlanmasında büyük sorunlar yaratmıştır.

1991 yılında Türkiye’de toplam 73 il bulunmaktadır. 1991 Ağustos ayına kadar Zonguldak’ın bir ilçesi olan Bartın’ın, 28 Ağustos 1991’de T.B.M.M’ de alınan 3760 sayılı kanun ile il olması kararlaştırılmıştır. Bu karara göre Bartın ilçe merkezi, merkez olarak belirlenmiş ve civar ilçe, bucak ve köyler merkeze bağlanmıştır. Kararın, 7 Eylül 1991’de resmi gazetede yayımlanmasıyla Bartın, Zonguldak’tan ayrılarak, Türkiye’nin 74. ili olmuştur.

Ülke gündeminde yer alan sürekli yüksek enflasyonun yol açtığı sıkıntılar, gelirlerin erimesi yaratılmaya çalışılan orta sınıfın çökmesine, grevlerin, işsizliğin artmasına yol açmış, sıkıntılarına mevcut yapı ve anlayışlarla çözüm bulamayan geniş halk yığınları dine sığınma ihtiyacını kuvvetle hissetmiştir. Bu olumsuz baskıyı üzerinde hisseden Yılmaz hükümeti, Kasım 1992’de yapılacak olan seçimleri daha erken bir tarihte yapmak için çalışmalarına başlamıştır. Seçim tarihinin kesinleştirildiği toplantı 15-21 Ağustos 1991 tarihleri arasında Marmaris Okluk’ taki cumhurbaşkanlığı konutunda Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli arasında yapılmıştır.²⁰ Ekonomideki sıkıntılar Yılmaz ve Pakdemirli’yi endişelendirirken erken seçim tarihine kadar alınması gereken ekonomik tedbirlerin yeni sıkıntılara doğuracağını ve bunun da partinin aleyhine olacağını düşünmüşlerdir.

¹⁸ T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz 1991,Sayı 20921, s.22.:Cumhuriyet, “Türkiye’de İlk Kadın Vali”, 7 Temmuz 1991, s.1.

¹⁹ Hürriyet, “Cenazede Çatışma”, 11 Temmuz 1991, s.8.

²⁰ Hikmet Özdemir, *Turgut Özal Biyografisi*, Doğan Kitapçılık, İstanbul Temmuz 2014, s.448-452.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın tavsiyesi ile 20 Ekim günü erken seçim tarihi olarak belirlenmiş ve T.B.M.M' ye sunulmuştur. Meclis, 24 Ağustos 1991'de ANAP'ın erken genel seçimin 20 Ekim'de yapılmasına ilişkin yasa önerisini kabul etmiştir. ANAP'ın erken seçim kararı almasının diğer dayanak noktası ise Mesut Yılmaz'ın yıpranmamış yeni bir lider olması ve parti içinde gerekli desteğe sahip olduğu düşüncesidir.

1987 seçimlerinde uygulanan seçim yasasında 1991 seçimlerinde iki değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre seçim çevresi barajları indirilmiş ve tercihli oylarla belirlenen kontenjan milletvekilliği sistemi getirilmiştir. Çıkarılacak milletvekili sayısı altıya kadar olan her il bir seçim çevresi sayılmış altıdan fazla milletvekili çıkaracak iller ise birden fazla seçim çevresine bölünmüştür.²¹ 74 ildeki 107 seçim bölgesinde yapılan seçimlerde, 1987 seçimlerindeki gibi çifte barajlı (yüzde onluk ülke barajı ve seçim çevresi barajı) d'Hont sistemi uygulanmıştır. Bir partinin milletvekili çıkarabilmesi için ilk şart olarak o partinin Türkiye genelinde yüzde onluk barajı, daha sonra, illerin seçim çevreleri için belirlenmiş yüzde yirmi beşe ulaşan barajı geçmeleri gerekmektedir.²²

Çift taraflı seçim sisteminin getirdiği olumsuzluklardan etkilenmek istemeyen küçük siyasi partiler, ülke barajını aşmak için aralarında ittifak yaparak seçimlere girmişlerdir. Küçük sağ partiler Refah Partisi, sol partiler ise Sosyal Demokrat Halkçı Parti çatısı altına girerek meclise dâhil olma imkânı bulmuştur.

Seçim öncesinde gerçekleştirilen diğer bir önemli değişiklik ise tercihli oylarla seçilen kontenjan milletvekilliği uygulaması olmuştur. Bir partinin tercihli milletvekilliği çıkarabilmesi için ilk olarak seçim çevresi barajını aşması ardından da barajı aşan diğer siyasi partilerden bir oy fazla alması gerekmektedir.²³

Altı siyasi parti ve bağımsız adayların yarıştığı 20 Ekim 1991 seçimlerinde DYP oyların %27'sini(178 milletvekili), ANAP %24'ünü (115 milletvekili) ve SHP de %21'ini(88 milletvekili) almıştır. 1987 seçimlerinde ANAP'ın lehine işleyen seçim sistemi, 1991 seçimlerinde DYP'nin işine yaramıştır. Hiçbir siyasi partinin mecliste hükümet kuracak çoğunluğu olmadığından bir koalisyon hükümeti kurulması zorunlu

²¹ Gülgün Tosun, "Türkiye'de Siyasal Nitelikli Kamuoyu Araştırmaları ve 20 Ekim 1991 Seçimleri Örneği", *Amme İdaresi Dergisi*, 26.Cilt, 3.Sayı, Eylül 1993, s.113.

²² *Milliyet*, "Meclis Kabul Etti Seçim 23 Ekim'de" 25 Ağustos 1991, s.15.

²³ *Tosun, a.g.m.*, s.194.

hale gelmiş ve DYP hükümet ortağı olarak SHP'yi seçmiştir. 1970'lerde Milliyetçi Cephe Hükümetleriyle ideolojik kutuplaşmanın başını çekmiş olan Demirel'in, ortak olarak, ona yakın olan ANAP yerine sol sayılan SHP'yi seçmesi Türkiye'de sağ ile solun barışması olarak karşılanmıştır.²⁴

Kâmran İnan, ANAP'ın 1991 genel seçimlerini kaybetmesini şu şekilde açıklamaktadır: “Partiden kopmalar, daha ziyade bakanlık arzularının karşılanmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca iktidarın yıpranma olayı görülüyordu. Bizim gibi sabırsız toplumlarda yıpranma hızı daha hızlı olur. Siyasi partilerin uzun süre iktidar nimetlerinden uzak kalmaya tahammül ve takatleri yok. Yeniden kurulan eski partilerin hepsi tek hedef olarak, Anavatan iktidarını seçti, toplarını bu kaleye çevirdi. Bir kısım basın da katıldığı bu yayılım ateşi etkili oluyor, kale içindekilerin sinirini bozuyordu. Sistem sarsılmaya, sallanmaya başlamıştı. Sayın Özal, parti içinden gelen ikaz ve ricalara rağmen, 31 Ekim 1989'da cumhurbaşkanı seçilmesiyle siyasi dengeler ciddi şekilde sarsılmaya, bozulmaya başladı. 26 Mart 1989 mahalli seçimleri neticeleri esasen siyasette deprem etkisi yapmıştı. Parti büyük oy kaybına uğramış, büyük şehirleri kaybetmişti. 11 Aralık 1977 sahnesi tekrarlanmıştı. O zaman CHP, bu defa SHP oy patlaması yapmıştı. Bu darbeden sonra Sayın Özal'ın parti liderliğini bırakması ikinci ağır darbe oluyordu. Partinin bu darbelere dayanması kolay değildi.”²⁵

Anavatan Partisi Genel Başkanı ve 48. Hükümetin Başbakanı Mesut Yılmaz ise seçimden hemen öncesini ve sonrasını The Özal Belgeseli'nde şöyle anlatmıştır: “... Seçimlerden iki gün önce kendisi beni aradı. Kampanyanın çok iyi gittiğini, kendisinin sezgilerine göre ANAP'ın bu seçimlerde yüzde 45'ten yüksek oy alacağını, şimdiye kadarki en yüksek oy oranını yakalayacağını söyledi. Ben kendisine durumun tam böyle olmadığını, beklentilerimin farklı olduğunu, çok baş başa bir seçim olacağını ifade ettim. Nitekim seçim sonuçlarında üç puanlık bir farkla iktidarı Doğru Yol Partisi'ne kaptırdık. Seçimlerden sonra da uzun bir süre kendisiyle bir temasımız olmadı. Ben ana muhalefet partisi genel başkanı olarak siyaseti sürdürürken bir gün beni Marmaris'teki yazlık eve davet etti. Oraya gitti. Baş başa uzun bir görüşmemiz oldu. [...] Nitekim o görüşmede rahmetli Özal ile geçmişe doğru bir değerlendirme yaptık. Kendisinin cumhurbaşkanı olma tercihindense o güne kadar gelişen olayları değerlendirdik. Onun bana atfettiği bazı hatalar, yanlışlar dile getirildi. Ama ben bu konuda daha önce

²⁴ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Ocak 2016, s.291.

²⁵ Kâmran İnan, *Siyasetin İçinden*, Milliyet Yayınevi, İstanbul 1995, s.102-103.

yaptığım hatırlatmaları kendisine dile getirdim. Daha sonra o görüşmemizle ilgili basında spekülasyonlar çıktı. Rahmetli Özal, bunlardan da çok rahatsız oldu. Ve ondan sonra ilişkilerimiz bir daha hiçbir zaman eski şekline dönmedi.”²⁶

2.2. Dış Gelişmeler

Dünya politikasının çok boyutlu bir biçimde yeniden yapılandığı 1990’lı yıllarda Türkiye, kapitalizmin giderek derinleşmesiyle dış tehditlere açık hale gelmiştir. Coğrafi konumu, toplumsal, siyasal ve kültürel geçmişi nedeniyle Batı merkezli gelişmelere her zaman özgün tepkiler veren Türkiye, bu küresel dönüşümün karmaşık ve çelişkili niteliğinin bir örneği olmuştur.²⁷ Bu bağlamda, özellikle 1991 yılından itibaren toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi dış politika alanında da farklı bir takım politikalar uygulanmıştır.

Türkiye’nin dış politikası bütünü ile birlikte düşünüldüğünde, 1989-1993 tarih aralığının, tek parti döneminden sonra cumhurbaşkanının dış politikada en fazla etkiye bulunduğu dönem olduğu söylenebilir. Fakat bu etkinlik Ekim 1991 seçimleri sonrasında Süleyman Demirel’in başbakan olmasıyla kısmen azalmış ve 1992 yılından itibaren Demirel, Özal’ın dış politik söylem ve girişimlerini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Diğer bir ifadeyle, Ekim 1991’e kadar hükümet ve meclisi sıkı denetim altına almak yoluyla dış politikada etkin olan Özal, bu tarihten sonra meclisteki nüfuzunun azalmasıyla birlikte bu etkinliğini kaybetmiştir. Mesut Yılmaz iktidarında ise dış politikaya uzun ve orta vadeli planlarla yaklaşılmadığı, daha çok dışarıdan gelen etkilere tepki verme politikası izlendiği görülmektedir.

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle beraber dünyada dengeler, tehditler ve algılamalar değişime uğramıştır. Özellikle Türkiye’nin bu Yeni Dünya düzeninde stratejik öneminin azaldığı düşünülürken 2 Ağustos 1990’da başlayan Körfez Savaşı, ABD nezdinde Türkiye’nin stratejik açıdan halen bir önem arz ettiğini görmesine olanak sağlamıştır. Türkiye dış politikasını bu dönemde en çok meşgul eden Körfez Savaşı sırasında Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, Türkiye’nin bu konudaki dış politikasını belirleyen temel aktör olmuştur.

²⁶ Soner Yalçın ve Mehmet Ali Birand, *The Özal Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s.489-490.

²⁷ Mehmet Gönübol ve Hakan Bingün, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1990-1995 Dönemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.650.

Genel olarak bakıldığında Türkiye bu bunalımda hem ekonomik hem de siyasal açıdan büyük kayıplara uğramıştır. Ekonomik açıdan ABD'den ve Körfez ülkelerinden yüksek oranda yardım beklentisi olan Özal, bu beklentisini Eylül 1990'da Washington'da yaptığı ziyarette dile getirmiş, tekstil ithalatına konan kısıtlamanın kaldırılması, askeri modernizasyona destek olması ve borçların hafifletilmesi talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin ekonomik zararı; boru hattından elde ettiği transit gelirin durması, Irak ile yapılan ticaretin ve sınır ticaretinin büyük ölçüde kesilmesi, bunun Güneydoğu bölgesinde işsizliğin arttırması, Irak'ın Türkiye'ye olan borçlarını ödememesi ve müteahhitlik hizmetlerinin durmasından kaynaklanmıştır.²⁸

Siyasal açıdan ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan ekonomik sorunlar Kürt sorununu ağırlaştırmış, bölgede işsizliğin artması PKK'nın çok işine yaramıştır. Ayrıca Kuzey Irak'ta oluşan güç boşluğu sayesinde PKK bölgeye yerleşerek Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini arttırmıştır. 1991'den itibaren Saddam'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtler, Türkiye'deki Kürtlerin bilincini tetiklemiş ve Kürt sorununun ağırlaşmasına yol açmıştır.²⁹

Savaş sonrasında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri, Kuzey Irak'taki Kürtlerin, Türkiye'yi doğrudan etkileyen durumlarıydı. Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda ABD ile girdiği işbirliği, daha sonra Kuzey Irak'ta meydana gelen gelişmelerle yeni bir boyut kazanmıştır.

Şubat 1991'de ateşkes ilan edilmesinin ardından, savaş sırasında ayaklanan Kürtlerin Mart 1991'de başarısız olması ve Irak ordusunun kuzeye yönelmesiyle 1,5 milyon civarında Iraklı Kürt, Türkiye ve İran sınırına dayanmıştır. Gelen uluslararası baskılar üzerine Türkiye, Iraklı Kürtlere kapılarını açmak zorunda kalmış ve on binlerce Iraklı Kürt kamplara yerleştirilmiştir. Haziran 1991'e gelindiğinde ise Kuzey Irak'ta güvenli bir ortam sağlanmış ve Türkiye'deki mülteciler evlerine geri dönmüştür.

Iraklı Kürtlerin yurtlarına geri dönmelerinin ardından Birleşik Görev Gücü 17 Haziran'da feshedilmesine rağmen, ABD yönetimi Ankara'ya Kuzey Irak'ı yeni bir saldırıdan korumak amacıyla İncirlik ve Silopi'de konuşlanacak yeni bir gücün kurulmasını önermiştir. Bunun üzerine 12 Temmuz 1991'de Mesut Yılmaz'a bağlı bakanlar kurulu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasının hukuksal zeminini

²⁸ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, 2.Cilt, s.257-258.

²⁹ Oran, a.g.e, s.258

oluşturan bir karar almıştır.³⁰ Bu karar alınırken Çekiç Güç'ün yalnızca yabancı bir kurum olmasını engellemek üzere, karar ve operasyonlar Türkiye Genelkurmayı'nın onayına bağlanmış ve yapılanma içinde Çekiç Güç komutanı ile aynı rütbe ve statüde bir Türk komutanın olması da kararlaştırılmıştır.

Çekiç Güç'e ait kara birlikleri Silopi'ye, hava birlikleri de İncirlik'e konuşlandırılmış ve bu yapılanmanın görev süresinin 30 Eylül 1991'de bitmesi belirlenmiştir. Fakat bu tarihe riayet edilmemiş, belli aralıklarla söz konusu gücün görev süresini uzatma konusu hükümeti uzun bir süre meşgul etmiştir. Bu tarihten itibaren ülke gündemini sık sık meşgul eden Çekiç Güç'ün iç ve dış siyaset bağlamında bazı önemli sonuçları olmuştur. İlk olarak, Çekiç Güç'ün PKK'ya yardım ettiğine yönelik sık sık gündeme gelen tartışmalar Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığına dönüşmüştür. İkincisi, Çekiç Güç iç politikada muhalefetin iktidar uyguladığı yıpratma stratejilerine temel olmuştur. Son olarak da, Çekiç Güç'ün varlığı 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'de, özellikle Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, militarist bir hava yaratmıştır. Çekiç Güç, faaliyetlerine 1 Mart 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla son verilene kadar hem iç hem de dış politikada önemli ölçüde yer almıştır.³¹

Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olduğu, Yılmaz iktidarı döneminde ABD ile dış ilişkilere önem verilmiş ve sıcak temaslar sağlanmıştır. Özellikle Körfez Savaşı sırasında Özal'ın Bush ile yaptığı telefon görüşmesi ABD ile olan ilişkileri geliştirmiştir. Savaşın ardından 20 Temmuz 1991'de ABD Başkanı George Bush ve eşi Barbara Bush kalabalık bir heyetle Ankara'ya gelmiş ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve eşi Semra Özal tarafından karşılanmışlardır. Başbakan Mesut Yılmaz ve Dışişleri Bakanı Safa Giray'ın da katıldıkları kısıtlı bir toplantıdan sonra büyük toplantı salonunda iki cumhurbaşkanının başkanlığında resmi heyetler arasında görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmelerin ardından düzenlenen basın toplantısının ağırlık noktalarını, Kıbrıs sorunu, Saddam'ın geleceği, Irak'taki son çatışmalar ve Çekiç Güç'ün müdahale olasılığı oluşturmuştur.³² Gerek Bush gerekse Özal, Türk-ABD ilişkilerinin stratejik

³⁰ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul Eylül 2013, s.199-200.

³¹ Balcı, *a.g.e.*, s.201.

³² Milliyet, "Bush'a Görkemli Karşılama", 21 Temmuz 1991, s.17.

ilişkilere dönüştüğünü vurgulamıştır. Tüm bu görüşmeler sonucunda ortaya çıkan tablo, iki ülke arasında daha yakın ilişkilerin kurulabileceği şeklinde olmuştur.³³

ABD ile sıcak ilişkilerin yaşandığı 1991 döneminde, SSCB ile ilişkilerde de sıcak temaslar olmuştur. Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası izlediği politikada, Sovyet Cumhuriyetlerindeki milliyetçi hareketlerden uzak kalmayı tercih ettiği ve geleneksel dış politikası çerçevesinde ilişkilerini Moskova merkezli yürüttüğü görülmektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından Orta-Asya Kafkas ülkelerinin art arda bağımsızlıklarını ilan etmeleri sırasında Türkiye, bu yeni devletleri tanıyan ilk ülke olmuştur. Hükümet, bununla bölgede model ve lider olma çabaları sergileyerek Rusya Federasyonu'nu göz ardı eden ve bölgedeki Rus etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlemiştir.³⁴

SSCB'nin dağılmasını hızlandıran 19 Ağustos 1991 darbe girişimi, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkas cumhuriyetleriyle ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Gorbacov'a karşı girişilen bu darbenin başarısızlıkla sonuçlanması o zamana kadar Moskova'dan bağımsız hareket etme konusunda çekingen davranan Orta Asya liderlerini bile SSCB'nin sonunun yakın olduğuna ikna etmiştir. Bu dönemde Türkiye bir taraftan Moskova ile dostluk ilişkilerini sürdürmüş diğer taraftan da bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerle ilişkilerini geliştirmiştir. Bu yeni devletlerle olan ilişkilerin merkezi hükümetle sürdürülen iyi ilişkilere gölge düşürmemesine özen gösterilmiştir.

Türkiye'nin bağımsızlığını ilan eden devletleri tanıması ilk olarak Azerbaycan ile başlamıştır. Azerbaycan parlamentosu, 29 Ekim 1991'de aldığı bir kararla tanıma için dünya ülkelerine çağrıda bulunmuştur. Ardından, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Hüseyin Sadıkov, 1 Kasım 1991'de Türkiye'nin Bakü Başkonsolosu Altan Karamanoğlu'na, Azerbaycan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk ülkenin Türkiye olmasını arzu ettiklerini bildirmiştir.³⁵ Özellikle kamuoyundan gelen baskı sonucunda, hem İran'ın benzer bir adımının ardında kalmamak için hem de Ocak 1990'da Sovyet güçlerinin Bakü olaylarını şiddetle bastırmaları karşısında fazla temkinli davranışıyla

³³ Özdemir, *a.g.e.*, s.323.

³⁴ Oran, *a.g.e.*, s.371.

³⁵ Oran, *a.g.e.*, s.377.

olumsuz bir imaj çizdiğinin bilincinde olarak, 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımıştır.³⁶

1991 yılının tüm dünyayı etkileyen önemli olaylarından biri de Yugoslavya'yı dağılmaya götüren iç savaş olmuştur. Yugoslavya'yı oluşturan 4 devletten Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, ülkedeki gerginliği doruğa çıkarmıştır. Bu ülkelerin 25 Haziran 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Yugoslavya bunalımının bölgesel barış ve istikrarı tehdit eden uluslararası anlaşmazlığa dönüştüğü tarih olarak görülmüştür. Sırbistan, Yugoslav Federe Ordusu aracılığıyla bu iki cumhuriyete müdahalede bulunduysa da başarılı olamamıştır.

Türkiye, gelişmeleri en başından beri endişe ile takip etmiştir. Tito sonrası dönemde de iki ülke arasındaki ilişkiler aynı seviyede devam etmiş, resmi ziyaretler dışında önemli faaliyetler gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin Yugoslavya politikası bu ülkeyi etnik ya da dini ayrımları gözetmeden bir bütün olarak görme üzerinedir. Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunan Türkiye, uluslararası platformlarda da parçalanma aleyhine olan duruşunu göstermiştir. Bu duruşun arka planında, Balkanlarda meydana gelebilecek huzursuzluğun Türkiye'yi doğrudan tehdit edeceği endişesi bulunmaktaydı.³⁷

9 Temmuz 1991'de Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov', 15 Temmuz 1991'de de Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç Ankara'yı ziyaret ederek, Türkiye'nin bu cumhuriyetlere destek vermesini istemişlerdir. Hükümet de eski politikasını takip ederek cumhurbaşkanlarına, sorunların kuvvete başvurmadan çözümlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Ancak Makedonya'nın 17 Eylül 1991'de bağımsızlığını, Bosna-Hersek'in de 15 Ekim 1991'de egemenliğini ilan etmesi Türkiye'yi eski politikalarını gözden geçirmek zorunda bırakmıştır. Yine de Yugoslavya'yı bölen ülke durumuna düşmemek için, bu iki dost ülkeyi tanımakta aceleci davranmamıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye'nin Slovenya ve Hırvatistan'la ilişkileri dostane ama sınırlı kalırken, Makedonya ve Bosna-Hersek ile ilişkileri, bu cumhuriyetlerin Türkiye ile olan tarihsel bağları, stratejik konumları, etnik ve dinsel

³⁶ **Cumhuriyet**, "Türkiye, Azerbaycan'ı Resmen Tanıdı", 10 Kasım 1991, s.1

³⁷ Halil Akman, "Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye'nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3.Yıl, 16.Sayı, Eylül 2015, s.145.

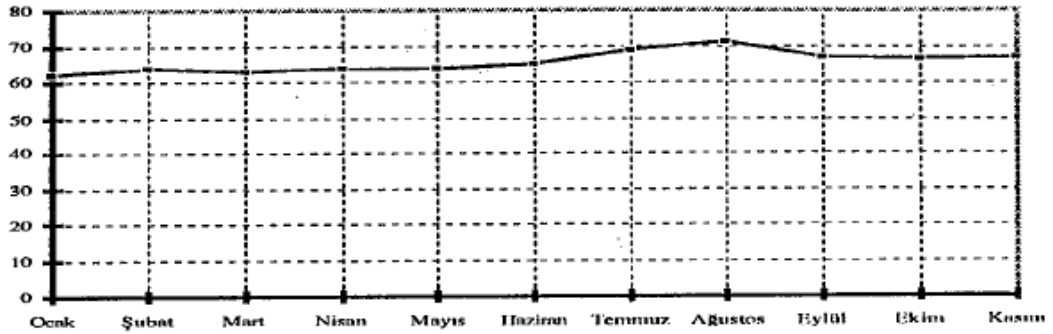
yapıları ve uluslararası nitelikli farklı sorunları nedeniyle her açıdan ilerlemiş ve bu ülkeler hükümetin yeni Balkan politikasının temelini oluşturmuşlardır.³⁸

2.3. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren incelendiğinde; ekonominin özellikle uygulanan mali ve para politikalar doğrultusunda istikrarsız büyüme ortamı, yüksek enflasyon, artan kamu borçları ve faiz harcamaları gibi verimsiz ekonomik koşullar altında kırılganlığının arttığı ve ülke ekonomisinin krizlere karşı açık duruma geldiği anlaşılmaktadır.³⁹

1991 yılının Haziran-Kasım ayları arasında görev yapan Yılmaz hükümetini ekonomik açıdan etkileyen en önemli olaylar yüksek enflasyon ve Körfez Krizi olmuştur. 1989 yılından itibaren artmaya başlayan ve 1990 yılından sonra daha büyük bir ivmeyle yükselen enflasyon oranı, bir taraftan gelir dağılımını bozarken diğer taraftan da kamu gelirlerini eriterek kamu açıklarının hızla artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ekonomideki açıklar, iç ve dış borçlar kapatılmaya çalışılmıştır.

ENFLASYONUN AYLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ *

Tab 3: Enflasyonun Aylar İtibariyle Gelişimi⁴⁰

³⁸ Gönlübol ve Bingün, *a.g.e.*, s.684-685.

³⁹ Asuman Sönmez-Fırat Şimşek, "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri", *Gençlik ve Kalkınma Dergisi*,(6:2) 2011, s.98.

⁴⁰ TÜSİAD, 1992 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Ocak 1992, s.61

DİE tarafından açıklanan Haziran ayı tüketici fiyatlarındaki artış yüzde 3'e yükselmiş ve böylece yıllık enflasyon yüzde 64,9'a ulaşmıştır. Bu oran, 1988 yılının ekim ayından bu yana ulaşılan en yüksek yıllık enflasyona işaret etmektedir. Enflasyonun yüksek olduğu iller sırasıyla İstanbul, Ankara ve Malatya, gerilediği iller ise Kayseri ve Diyarbakır olmuştur.⁴¹ DİE'nin Ağustos 1990- Ağustos 1991 itibariyle yaptığı hesaplama göre ise bir yıllık enflasyon toptan eşyada yüzde 58,3, tüketici fiyatlarında ise yıllık yüzde 71 olarak açıklanmıştır.⁴² Ayrıca Ekim ayı sonlarında dolar ilk kez 5000 lira sınırını aşmıştır.

1991 yılının ikinci yarısında, yeni düzenleme ile düşük dereceli memurların maaşlarına yüzde 56 ila 60 arasında zam yapılarak 706-800 bin liraya çıkarılmıştır. Yapılan bu zam ile enflasyon karşısındaki maaş aşınmasının giderilmesi ve bir miktar refah artışı sağlanması hedeflenmiştir.⁴³ Hükümet, memur maaşına yapılan bu zam için 6,9 trilyon liralık ek kaynak arayışına girerek Merkez Bankası'ndan para basılmasını istemiştir.

Yeni düzenlemeye göre Yıldırım Akbulut hükümetinde iki ayrı bakan tarafından yürütülen Devlet Planlama Teşkilatı ile Hazine, Ekrem Pakdemirli'ye bağlanmıştır. Pakdemirli'yi bekleyen ilk görev ekonomistler tarafından, bütçe açığının kapatılmasıyla ilgili bir strateji belirlenmesi olarak açıklanmıştır. Bu dönemde Pakdemirli'nin kontrolü altında bulunan DPT, içteki faiz oranlarının kısıtlanmasına dayanan yüksek büyüme hızı politikasını desteklerken; Rüştü Saraçoğlu başkanlığındaki Merkez Bankası yüksek faiz oranlarıyla yürütülen sıkı para politikasını benimsemiştir.⁴⁴

Başbakan Mesut Yılmaz, 11 Ekim 1991 tarihinde katıldığı Liderler Açıkoturumu adlı programda ANAP olarak 1983 yılında iktidara geldiklerinde ülkenin büyük bir altyapı eksikliği -özellikle ulaşım, haberleşme ve enerji alanlarında- sorunu olduğunu vurgulamıştır. Bu sorunun çözülmesi için devlet harcamalarında ilk olarak altyapıya öncelik verilmesi gerektiğini söyleyen Yılmaz, bu konu hakkında ANAP'ın iktidarda olduğu yıllarda çalışmaların tüm hızla gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

⁴¹ **Cumhuriyet**, "İstanbul, Enflasyon Lokomotif", 5 Temmuz 1991, s.1.

⁴² **Milliyet**, "Enflasyon 32 Ayın En Yüksek Çıktı", 5 Eylül 1991, s.10.

⁴³ **Cumhuriyet**, "Memura Biraz Soluk", 9 Temmuz 1991, s.1.

⁴⁴ **Cumhuriyet**, "Ekonomi Şefinin İş Zor", 29 Haziran 1991, s.10.

Programdaki konuşmasında başbakan olduğu iktidar döneminde yaşanan yüksek enflasyona da değinen Yılmaz, bunun sebebini KİTlerin verimsiz çalışması ve devlete getirdikleri mali yük ile altyapı yatırımlarına bağlamıştır. Yüksek enflasyonun önüne geçmek için devletin ekonomideki konumunun yeniden belirlenmesi ve ardından özelleştirmeye gidilmesini savunan Yılmaz, ayrıca devletin sanayi ve ticaretten tamamen çekilmesi ve bu alandaki devlet işletmelerinin zararlarının devletin sırtından alınması gerektiğini de konuşmasına eklemiştir.

Türkiye ekonomisi bu dönemde dış dünyadaki gelişmelerden de etkilenmiştir. İran-İrak savaşında tarafsızlığını ilan ederek ticaretini geliştirmiş ve dış ticaretinin arttırmıştır. Ancak Türk ekonomisi, 1990 yılındaki Körfez Savaşı'ndan olumsuz yönde etkilenmiş, bölgede oluşan kaos ortamı sebebiyle bölgeyle olan ticaret neredeyse durma noktasına gelmiştir. Petrol boru hattının devre dışı kalması ve bölgedeki otorite boşluğu nedeniyle artan terör olaylarını önlemek için yapılan savunma harcamaları enflasyonu etkileyen sebeplerden olmuştur.⁴⁵

1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Savaşı sırasında, büyük miktarlarda sıcak paranın kısa bir sürede Türkiye'den çıkması nedeniyle Türk Lirası değer kaybetmiş, faizler yükselmiş ve ekonomi kısa süre içinde durgunluğa sürüklenmiştir.⁴⁶ Kriz dolayısıyla kamu harcamaları genişlemiş ve bir ek bütçe zorunluluğu doğmuştur. Böylece harcamalar bütçede öngörülen tutarları aşmış ve bir önceki yıla göre Ekim ayında yüzde 95.9 genişleyerek 98 trilyon lirayı bümüştür. Gelirlerdeki artış ise yüzde 81.4 artarak 78 trilyon lirada kalmıştır.⁴⁷

Maliye ve Gümrük Bakanı Adnan Kahveci'nin, 1991 yılı bütçesine ilişkin olarak yaptığı açıklamada; Körfez Krizi'nin yarattığı siyasi bunalım ve beraberinde getirebileceği yeni petrol şoku nedeniyle bütün dünya ekonomilerinin istikrarsız bir bekleyiş içine sürüklendiklerini vurgularken tüm bu olumsuzluklara rağmen 1991 yılı bütçesinin bir eğitim, sağlık ve personel bütçesi olduğunu ifade etmiştir. Körfez Krizi'nin gündemde olduğu bir dönemde söz konusu kurumlara ayrılan kaynağın büyüklüğüne dikkat çekmiştir.⁴⁸

⁴⁵ Bayrak ve Kanca, *a.g.m.*, s.6.

⁴⁶ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2014, İstanbul, s.281.

⁴⁷ TÜSİAD, 1992 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Ocak 1992, s.3.

⁴⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 1991 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, S.Sayısı: 488, s.4.

Mesut Yılmaz'ın başbakanlığını yaptığı 48. Hükümet döneminde alınan ekonomik önlemler şu şekildedir:⁴⁹

Haziran 1991'de;

- Vergi Usul Kanunu'nda değişiklik yapılarak 300.000 lira olan fatura kullanma mecburiyeti ilgili had 500.000 liraya yükseltilmiştir.
- Türkiye-İran Karma Ek Komisyonu Dokuzuncu Dönem Mutabakat Zabtı onaylanmıştır. Buna göre her iki ülke de ekonomik, sınai ve teknik işbirliği, ticaret ve bankacılık, ulaştırma, haberleşme ve tarım konusundaki ilişkileri daha da geliştirme arzusunda olduklarını teyit etmişlerdir.
- İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği'nde değişiklik yapılmıştır.
- Şirketlere, "Dış Ticaret Sermaye Şirketi" ünvanı verilmesi, geri alınması ve bu şirketlerin sorumluluklarına ilişkin tebliğ yayınlanmıştır.
- Yat turizminin geliştirilmesi hakkındaki yönetmelikte değişiklik yapılmıştır.
- Nusaybin sınır kapısından Suriye ile sınır ticareti yapılmasını teminen Mardin iline izin verilmiştir.

Temmuz 1991;

- Döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslarda değişiklik yapılarak bazı yöreler için uygulanan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kaynaklı kredi ödemelerine esas teşkil eden oran yükseltilmiştir.
- Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun 1991 yılına ait asgari ücret tespitine yönelik kararları yayımlanmıştır.

⁴⁹ TÜSİAD, 1992 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Ocak 1992, s.118-121.

Ağustos 1991;

- Yeni ihracat potansiyeli yaratılarak ihracatın arttırılmasını temin için İhracatın Geliştirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin İhracat Finansman kararı çıkartılarak imalatçı-ihracatçı firmalara verilecek kredilere ilişkin esaslar tespit edilmiştir.
- Gelir vergisi kanununda yer alan kazanç, ücret, menkul ve gayrimenkul gelirlerinden yapılacak bölüşme/kesintiye ait oranlar yeniden belirlenmiştir.
- Vergi İadesi Genel Tebliği ile, vergi iadesinden yararlananların harcamalarının ticari, zirai ve mesleki kazancın elde edilmesine ilişkin bir harcama niteliğinde olmaması gerektiği, bu iadededen yararlananların yaptıkları harcamaların tüketime yönelik gerçek alışverişi yansıtmasının zorunlu olduğu, bu nedenle harcamanın ticari bir nitelik taşımasının tespiti halinde ilgilinin vergi mükellefiyetinin tesis edileceği tebliğ olunmuştur.

Eylül 1991;

- Merkez Bankası tarafından alım satım yapılan dövizlere İspanyol Pezetası (ESP) dahil edilmiştir.
- Uygulamada şekil birliği ve düzeni tesis etmek için tahvillerin boyut, içerik, baskı ve kağıt nitelikleri ile kullanımlarına ilişkin tebliğ yayınlanmıştır.
- Türkiye ve Belçika arasında çifte vergilendirmeyi önlemek üzere imzalanan anlaşma onaylanmıştır.
- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Pakistan'ın pamuklu dokuma ihracatında damping uyguladığı yolundaki şikayetleri inceleyerek Pakistan'dan ithal edilen bu tür mallar üzerinden yüzde 20 telafi vergisi alınması kararlaştırılmıştır.

Ekim 1991;

- Özel Finans Kurumlarının Kurulması hakkındaki kararda değişiklik yapılarak, kurumların en az 100 ortaklı bir anonim şirket halinde kurulmaları karara bağlanırken, ödenmiş sermayelerin toplamının en az 75 milyar lira olması belirlenmiştir.
- Türkiye IMF kotasını 212.9 milyondan 642 milyona çıkartmıştır.
- Özel sektöre 8 ilde elektrik enerjisi üretme ve dağıtma izni verilmiştir. Verilen izinlerin süresi 30 yıl olarak kararlaştırılan iller Muğla, Aydın, Denizli, Isparta, Eskişehir, Bilecik, Balıkesir ve İzmir'dir.

Kasım 1991;

- 1991 yılı satışları veya gayri safi iş hasılatına göre 1992 yılında ödeme kaydedici cihaz kullanacak olanlarla yeni işe başlayan ve sonradan mecburiyet kapsamına giren mükelleflerde ödeme kaydedici cihaz kullanma mecburiyetinin başlangıç tarihleri açıklanmıştır.

Bütün bu ekonomik gelişmeler ve önlemler sonucunda 1991 yılında, özellikle Yılmaz Hükümeti döneminde, büyüme hızı yavaşlarken enflasyon önlenemez şekilde yükselmiştir. Büyüme hızının yavaşlamasında üretimde azalma ve Haziran ayında yaşanan 9 günlük bayram tatili etkili olmuştur. Artan enflasyon, ana gayesi geçim sıkıntısı olan halkı zor durumda bırakmış, ayrıca muhalefet partilerinin erken seçim taleplerinde ısrar etmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründe binde 2 oranında, inşaat sektöründe binde 4 oranında gerileme görülürken; sanayide yüzde 7,3, ticarete yüzde 3,1 ve ulaştırma-haberleşmede yüzde 1,3 oranında artış sağlanmıştır.⁵⁰

2.4. Sosyal Gelişmeler

Birinci Mesut Yılmaz Hükümeti, iktidarda olduğu yaklaşık 5 aylık süreçte ekonomide ve iç ve dış gelişmelerde yaşanan hareketliliği sosyal alanda pek fazla gösterememiştir. Buna sebep olarak ülkede yaşanan enflasyondan kaynaklanan olumsuz ekonomik şartlar ve iktidarın son dönemlerinde artan terör faaliyetleri gösterilebilir. Hükümet programında belirtilen eğitim, sağlık, turizm ve kültür alanındaki hedefler

⁵⁰ TÜSİAD, 1992 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Ocak 1992, s.1.

istenilen oranda gerçekleştirilememiş, atılan adımlar erken seçim sebebiyle tamamlanamamıştır.

Başbakan Mesut Yılmaz'ın mecliste okuduğu hükümet programında, milli eğitim sisteminde yeni ve milli bir anlayış getirileceği savunulmuştur. Yılmaz kabinesinin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un, yeni dönemde gerçekleştirmeyi düşündüğü uygulamaların başında 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi, sınıf geçmenin kolaylaştırılması ve Kur'an kurslarına okul statüsü verilmesi gelmekteydi. Bu uygulamaları gerçekleştirebilmek için eğitim idare bölgeleri oluşturulmuş ve böylece eğitim kuruluşlarının yönetiminde daha fazla etkinlik sağlanırken genel ve mesleki liselerde de kampüs biçimde örgütlenmesi hedeflenmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Akyol'un danışmanı ve Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yahya Kemal Kaya'nın hazırladığı kampüs modelinin ana hatları şu şekildedir:⁵¹

- İlçe ve bucak düzeyinde her yerleşme birimi, bir lise bölgesi olarak kabul edilecek ve çeşitli ortaöğretim kurumları, o yerleşme birimindeki lisenin bölümleri olarak yeniden örgütlenecek
- Her bölümün başında bölüm başkanı adını taşıyan bir müdür muavini bulunacak ve bölümler arasındaki koordinasyon yerleşme birimindeki lise müdürü tarafından sağlanacak
- Her yerleşme birimindeki lise çevre koşullarına göre açılmış bulunan ve ihtiyaca göre yenileri açılabilir olan en az dört bölümden oluşacak (Fen, sosyal, sanat, spor vs)
- Her bölümün teorik ve uygulama derslerinde başarılı olan öğrenciler, yükseköğretimin ilgi alanlarına yöneltiler. Bunu sağlamak için öğrenim gördüğü dalda yükseköğretime devam edecekleri üniversite sınavında özendirme puanı verilecek
- Bütün öğrencilerin ilk iki yılda alınması zorunlu olacak dersleri, Türk dili ve edebiyatı, tarih, coğrafya ile inkılap tarihi olacak
- Her öğrencinin zorunlu alan dersleri ile seçmeli alan ya da yardımcı alan dersleri olacak. Böylece lise mezunu, yükseköğretimini

⁵¹ Cumhuriyet, "Liselere Kampüs Modeli", 28 Haziran 1991, s.1.

sürdüremediği takdirde, yaşamını kazanabileceği bir meslek ya da sanata mutlaka sahip kılınacak

- Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun lise bölümlerine yerleştirilmesinde, temel eğitim okullarından getirecekleri karteks ve dosyalar esas alınacak
- İlk iki yılda, hangi bölümde olursa olsun, resim, modelaj, sanat tarihi, müzik, beden eğitimi gibi seçmeli derslerde, üstün yetenekli olduğu anlaşılan öğrenciler, bu bölümlere sahip olan liselerin üçüncü sınıflarına parasız yatılı öğrenci olarak gönderilecek
- Zorunlu derslerde ısrarla başarısızlık gösteren öğrenciler, ilgi ve yeteneklerine uygun başka bölümlere kaydırılarak sınıfta bırakma ve belge işlemlerine son verilecek
- Lise bölgesinde, imam hatiplik meslek eğitimi din bölümünde sürdürülecek ve din bölümü öğrencilerinin diğer dallardan seçmeli ders alması özendirilecek

Bu belirlenen kampüs modeline göre, lise mezunlarının meslek veya sanat sahibi olması hedeflenmiştir. Bu modelden mezun olan kişilerin yükseköğretime devam etme zorunluluğu olmadan iş hayatına aktif katılımı ve kişinin mesleki becerilerinin geliştirilmesi ile eğitimde süreklilik sağlanmak istenmiştir. Başbakan Mesut Yılmaz, bu konuyla ilgili olarak sadece istihdam edilebilir değil, istihdam edebilir iş gücü yaratmak gerektiğini vurgulamıştır.⁵² Ayrıca, 1 Ekim 1991 tarihinden itibaren, öğretmen ve eğitim uzmanı yetiştiren yükseköğretim kurumlarının programlarında, Milli Eğitim Bakanlığı adına mecburi hizmet karşılığı ön lisans, lisans ve lisansüstü öğretim yapmaya hak kazanmış olan öğrencilerden burslu olanlara ayda 450.000 lira burs, parasız yatılı olanlara da ayda 200.000 lira harçlık verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³

1991 yılında, Türkiye’de kültür-sanat alanındaki en kapsamlı çalışma, 1990-1991 Yunus Nadi Ödülleri adıyla düzenlenen kültür-sanat ödül töreni olmuştur. Yunus Nadi Ödülleri, asıl adıyla Yunus Nadi Armağanı, Cumhuriyet gazetesi kurucusu Yunus Nadi’nin adını yaşatmak için 1946 yılından itibaren çeşitli sanat dallarında verilen kültür-sanat ödüllerdendir. Bu ödül, Türkiye’de sanat alanında verilmeye başlanan ilk sanat armağanıdır. Dünyadaki bilim ve sanat ödüllерinin sonuçlarının ülkede ilgiyle izlendiği

⁵² **Milliyet**, “Başbakan’dan Eğitim Seferberliği”, 7 Ekim 1991, s.14.

⁵³ **T.C. Resmi Gazete**, 20 Eylül 1991, Sayı 20997, s.33.

göz önüne alınarak Yunus Nadi'nin ölüm yıldönümünün bir kültür olayına dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Yunus Nadi Ödüllerine, 1991 yılında 622 kişi, 920 yapıtıyla katılmış ve oylama sonucunda seçici kurul 14 ayrı dalda düzenlenen yarışmada 15 kişiye ödül vermiştir. Ödül kazanan sanatçılar ile kazandıkları dallar şu şekildedir: ⁵⁴

- Ülkü Tamer – Allaben Öyküleri (Öykü Kitabı)
- Amudena Lppez – Öyküler (Yayımlanmamış Öykü Kitabı)
- Dost Körpe – Gölge (Yayımlanmamış Öykü Kitabı)
- Tarık Dursun K. – Ağaçlar Gibi Ayakta (Yayımlanmış Roman)
- Kemal Özer – İnsan Yeryüzünün Tarihinde Bir Cümle (Şiir Kitabı)
- Güven Turan – Bir Albümde Dört Mevsim (Yayımlanmamış Şiir Kitabı)
- Zeynep Ankara – Güneş'i Vurdular (Röportaj)
- Cavit K. Emultay – Yunus Nadi Ödülleri (Afiş)
- Mustafa Kocabaşı (Fotoğraf)
- Muhammet Şengöz (Karikatür)
- Orhan Oğuz – İki Başlı Dev (Uzun Metrajlı Film)
- Yeşim Ustaoglu – Dudet (Kısa Metrajlı Film)
- Hakkı Mısırlıoğlu – Onlarla Pek Sık Görüşmedik (Kısa Metrajlı Film)
- Ali Ulvi Hünkar – Karşılıksız Aşkların Mitolojisi (Uzun Metrajlı Film Senaryosu)
- Gönül Tankut – Bir Başkent'in İmarı Ankara 1929-1939 (Sosyal Bilimler Araştırması)

Mesut Yılmaz iktidarı döneminde İstanbul'da ve diğer şehirlerde bayındırlık faaliyetlerine önem verilmiştir. İstanbul'un yüz yıllık rüyası olan metronun temeli Yılmaz hükümeti döneminde atılmıştır. 30 Eylül 1991 tarihinde SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen tarafından Taksim Parkı'nda gerçekleştirilen törende 7 kilometrelik Taksim – 4.Levent tünelinin, Türk işçi, mühendis ve müteahhitlerinin bilgi ve emekleriyle yapılacağı açıklanmıştır. Büyükşehir Belediye Başkanı Sözen, İstanbul'a metro yapılması için 100 yıldır çeşitli girişimlerde

⁵⁴ **Milliyet**, “Yunus Nadi Ödülleri Sahibini Buldu”, 29 Haziran 1991, s.10

bulunulduğunu ancak karşılaşılan engeller nedeniyle bunların hiç birinin sonuçlandırılmadığını belirtmiştir. 450 milyon dolar yatırım yapılan metro inşaatının Şubat 1994'te tamamlanması ve 200 milyon dolara mâl olması hesaplanmıştır.⁵⁵

Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında dört yılda bir düzenlenen spor yarışmaları olan Akdeniz Oyunları'nın 11. yarışması 28 Haziran-12 Temmuz 1991 tarihinde Yunanistan'ın başkenti Atina'da düzenlenmiştir. Türkiye'den 27'si kadın, 155'i erkek olmak üzere toplam 182 sporcu katılmıştır. Sporcularımız, atletizm, boks, futbol, güreş, halter, judo, masa tenisi, voleybol ve yüzme dallarında toplamda 23 altın, 11 gümüş ve 12 bronz madalya kazanmışlardır.⁵⁶

1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Savaşı ve sonrasında dünyada yarattığı kriz ortamı, Türkiye'de, ekonomi ve dış ilişkilerde olduğu gibi turizmi de olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'ye 1990 yılında AB ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısı 2,7 milyon iken, 1991 yılında 1,7 milyona, OECD ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısı da 1990 yılında 3,3 milyon iken, 1991 yılında 2,4 milyona düşmüştür.⁵⁷ Ayrıca, turizm konusunda, "Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi İçin Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik" 13 Ağustos 1991'de Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu kararına göre Grup Turizm Alan ve Merkezleri şu şekildedir:⁵⁸

- Adana - Yumurtalık Turizm Merkezi
- Antalya - Belek Turizm Merkezi Tevsii
- Antalya - Side Turizm Alanı Tevsii
- Antalya-II Numaralı Turizm Merkezi
- Aydın - Akbük Turizm Merkezi
- Bitlis - Ahlat Turizm Merkezi
- Bitlis - Tatvan Turizm Merkezi
- Hatay - İskenderun Kıyı Bandı Turizm Merkezi
- Kocaeli - Kartepe Turizm Merkezi
- İstanbul - Etiler - Nispetiye Turizm Merkezi
- İstanbul - Büyükçekmece - Beylikdüzü Turizm Merkezi

⁵⁵ **Milliyet**, "İstanbul Metrosuna İlk Kazma", 1 Ekim 1991, s.16.

⁵⁶ **Hürriyet**, 28 Haziran-13 Temmuz 1991: **Cumhuriyet**, 28 Haziran-13 Temmuz 1991

⁵⁷ **Nesrin Suna Sarıçay ve Müge Ünal**, "Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri", *Ar&Ge Bülten Dergisi*, 2014 Ocak, s.16

⁵⁸ **T.C. Resmi Gazete**, 20 Eylül 1991, Sayı 20997, s.1-2.

- İstanbul - Eminönü I Numaralı Turizm Merkezi
- İstanbul - Sarıyer I Numaralı Turizm Merkezi
- Malatya - Adıyaman Nemrut Dağı Turizm Merkezi
- Ordu - Akkuş - Argın Yaylası Turizm Merkezi
- Ordu - Aybastı - Perşembe Yaylası Turizm Merkezi
- Sakarya - Karasu - Kocaeli - Büyükmelen Kıyı Kesimi Turizm Merkezi Tevsii
- Yozgat - Boğazlıyan - Bahariye (Cavlak) Termal Turizm Merkezi
- İzmir - İnciraltı Turizm Merkezi Tevsii
- İstanbul - Taksim Turizm Merkezi Tevsii
- Giresun - Yavuzkema1 Yaylası Turizm Merkezi
- Sinop - Ayancık Akgöl Turizm Merkezi
- Sinop - Kozfındık - Bozarmut Yaylası Turizm Merkezi
- Sinop - Türkeli - Kurugöl Turizm Merkezi
- Trabzon - Araklı - Pazarcık Yaylası Turizm Merkezi
- Sivas - Kangal Balıklıçermik Turizm Merkezi

3. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI

3.1. Eleştiriler

Başbakan Mesut Yılmaz'ın hükümet programını sunmasının ardından, meclis Danışma Kurulu hükümet programının görüşülmesi ve güven oylamasının, gündemin “Özel Gündemde Yer Alacak İşler” kısmında yer alması ve program üzerindeki görüşme sürelerine ilişkin öneride bulunmuştur. Önerinin meclis kurulu tarafından kabul edilmesiyle, gündemin “Özel Gündemde Yer Alacak İşler” kısmında yer almasına, hükümet ve siyasi parti grupları adına yapılacak konuşmaların birer saat, kişisel konuşmaların ise yirmişer dakika olması ve görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılmasına karar verilmiştir.⁵⁹

⁵⁹ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, T.B.M.M Basımevi, Ankara 2013, 8. Cilt, s.6437.

Hükümet programı üzerinde söz isteyen iki parti grubu arasında yapılan kura çekiminde, birinci sırayı Doğru Yol Partisi, ikinci sırayı ise Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve üçüncü sırada da Anavatan Partisi Grubu söz almıştır.

Kişisel olarak söz isteyenler arasında yapılan kura çekiminde birinci sırayı Bahattin Çaloğlu, ikinci sırayı Özer Gürbüz, üçüncü sırayı Mahmut Öztürk, dördüncü sırayı Tefik Koçak, beşinci sırayı Orhan Şendağ, altıncı sırayı Kemal Anadol, yedinci sırayı Kamil Ateşoğulları, sekizinci sırayı İsmail Şengün, dokuzuncu sırayı Mehmet Korkmaz, onuncu sırayı Kamer Genç, on birinci sırayı Fehmi Işıklar, on ikinci sırayı Mustafa Yılmaz, on üçüncü sırayı Hilmi Ziya Postacı, on dördüncü sırayı Mahmut Alınak, on beşinci sırayı İbrahim Gürdal, on altıncı sırayı, Zeki Çeliker ve on yedinci sırayı Reşit Ülker almıştır.⁶⁰

Hükümet programı hakkında yapılan açıklama ve eleştiriler şu şekildedir:⁶¹

Hükümet programı hakkında görüşmeler ve eleştiriler yapmak üzere ilk olarak DYP Genel Başkanı ve ana muhalefet partisi lideri Süleyman Demirel kürsüye çıkmıştır. Demirel, Mesut Yılmaz tarafından okunan hükümet programı hakkında ilk olarak hükümetin değişmesine rağmen siyasi iktidarın devam ettiğini, bu hükümetin aslında kendisini daha önceki hükümetlerin de icraatlarını ve tasarruflarını savunma durumunda gördüğünü belirtmiştir. Hükümet programı olarak sunulan vaatlerin 1983'ten 1991 Haziranına kadar ANAP iktidarlarının icraatlarını kapsadığını bu sebeple halkın ve meclisin bir hesaplasmaya mecbur bırakıldığını söylemiştir. Demirel'e göre 1983'ten 1991'e kadar yapılan icraatlar ile yeni hükümetin aynı kürsüden yapacağını açıkladığı icraatlarının hiçbir farkı yoktur. Bu durum da Yılmaz başkanlığındaki ANAP hükümetine ağır bir sorumluluk yüklemektedir.

Demirel, Türkiye'de derin bir feryadın olduğunu, halkın halinden memnun olmadığını; İpsala'nın çeltik üreticisinden Erzurum'un, Ağrı'nın ve Kars'ın hayvan üreticisine, Vezirköprü'nün süt üreticisinden Konya'nın hububat üreticisine, Adana'nın pamuk üreticisinden Gemlik'in zeytin üreticisine kadar birçok sektörün üreticisinin şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Ayrıca işçinin, memurun, öğretmenin, esnafın, gençlerin, işsizlerin ve nicelerinin hallerinden memnun olmamaları Demirel'in kürsüde bahsettiği eleştirilerden biridir. Demirel'e göre, Yılmaz Hükümeti bundan önceki

⁶¹ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.6437-6517.

hükümetlerin devamı olduğu için yani bir siyasi partinin hükümeti olarak bu siyasi iktidarın devamı olduğuna göre önceki hükümetlerin tüm vaatlerinden de sorumludur.

Süleyman Demirel, konuşmasında hükümet programında değinilmeyen konulara da dikkat çekmiştir. Türkiye'nin en büyük meselesinin borç sorunu olduğu olduğunu söyleyerek hükümete, 1983 yılında 18 milyar dolar olan borcu 1991 yılına gelindiğinde nasıl 50 milyar dolara çıkardıklarını sormuştur. Bu borcun Türkiye'nin dış politikasını rehine koyacak kadar tehlikeli olduğunu savunmuştur. Bir diğer değinilmeyen konu kaynak meselesidir. Gayri safi milli hasılanın yüzde 12,6'sını kamu ihtiyacı ve kamu açığı olarak kullanan Türkiye'de enflasyonun nasıl düşürüleceği tartışma konusu olmuştur. Ülkedeki doğal ve yapay kaynakların ekonominin kalkınması için kullanılması gerektiğini söyleyen Demirel, Türkiye'nin bir çıkmazla karşı karşıya olduğunu belirtmiştir.

Ana muhalefet partisi liderinin hükümet görüşmelerindeki konuşmasının son ve en uzun kısmını Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ANAP'a müdahaleleri oluşturmaktadır. Demirel, anayasanın 101. Maddesinde belirtilen "Cumhurbaşkanı seçilenin varsa partisi ile ilişkisi kesilir." yargısına rağmen Özal'ın ANAP'a olan etki ve müdahalelerini eleştirmiştir. Bu sırada milletvekili koltuğundan "Özal hariç!" şeklinde seslenen Tunceli milletvekili Kamer Genç eleştiriye kinayeli bir sözle destek vermiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ın iktidara müdahaleleri demokrasiye yapılan bir müdahale olarak değerlendirilmiştir.

Süleyman Demirel, konuşmasının sonunda hükümet programının hukukun üstünlüğüne dayanan bir müesseseyi kurması gerektiğini belirterek ANAP sıralarında oturan milletvekillerine "Soruyoruz, partinizi ve hükümetinizi Çankaya idare etmeye devam edecek mi?" sorusunu yöneltmiştir. Demirel, bununla hükümet fonksiyonunun ne olacağını sorgulamıştır. Sözlerini "Yine de biz düşüncelerimizi söyledik. Gidin yol yakinken ülkeyi bu sıkıntılardan çıkaracak, 1963 güdümlü rejimi gerçek bir demokrasi haline getirecek, milletin hür vicdanına dayanan ve milletin iradesini devlete hâkim kılacak, herkese eşit ve dürüst bir seçimi göze alın. O zaman, sanıyorum ki pek çok mesele hallolur. Yine de ne kadar hizmet yapabilirse, bu hükümetin, millete hayırlı olmasını Cenabı Allah'tan niyaz ediyorum ve hepinize saygılarımı sunuyorum." şeklinde tamamlamıştır.

Ana muhalefet partisi lideri Süleyman Demirel'in yeni hükümet programını değerlendirdiği bir saatlik konuşmasının ardından, söz hakkı Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grubu adına Erdal İnönü'ye verilmiştir. İnönü'nün ilk eleştirisi, Süleyman Demirel'in de üzerinde durduğu, kurulan hükümetin diğer ANAP iktidarlarının devamı şeklinde olmasıdır. ANAP iktidarının bir hükümetini daha değiştirmeye neden ihtiyaç duyduğu tartışma konusudur. Erdal İnönü'ye göre bunun sebebi, halkın ANAP iktidarlarına karşı duyduğu şiddetli tepkidir. ANAP politikalarının yarattığı ve sürdürdüğü enflasyon, hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısı çeken halkın, eline geçen her fırsatta ANAP iktidarına tepkisini göstermek istemesinin sonucudur.

İnönü, önceki iktidar partisinin tabanındaki çoğunluğun, halkın çektiklerini gördüğü için bir an evvel seçime gitmeyi bir çare olarak kabul ettiğini ancak Mesut Yılmaz'ın, yeni hükümet programında kendisini başbakanlığa getiren nedenlere, halkın çektiği sıkıntılara ve halkın asıl beklentisi olan erken seçime hiç değinmeden, ülkenin içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak yerine, bunların üstünü kapatarak yeni vaatlerde bulunduğunu iddia etmiştir.

Erdal İnönü, Mesut Yılmaz tarafından açıklanan hükümet programının gerçeği hiçbir şekilde yansıtmadığını, Yılmaz Hükümeti'nin diğer ANAP hükümetlerinden bir farkı olmadığını ve bir taraftan ANAP politikalarını devam ettirip diğer taraftan, muhalefetten, özellikle kendi lideri olduğu SHP'den esinlendiğini belirtmiştir. Hükümet programında belirlenen gelişmişlik hedeflerine varmak için yapılması gereken çok iş olduğunu söyleyen İnönü, iktidarın bunları yuvarlak sözlerle geçiştirmeye çalışmasını eleştirmiştir. Ayrıca bu hükümet programının çalışma hayatına yaklaşımını demokratik ölçülere vurulduğunda Akbulut hükümetinden daha da geri görmektedir.

Erdal İnönü'ye göre, ANAP'ta kendini gösteren Anayasayı bir kere ihlal etmekten bir şey çıkmaz zihniyeti, ANAP'ın meclis çoğunluğu buna karşı çıkmadığı için, bütün hukuk düzenini tahrip etmiş ve iktidarı sarsmıştır. Özellikle, her devlet görevlisi gibi yetkilerini anayasadan alan, her vatandaş gibi anayasaya saygı göstermesi gerekli olan Cumhurbaşkanının, siyasette tarafsızlığı kabul etmemesi iktidara duyulacak saygıyı zedelemiştir. Süleyman Demirel'in de eleştirdiği gibi Cumhurbaşkanının iktidar partisine müdahale etmesi, anayasada yetkisi olmadığı halde iç ve dış politikaya hatta özel sektör firmalarının kendi aralarındaki rekabetine dahi karışması İnönü'ye göre de her gün yeni yolsuzluk olanakları yaratabilir.

SHP Başkanı İnönü, hemen her Anavatan Hükümeti programında yer alan terör eylemlerinin sona erdirilmesi ve olağanüstü hal bölgesinde güvenliğin sağlanması iddialarına karşılık şiddet olaylarının artarak devam etmesini, hükümetin günü kurtarması ve olayları geçiştirme olarak değerlendirmiştir. On yılı aşkın süredir devam eden bu olayların, ANAP hükümetlerinin başarısızlığından kaynaklanan bir sorun olduğunu belirterek, yeni hükümetin programında da en ufak bir umut bulunmadığına dikkat çekmiştir. Bu sebeple, programda belirtilen hedeflerin bir an önce yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Erdal İnönü, yeni hükümet programının eleştirisini yaparken, programın ekonomiyle ilgili bölümleri üzerinde detaylı durmayarak daha çok niçin tekrar tekrar her programda aynı hedeflere yer verildiğini sorgulamıştır. İnönü; “1983’teki ilk programdan bu yana, tüm ANAP hükümetleri programlarında, değişmeyen temel ekonomik hedefler yer alıyor. Aradan 8 yıl gibi uzun bir süre geçti, bu hedeflerin hiç biri gerçekleşmedi. Her seferinde, aynı hedefler gerçekleşecek umuduyla programlara konuluyor ve hedeflerin de bir önceki dönemde gerçekleşmediği itiraf ediliyor. Demokratik ülkelerde bunu anlamak mümkün değildir.” sözleriyle ANAP hükümetlerini eleştirmiştir.

Hükümet programı, halk ile hükümet arasında yapılmış bir sözleşmedir ve hükümet bu sözleşme ile taahhütlerde bulunur. Taahhütlere ve sözleşmeye uymamanın karşılığı iktidardan düşmektir. Ülkedeki çarpıklığın da buradan kaynaklandığını belirten İnönü, ANAP ile başlatılan uygulamalarda, halkın, sözleşmeye uymadığını ANAP’a tekrar tekrar hatırlatmasına rağmen, ANAP’ın bu demokratik sese kulak vermediğini, bedel ödemeye yanaşmadığını söyleyerek ANAP iktidarının yalnızca hükümetleri değiştirip, adeta makyaj tazeleyip sorunu geçiştirdiğini sözlerine eklemiştir.

SHP, iktidarı hedefleyen bir parti olduğu için hedefleriyle ilgili çalışmalar yapmış ve politikalarının anlatıldığı kitaplar hazırlamıştır. Zaman zaman, bu çalışmalarla ilgili bilgileri de kamuoyuna sunmuştur. İnönü, yeni hükümet programını hazırlayan iktidar kadrosunun, programı hazırlarken, SHP’nin sözünü ettiği hedefleri ayrıntılı şekilde incelediğini belirtmiştir. Önerilerin burada yer almasından memnun olduğunu ancak iktidarın bu uygulamada başarılı olabileceğinden ise şüphe duyduğunu açıklamıştır.

Hükümet programının dış politika bölümünde cumhuriyet hükümetlerinin geleneksel, barışçı yaklaşımlarına uyan bölümler bulunmaktadır. Erdal İnönü'ye göre ise dış politikanın esas sorunu Özal'ın keyfi müdahalelerinden kurtulamamış olmasıdır. Bu durum geçmiş hükümetler döneminde ülkeye zarar vermiştir, eğer önlenmezse zarar vermeye devam edecektir.

Erdal İnönü, konuşmasının sonuna doğru programdaki bazı eksikliklerden bahsetmiştir. İnönü'ye göre programda ülkenin itibarına gölge düşüren işkence meselesinin nasıl kaldırılacağı yeteri kadar vurgulanmamıştır. Burada, hem yasal düzenlemelerin hem de uygulamaların önemine dikkat çekerek, Başbakan'dan konuşmasını yaparken bütün vatandaşlara ve devlet görevlilerine, adalet düzeni içinde, hiçbir nedenle hiçbir kimsenin işkence yapmasının kabul edilemeyeceğini, herhangi bir suçlunun bulunması için işkenceyi bir araştırma yöntemi olarak düşünmediğini ve işkence yapanların muhakkak cezalandırılacaklarını kürsüden açıklamasını rica etmiştir.

Hükümet programında, yurt dışındaki işçilerin sorunlarından, sağlık sistemiyle ilgili problemlerden, engelli vatandaşların taleplerinin yerine getirilmemesinden ve aile planlanmasından bahsedilmemesi Erdal İnönü'nün eleştiri getirdiği bir diğer husus olmuştur. İnönü'ye göre yeni hükümetin programı sadece ANAP hükümetlerinin yıllardır uygulanan politikalarının şeklinin değiştirilmiş halidir, bu programla birlikte yeni hükümetin varlık nedeni bir an önce genel seçim yapmaktır. SHP genel başkanı Erdal İnönü kendisine verilen bir saatlik konuşma süresinin sonuna geldiğinde, SHP milletvekilleri olarak genel seçimi desteklediklerini bu sebeple de Yılmaz Hükümeti'ne güvenoyu vermeyeceklerini ifade etmiştir.

DYP ve SHP grupları adına eleştiri ve görüşlerini açıklayan Süleyman Demirel ve Erdal İnönü'nün ardından konuşması sırasını ANAP grubu adına Niğde Milletvekili Raşit Daldal almıştır. Daldal'ın ilk açıklaması daha önceki konuşmalarda iki liderin de eleştiride bulunduğu Mesut Yılmaz Hükümetinin, Anavatan hükümetlerinin programlarına paralel bir metin hazırlamış olmasıdır. Bunun doğru bir yaklaşım olduğunu savunan Raşit Daldal, programın milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve aynı zamanda serbest piyasa ekonomisinden yana bir görüşle de hazırlandığını belirtmiştir. Ayrıca, hükümet programında toplumun beklentilerine cevap verecek nitelikte ibareler yer aldığını söyleyerek programın heves ve heyecanla hazırlandığını vurgulamıştır.

Muhalefet liderlerinin konuşmalarında sözünü ettiği eğitim, sağlık, iç ve dış politika, ekonomi ve tarımla ilgili konularda hükümetin, programında belirlediği hedeflere ulaşmak için çalışacağını, hedeflerin sözde kalmayarak icraata geçirileceğini belirten Niğde Milletvekili Raşit Daldal, eleştirileri kabul etmemiştir. Anavatan Partisi hükümetlerinin, “Halka hizmet Hakk’a hizmettir.” Düsturuyla, vatan ve millet sevgisiyle yola çıktığını, Mesut Yılmaz başkanlığındaki hükümetin de aynı heyecan, aynı duygu ve düşüncelerle yoluna devam ettiğini belirtmiştir. Bu sebeple hükümet programını samimi bulduklarını ve Anavatan grubunun hükümete güvenoyu vereceğini söyleyerek sözlerine son vermiştir.

48. hükümet programının görüşüldüğü oturumda söz hakkı son olarak Hükümet adına Başbakan Mesut Yılmaz’a verilmiş; kürsüde eleştirilere cevap veren Yılmaz’ın sözü sık sık diğer milletvekilleri tarafından kesilerek sorulara cevap verilmesi istenmiştir. Milletvekillerinin yönelttiği soruların çoğu Yılmaz hükümetinin, daha önceki ANAP hükümetlerinin ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın etkisinde kalmasıydı. Başbakan bu eleştirileri şu sözlerle karşılamıştır: “Sayın Milletvekilleri, burada şimdiye kadar sayısız defalar dile getirilen, her hükümet programında hemen her muhalefet sözcüsünün değinmeden geçemediği bir konu var: Hükümetle sayın cumhurbaşkanının ilişkileri meselesi. Aslında, kabul ediniz ki, Sayın Özal’la Anavatan hükümetleri arasındaki ilişki, Anavatan hükümetlerinin başında kim olursa olsun, kendine özgü bir ilişkidir. Bu ilişkiyi sizin kolay kolay anlayamayacağınızı kabul ediyorum.”

Mesut Yılmaz ayrıca cumhurbaşkanı ile olan ilişkilerini anayasaya uygun olarak devam ettireceklerini ancak her koşulda Özal’ı doğal lideri olarak kabul ettiklerini ve icra sorumluluklarını yerine getirirken Özal’ın tecrübesinden ve bilgisinden yararlanacaklarını da özellikle ifade etmiştir. Yılmaz, bu durumu diğer partilerin sahip olamadığı bir imtiyaz olarak değerlendirmiştir.

Muhalefet liderlerinin, hükümet programında yer alan hedeflerle ilgili yaptığı eleştirileri iki ana başlık altında toplayan Yılmaz, Türkiye’nin sorunlarını orta vadeli ve uzun vadeli olarak açıklamıştır. Türkiye’nin gündemindeki orta vadeli sorunları hayat pahalılığı (enflasyon), gelir dağılımındaki dengesizlikler, iç ve dış borçlanma hadleri; uzun vadeli sorunları ise hızla değişmekte olan Türkiye’nin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi olarak ifade etmiştir. Bu durum kapalı bir toplumdaki açık bir topluma,

kapalı bir ekonomiden dünyaya açık bir ekonomiye dönüşüm yani yapısal bir değişim olarak değerlendirilebilir.

Türkiye gündeminin ve aynı zamanda hükümet programının önemli bir kısmını oluşturan terör meselesi Yılmaz tarafından devlet meselesi olarak görülmüştür. Konuşmasında terör konusundaki tedbirleri ihmal ettikleri eleştirilerini kabul etmeyen Yılmaz, Olağanüstü Hal Valiliğini ANAP iktidarlarının kurduğunu söyleyerek bu konuya tüm devletin sahip çıkması gerektiğini şu sözlerle vurgulamıştır: “Terör bir devlet meselesidir. Bunu sadece ben söylemiyorum, Sayın Demirel de söylüyor ve 22 Şubat 1980 tarihinde ‘Terör meselesi Türkiye’nin meselesidir; hükümetlerin gelmesiyle gitmesiyle ortadan kalkacak bir mesele değildir.’ diyor. Buna aynen katılıyorum. Katıldığım husus Sayın Demirel’in, terör meselesini bir hükümet meselesi olarak burada takdim eden sözleridir.”

Başbakan Mesut Yılmaz, enflasyonun, programlarında üretim tesislerini tam kapasiteyle çalıştırmak, verimliliği arttırmak ve üretime ilave teşvikler sağlamak suretiyle önlenmeye çalışıldığını belirtmiştir. Ayrıca enflasyonla mücadele konusunda, rakam telaffuz etmek yerine, enflasyonu makul bir orana indirmek için mücadele edip sonuç almayı tercih ettiklerini bu sebeple kısa süre içerisinde enflasyonu düşürmeye çalışırken, öte yandan, bu politikaların uygulanmasının toplumsal maliyetini asgariye indirecek ve bu maliyeti de toplum kesimleri arasında adil bir biçimde dağıtacak tedbirleri alacaklarını söyleyerek bu konuda iddialı ve kesin ifadelerden kaçınmıştır.

Muhalefet liderlerinin konuşmaları sırasında vurguladığı erken seçim taleplerini değerlendireceklerini belirten Yılmaz, seçimlerin normal süresi olan bir buçuk seneyi beklemeyeceklerini, seçimlerin ülke yararını ön planda tutarak en uygun tarihe ilişkin önerileri meclise sunacaklarını açıklamıştır.

DYP Grubu adına Süleyman Demirel, SHP Grubu adına Erdal İnönü, ANAP grubu adına Raşit Daldal ve Hükümet adına Başbakan Mesut Yılmaz’ın konuşmalarının ardından, Başbakan Mesut Yılmaz tarafından kurulan Bakanlar Kurulu hakkında güven oylaması yapmak için 5 Temmuz 1991 Cuma günü saat 15.00’da toplanmak üzere birleşim kapatılmıştır.

3.2. Hükümetin İstifası

1991 yılında yapılan ANAP genel kongresinde önce Genel Başkanlığa ardından Başbakanlığa seçilen Yılmaz ile birlikte yeni ANAP yönetimi, Kasım 1992’de yapılacak olan genel seçimleri daha erken bir tarihte yapma kararı almıştır. Bu kararın alınmasında Mesut Yılmaz’ın yıpranmamış yeni bir lider imajına ek olarak parti içinde gerekli desteğe sahip olması ve iktidar partisi olarak girecekleri bir seçimde iktidarın olanaklarından yararlanabilme düşüncesi etkili olmuştur. Erken seçim kararının alınmasında başını DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in çektiği muhalefetin de büyük etkisi olmuştur. Bu karara yansıyan bir başka etmen de Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saraçoğlu’nun iki yıllık sıkı bir istikrar politikası gerektiği konusunda verdiği rapor nedeniyle uygulanacak tasarruf politikalarının 1992 yılında yapılacak seçimlere olacak yansımasıydı.⁶²

20 Ekim 1991’de yapılan seçimlerde istediği başarıyı yakalayamayan Mesut Yılmaz, seçimlerin ardından iktidarda kalma hakkını kaybederek 20 Kasım 1991’de istifasını sunmuştur.

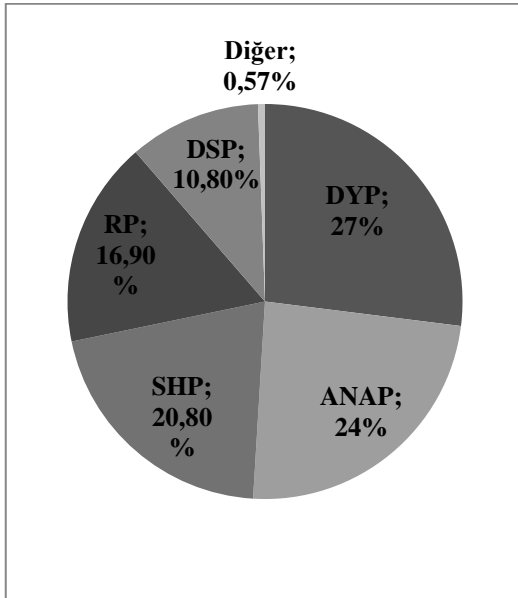
⁶² Taha Akyol, “Liderlerin Düellosu”, **Milliyet**, 13 Aralık 1995

İKİNCİ BÖLÜM: II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ 06.03.1996-28.06.1996

1. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ ÖNCESİ GELİŞMELER

Başbakanlığını Mesut Yılmaz'ın yaptığı 48. Hükümet, TBMM'nin tatil kararı almasıyla birlikte yasama dönemi süresini tamamlamadan 20 Ekim 1991 tarihinde erken seçim kararı almıştır. 1987 seçimleri öncesinde meclisteki milletvekili sayısı 450'ye yükseltilmiş, bununla birlikte bir seçim çevresinden en fazla 6 milletvekili çıkarılması, kontenjan ve tercihli oy kullanılması gibi kararlar da alınmıştır.⁶³ Bu durum büyük partilerin yararına küçük partilerin ise zararına olmuştur.

1991 seçimlerinden çıkan sonuca göre seçime katılan hiçbir siyasi parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamadığından Cumhurbaşkanı Turgut Özal, seçimlerden en yüksek oyu alan DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Seçimlerden önce ANAP muhalefetiyle giderek birbirlerine yakınlaşan DYP ve SHP arasında koalisyon görüşmeleri başlamış ve 20 Kasım 1991'de Demirel, TBMM'de 88 üyesi olan SHP ile bir koalisyon hükümeti kurmuştur. 49. Hükümette Süleyman Demirel başbakan, Erdal İnönü de başbakan yardımcısı olmuştur.⁶⁴

Grafik 1: 1991 seçim sonuçları ⁶⁵

⁶³ Murat Balkan, *İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.23.

⁶⁴ Burhanettin Duran, *Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M-XIX. Dönem (1991-1995)*, T.B.M.M Basımevi, Ankara 2012, I. Cilt, s.156.

⁶⁵ <http://www.secim-sonuclari.com/1991> (07.02.2018)

DYP-SHP koalisyon hükümeti, seçmene demokratikleşme yolunda bir takım sözler verdiğinden öncelikle anayasal ve yasal değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. Bunlardan ilki, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve mecliste kabul edilen Ceza Mahkemeleri uygulamasındaki değişikliklerdir. Bu konu MGK toplantısında yer alan askeri kanadın tepkisini çekmiştir. Bu kanunda yer alan terörle mücadelede toplu suçlar için gözaltı süresinin dört güne indirilmesi, gerekirse yargıç kararıyla bu sürenin sekiz güne çıkartılması isteği, olumsuz sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle rahatsızlık yaratmış ve Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. Ancak hükümetin ısrarcı tavrı sonucunda Ceza Mahkemeleri Usul Kanunu yasallaşmıştır.⁶⁶ Demokratikleşme konusunda ikinci önemli adım ise ILO sözleşmelerinin onaylanmasını sağlamaktır. Cumhurbaşkanı Özal tarafından imzalanmayan sözleşmeler, 1994 yılında cumhurbaşkanının değişmesiyle onaylanmıştır.

Türkiye’de enflasyon bütçe açıklarından, bütçe açıkları ise vergi gelirlerinin kamu giderlerini karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. Seçim sürecinde enflasyonu düşüreceğini iddia eden Demirel, Mart 1993 başlarında yaptığı açıklamalarda enflasyonun sınırlı bir bölgede düşme gösterdiğini belirtmiştir.⁶⁷ Koalisyon hükümeti bütçe açıklarını özelleştirme yoluyla çözmek istemiş ancak köklü çözümler üretilemediğinden bu sorun çözülememiştir.

Süleyman Demirel ve Erdal İnönü tarafından kurulan koalisyon hükümetinin 19 aylık ömrü dikkate alındığında Cumhurbaşkanı ve hükümetin aynı parti saflarından gelmemeleri ve 1982 Anayasası’ nın yetki uyuşmazlığı yaratmaya elverişli olması atamalar, ekonomik ve sosyal alanı düzenleyen kararnameler gibi birçok konuda sürtüşme yaratmıştır.⁶⁸ Bu hükümette uyum sorunları yaşanmış olmasına rağmen siyasal açıdan elde edilen başarılar da olmuştur. Bunlardan birincisi, sağ ve sol düşüncenin temsilcilerinin demokratik bir iktidar bağlamında bir araya gelme cesareti, ikincisi koalisyon ortakları tarafından demokratikleşmenin başlıca amaç olarak benimsenmesi ve üçüncü olarak demokratikleşme konusunda anayasa değişikliği gerektiren veya gerektirmeyen adımların atılmasıdır.⁶⁹

⁶⁶ Balkan, a.g.t, s.33-34.

⁶⁷ Kemali Saybaşı, *DYP-SHP Koalisyonu'nun Üç Yılı*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1995, s.57.

⁶⁸ Balkan, a.g.t, s.35.

⁶⁹ Saybaşı, a.g.e, s.60.

20 Ekim 1991 seçimleri sırasında siyasi partiler 18.dönemde ANAP hükümetlerinde yaşanan yolsuzlukların ortaya çıkarılacağını, suçluların cezalandırılacağını ve yolsuzluklarla mücadele edileceğine dair propagandalar yürütmüştür. Seçimlerden sonra iktidara gelen Demirel-İnönü Hükümeti, yolsuzluk ve rüşvet olaylarının üzerine gitmek amacıyla “Yolsuzlukla Mücadele Bakanlığı” oluşturmuştur. Bu kapsamda 144 yolsuzluk dosyası Teftiş Kurallarına incelenmek üzere gönderilmiş ancak bu dosyaların pek çoğu yargıya intikal ettikten sonra beraatla sonuçlanmıştır.⁷⁰

DYP-SHP Koalisyonu da bu tür yolsuzluk iddiaları ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan özellikle İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı tarafından öğretmenlere konut yapılması amacıyla satın alınan arsa ihalesindeki usulsüzlük) ve İSKİ(İstanbul Su Kanalizasyon İşleri Genel Müdürlüğü’nce açılan ihalelerde yapılan yolsuzluk) dosyaları DYP ve SHP’yi zor durumda bırakmış ve muhalefet partileri tarafından gündemde tutulmuştur.⁷¹

17 Nisan 1993’te Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın vefatı üzerine, Süleyman Demirel 16 Mayıs 1993’te cumhurbaşkanı seçilmiştir. Demirel’den boşalan DYP Genel Başkanlığına Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin ve Ekonomi Bakanı Tansu Çiller adaylıklarını koymuşlar ancak ilk turda Tansu Çiller’in diğer adaylara karşı en yüksek oyu alması Toptan ve Sezgin’in adaylıktan çekilmesine sebep olmuş ve 13 Haziran 1993’te Genel Başkanlığa Tansu Çiller seçilmiştir. 14 Haziran 1993’te ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 50. Hükümeti kurma görevini Tansu Çiller’e vermiştir.

DYP-SHP koalisyon hükümeti olarak kurulan ve Tansu Çiller’in başbakanlığını yaptığı 50. hükümet, İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, 5 Temmuz 1993’te güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Çiller’in, başbakanlık döneminde terör eylemleri ve faili meçhul cinayetler gündemden düşmemiştir. Bu olayların başında Sivas Katliamı gelmektedir. Pir Sultan Abdal şenlikleri için Sivas’a giden 37 aydının, 2 Temmuz 1993’te Madımak Oteli’nde yakılarak öldürülmesi yakın tarihin üzüntü veren olaylarından biri olmuştur.⁷² Aynı şekilde Gazi Olayları da gündemi meşgul eden

⁷⁰ Asuman Altay, “Politik Süreçte Yozlaşma ve Rant Kollama Faaliyetleri,” *Yeni Türkiye*, 1.Yıl, 6.Sayı, Eylül-Ekim 1995, s.253.

⁷¹ Altay, a.g.m, s.254.

⁷² Duran, a.g.e, s.29.

konulardandır. İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesine bağlı Gazi Mahallesi'nde 12 Mart 1995'te Alevilerin sahibi olduğu kahvehaneye açılan ateşler sonucunda başlayan olaylar 22 kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.⁷³

1990'dan 1994'e kadar olan dönemde PKK terör örgütü silahlanarak daha da güçlenmiş ve askerliğin 18 aydan 15 aya indirilmesiyle cesaretlenmiştir. Mevcudu azalan karakollara yapılan saldırılarda ciddi zayıflar verilmiştir. Tansu Çiller'in başında bulunduğu DYP-SHP hükümeti, görevde olduğu 1994 yılında yeni dürbünler ve helikopterler alarak orduyu daha modern bir yapıya kavuşturmuştur.⁷⁴

Ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve terör olaylarına yapılan değerlendirmeler DYP-SHP koalisyonunda önemli bir krize neden olmuş ve bu krizi çözmek için ilgili bürokratların görevlerine son verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu olaylar üzerine koalisyonun Başbakan yardımcılığı görevini yürüten Erdal İnönü sürpriz bir biçimde SHP Genel Başkanlığı ve Başbakanlıktan ayrılarak siyasi yaşamını sonlandırmıştır. Erdal İnönü'den boşalan koltuğa Murat Karayalçın getirilmiştir.

Tansu Çiller'in başbakan olduğu 50. Hükümetin en önemli işlerinden biri 1994 ekonomik krizine karşı alınan 5 Nisan kararlarıdır. Çiller'in faizleri düşürme girişimi 1994 yılı başlarında mali piyasalarda ekonomik krize neden olmuştur. Başbakan, alınan bu ekonomik kararlar ile ekonomiyi doğrudan veya dolaylı olarak yönlendiren tüm kamu kuruluşlarını kendisine bağlayarak ekonominin tek hâkimi konumuna gelmiştir.⁷⁵ Bu kararlar ile Türk Lirasına devalüasyon yapılmış, yeni zamlar ve ek vergiler getirilmiştir.

1995 yılında meydana gelen önemli bir olay da Mart 1995'te imzalanıp 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması'dır. Bu anlaşmanın en önemli özelliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmamasına rağmen tüm olanaklarını kullanarak, AB'ye karşı duvarlarını indirmesiydi.

DYP, Tansu Çiller liderliğinde girdiği 1994 seçimlerinde birinci olmasına rağmen 1989 seçimlerine nazaran oyları yüzde 4 gerilemiştir. Bu dönemde kamuoyunda önemli bir yer tutan solda birlik sağlanması konusunda SHP ve CHP ileri bir adım atarak bir bütünleşme protokolü imzalamış ve bütünleşmenin Gaziantep Milletvekili ve

⁷³ Duran, *a.g.e.*, s.30.

⁷⁴ Balkan, *a.g.t.*, s.53.

⁷⁵ Milliyet, "Başbakan, Ekonomide Yetki Vermedi", 10 Temmuz 1993

Dışişleri eski bakanı Hikmet Çetin'in liderliğinde CHP çatısı altında gerçekleşmesine karar verilmiştir.⁷⁶ SHP-CHP birleşmesi, DYP-SHP koalisyonunu etkilememiş ve koalisyon DYP-CHP koalisyonuna dönüşmüştür. Birleşmeden sonra bazı bakanlar değiştirilmiş ancak koalisyon hükümeti iş başında kalmıştır. Bununla birlikte Deniz Baykal'ın CHP başkanlığına seçilmesi, ikili arasında anlaşma sağlanamaması sebebiyle koalisyonun sonunu getirmiştir. Bunun üzerine Çiller, 20 Eylül'de hükümetin istifasını cumhurbaşkanı Demirel'e sunmuştur. Hükümet eksikliği sorununu ve uzun görüşme turlarıyla vakit kaybetmenin anlamsızlığını bilen Demirel, siyasi krizin önüne geçmek için bir gün sonra yeni hükümeti kurma görevini Çiller'e vererek ilk adımı atmıştır.⁷⁷

Tansu Çiller, diğer siyasi parti liderleriyle yaptığı koalisyon görüşmelerinden sonuç alamamış ve bir koalisyon ortağı bulamamıştır. Bunun üzerine hükümetin güvenoyu alabilmesi için meclisteki diğer küçük partilerle temasta bulunarak Milliyetçi Hareket Partisi'nden destek sözü alan Çiller, bir azınlık hükümeti⁷⁸ kurmaya karar vermiştir. Kurulan azınlık hükümeti Cumhurbaşkanı Demirel tarafından 5 Ekim'de onaylanmasına rağmen 15 Ekim'de mecliste yapılan güven oylamasında hükümet yeterli oyu sağlayamadığı için düşmüştür.

Hükümet kurma çabalarının sonuç vermemesi üzerine 16 Ekim'de yeniden bir araya gelen DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal erken seçim şartıyla bir koalisyon hükümeti kurulması konusunda anlaşmışlardır. Bunun üzerine, cumhurbaşkanı Demirel, 17 Ekim'de yeni hükümeti kurma görevini Çiller'e vermiştir. Erken seçim kararının alınması solda birleşme tartışmalarını seçimde ittifak boyutuyla yeniden canlandırmıştır.⁷⁹

27 Ekim 1995'te, TBMM Genel Kurulu'nda, milletvekili erken genel seçiminin 24 Aralık'ta yapılmasına karar verilmiştir. Seçim kanunun çıkmasının ardından Çiller'in Başbakanlığında kurulan DYP-CHP koalisyonu (52. Hükümet) 5 Kasım'da güvenoyu almıştır.⁸⁰ Tansu Çiller'in başbakanlığını yaptığı 52. Hükümetin beş aylık görev süresinde, 13 Aralık 1995'te Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanan ve 1 Ocak 1996'da Resmi Gazete 'de yayınlanan Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir.

⁷⁶ T.B.M.M Bülteni, "SHP, CHP'ye Katıldı", 39. Sayı, 19 Şubat 1995, s.11.

⁷⁷ Balkan, a.g.t, s.144.

⁷⁸ Azınlık hükümeti: mecliste çoğunluğu bulunmayan partinin kurduğu hükümet

⁷⁹ Duran, a.g.e, s.44-45.

⁸⁰ T.B.M.M Bülteni, "Hem Seçim Hem Çözüm Hükümeti", Ekim-Kasım 1996, 44.Sayı, s.8.

Tansu Çiller'in başbakanlığını yaptığı son hükümet döneminde yaşanan en büyük siyasi olay Kardak Krizi olarak kayıtlara geçmiştir. 25 Aralık 1995 gecesine, Çanakkale'den İsrail'e giden *Figen Akat* adlı bir Türk gemisinin Bodrum açıklarındaki Kardak Kayalıklarında karaya oturması Türkiye ve Yunanistan arasında Karasuları sorununu yeniden gündeme getirerek krize sebep olmuştur. 1996 yılı başlarında Yunanistan başkanının Kardak Kayalıklarındaki Yunan bayrağının kalmasına ilişkin açıklamaları gerilimi daha da tırmandırmıştır. 30 Ocak 1996'da, Kardak Kayalıklarının, doğusundan Türk savaş gemileri, batısından Yunan savaş gemileri tarafından ablukaya alınmasıyla birlikte iki ülke arasında çatışma riski yükselmiştir. 30 Ocak gecesine, Türk SAT Komandoları Yunus 1 adı verilen bir operasyonla, bölgedeki Yunan deniz kuvvetlerine fark ettirmeden, Kardak Kayalıklarından ikincisi olan Batı Kardak Kayalığı'na çıkmışlardır. Kriz tırmanırken ABD'nin araya girmesiyle gerginlik yumuşamaya başlamıştır.⁸¹

10 Eylül 1995'te CHP kongresinde, Deniz Baykal'ın genel başkanlığı kazanması erken seçim kararının verilmesine önayak olmuştur. İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzil etrafında başlayan tartışma DYP-CHP koalisyonunun yürümeyeceğinin bir işareti olmuştur. İktidar ortakları arasında yönetim anlayışı farklılığı olduğu gündeme gelmiştir. Deniz Baykal, Çiller'in hükümeti sürdürme önerisini reddederken yürütme yetkisinin ortaklardan çok belli kişilerde toplandığını vurgulamıştır.⁸²

52. Hükümetin göreve başlamasından yaklaşık 2 ay sonra 20.dönem milletvekili seçimleri gerçekleşmiştir. 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan erken seçimlerde RP, ANAP, DYP, DSP ve CHP meclise girmiştir.⁸³ 24 Aralık 1995 erken genel seçimlerinin sonucu, Refah partisini birinci parti konumuna getirirken bu partinin hükümeti kurması ihtimali siyasi çevrelerde endişe yaratmış ve Cumhurbaşkanı Demirel tarafından "Fazla milletvekili çıkaran parti hükümeti kuramayabilir." Yorumu yapılmıştır.⁸⁴

Seçim sonunda hiçbir siyasi parti tek başına hükümet kurabilecek sayısal çoğunluğa ulaşamadığı için koalisyon görüşmeleri yapılmıştır. Seçimlerden birinci olarak çıkan Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan, hükümeti kurmakla görevlendirilmesine rağmen koalisyon ortağı bulamadığı için görevi iade etmiştir.

⁸¹ Bülent Şener, "Unutulan Bir Krizin Anatomisi ve Perde Arkası: Kardak Kayalıkları Krizi, Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi, 30 Ocak 2014, s.1-3.

⁸² Duran, a.g.e, s.65.

⁸³ T.B.M.M Bülteni, "24 Aralık Seçim Sonuçları", Aralık 1995- Ocak 1996, 45.sayı, s.2.

⁸⁴ Duran, a.g.e, s.67.

Bunun üzerine seçimden ikinci ve üçüncü parti olarak çıkan ANAP ve DYP adına Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller bir araya gelerek 27 Şubat 1996'da koalisyon hükümeti kurmak üzere anlaşmıştır. Tansu Çiller'in başbakan olarak kurduğu son hükümet olan 52. Hükümetin istifasıyla 6 Mart 1996'da Türkiye'nin sekizinci koalisyon hükümeti ANAYOL kurulmuştur.⁸⁵

2. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ

2.1. Hükümetin Kuruluşu

24 Aralık seçimlerinde, hiçbir partinin tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde edememesi nedeniyle, liderler ikili ya da üçlü bir koalisyon hükümeti kurabilmek için çalışmalar yapmıştır. 9 Ocak günü Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, seçimi kazanan 5 partinin liderleriyle görüştüktan sonra geleneklere uygun olarak hükümeti kurma görevini en çok milletvekiline sahip parti olan RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a vermiştir. Erbakan, 11 Ocak'ta, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, 13 Ocak'ta ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, 15 Ocak'ta DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve 16 Ocak'ta CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile görüşmüş ancak koalisyon tekliflerine bu partilerden olumlu yanıt alamayıp 19 Ocak günü görevi Cumhurbaşkanına iade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurma görevini aynı gün, Meclis'te en çok üyeye sahip ikinci parti olan DYP'nin Genel Başkanı Tansu Çillere vermiş, Çiller de, 23 Ocak'ta Mesut Yılmaz ile görüşerek bir ANAYOL koalisyonu kurmayı denemiştir. Ancak 24 Ocak'taki ikinci görüşmelerinde Mesut Yılmaz'dan olumsuz yanıt alan Tansu Çiller, diğer liderlerle de sırayla birer görüşme yaptıktan sonra görevi Cumhurbaşkanına iade etmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, bu kez de hükümeti kurmakla ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı görevlendirmiştir.⁸⁶

Koalisyon görüşmeleri sırasında RP ile ANAP arasındaki görüşmelerin uzaması üzerine DYP ile ANAP milletvekilleri arasında gayri resmi toplantılar yapılmıştır. İki partinin anlaşamadığı biçiminde yapılan açıklama üzerine ANAP Grup Başkanvekili Ülkü Güney ile DYP Grup Başkanvekili Yalım Erez, ANAP vekili Mustafa Taşar'ın evinde buluşarak iki partinin ortaklığa girme konusunda ilke anlaşmasına varmıştır.

⁸⁵ T.B.M.M Bülteni, "ANAYOL Görevde", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.1.

⁸⁶ T.B.M.M Meclis Bülteni, "Hükümeti Kurma Çalışmaları Sürüyor", Aralık 95- Ocak 96, 45.Sayı, s.11.

Bunun üzerine Yılmaz ile Çiller arasında telefon görüşmeleri yapılmış ve iki parti kurmaylarının hükümet kurmak üzere resmen çalışmalara başlaması kararlaştırılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda hazırlanan protokol taslağı ANAP ve DYP gruplarında görüşülüp kabul edildikten sonra, 3 Mart 1996'da yapılan imza töreni ile ANAYOL Hükümeti kurulmuştur.⁸⁷

Kurulan bu yeni koalisyon hükümetinde Yılmaz ve Çiller dönüşümlü başbakanlıkta anlamıştır. Buna göre 1996 yılı sonuna kadar Mesut Yılmaz başbakanlık yapacak ve daha sonra iki yıl süreyle bu görevi Tansu Çiller sürdürecektir, ardından bir yıl süreyle Yılmaz yeniden göreve gelecektir. Beşinci yılda ise DYP içinden bir milletvekilinin başkanlığında seçim hükümeti oluşturulacaktı. Bu model Türkiye'de ilk kez denenecek, Yılmaz ve Çiller bunu başarır ise demokrasi kültüründe önemli bir aşama kaydedilecekti.⁸⁸

Koalisyonun kurulma aşamasında imza töreninin ardından Tansu Çiller, hükümetin kurulması için en büyük fedakârlığı kendilerinin yaptığını söylerken, Mesut Yılmaz, "Ortağımızla uyum içinde çalışarak, bu koalisyonun geleceği için yapılan bütün kötü kehanetleri boşa çıkaracağız." Sözlerini kullanmıştır.⁸⁹

6 Mart 1996 tarihinde Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 53. Hükümeti olan ANAYOL'un bakanlar kurulu şu şekildedir:⁹⁰

BAKANLIK	ADI SOYADI	SEÇİM BÖLGESİ	PARTİSİ	BAŞLAMA TARİHİ	AYRILMA TARİHİ
Başbakan	A. Mesut Yılmaz	Rize	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Nahit Menteşe	Aydın	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Devlet Bakanı	Rüşdü Saraçoğlu	İzmir	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	Ayfer Yılmaz	İçel	DYP	06.03.1996	26.06.1996
	Abdulkadir Aksu	Diyarbakır	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	Ufuk Söylemez	İzmir	DYP	06.03.1996	26.06.1996

⁸⁷ T.B.M.M Meclis Bülteni, "ANAYOL Görevde", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.8.

⁸⁸ Milliyet, "Tarihi Ortaklığa İmza", 4 Mart 1996, s.16.

⁸⁹ Meydan, "İşlem Tamam", 4 Mart 1996, s.5.

⁹⁰ Neziroğlu ve Yılmaz, a.g.e, s.2160-2161.

Devlet Bakanı	Eyüp Aşık	Trabzon	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	Yaman Törüner	Afyon	DYP	06.03.1996	26.06.1996
	İmren Aykut	Adana	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	Ayvaz Gökdemir	Kayseri	DYP	06.03.1996	25.05.1996
	Cemil Çiçek	Ankara	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	İ. Yaşar Dedelek	Eskişehir	DYP	06.03.1996	26.06.1996
	A. Talip Özdemir	İstanbul	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	Ünal Erkan	Ankara	DYP	06.03.1996	25.05.1996
	Ersin Taranoğlu	Sakarya	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
	M. Halit Dağlı	Adana	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Adalet Bakanı	Mehmet Ağar	Elazığ	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Milli Savunma Bakanı	M. Oltan Sungurlu	Gümüşhane	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
İçişleri Bakanı	Ü. Gökalp Güney	Bayburt	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Dışişleri Bakanı	Emre Gönansay	Antalya	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Maliye ve Bakanı	Lutfullah Kayalar	Yozgat	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Milli Eğitim Bakanı	Turhan Tayan	Bursa	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Bayındırlık ve İskân Bakanı	Mehmet Keçeciler	Konya	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Sağlık Bakanı	Yıldırım Aktuna	İstanbul	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Ulaştırma Bakanı	Ömer Barutçu	Zonguldak	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Tarım ve Köy İşleri Bakanı	İsmet Attila	Afyon	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Emin Kul	İstanbul	ANAP	06.03.1996	26.06.1996

Sanayi ve Ticaret Bakanı	Yalım Erez	Muğla	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Hüsnu Doğan	İstanbul	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Kültür Bakanı	A. Oktay Güner	Ankara	ANAP	06.03.1996	26.06.1996
Turizm Bakanı	Işıl Saygın	İzmir	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Orman Bakanı	Nevzat Ercan	Sakarya	DYP	06.03.1996	26.06.1996
Çevre Bakanı	M. Rüştü Taşar	Gaziantep	ANAP	06.03.1996	26.06.1996

Tab 4: Bakanlar Kurulu Listesi

Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi genel başkanları, iktidar konusundaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır. Bu hususları içeren protokol aşağıdaki şekildedir:⁹¹

1. İki parti beş yıl süreli bir hükümet ortaklığı kurma konusunda anlaşmıştır.
2. İki parti, aralarında sağlanmış olan güven ortamının devamını sağlamak için gerekli özeni gösterecektir. Başbakan ve bakanlar, başbakanlık görevini üstlenmiş olan genel parti başkanına da hükümet çalışmaları konusunda gerekli bilgi akışını sağlayacaktır.
3. İki parti beş yıl süreli, takvimli ve kapsamlı yapısal değişim programını birlikte hazırlayacak ve uygulayacaktır.
4. Şeffaf yönetim ve yolsuzların önlenmesi konusunda tedbirler alınacak ve süratle yürürlüğe konulacaktır.
5. Hükümet ortaklığının devamı sürecince her iki parti T.B.M.M Başkanlığı ilk dönem ANAP'ta olduğundan, ikinci dönem ilke olarak DYP'de olmak üzere ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde birlikte hareket etmeyi taahhüt etmiştir.
6. Kurulacak hükümette başkanlık 1996 yılında ANAP, 1997 ve 1998'de DYP, 1999 yılında tekrar ANAP tarafından üstlenilecektir.
7. Ortaklık süresince başbakan yardımcılığı, başbakanlığı üstlenen parti dışındaki partiye ait olacaktır.
8. Bakanlar kurulu 33 üyeden oluşacak ve icra bakanlıklarının 8 tanesi ANAP'a, 9 tanesi de DYP'ye verilecektir.

⁹¹ Neziroğlu ve Yılmaz, a.g.e, s.7223-7224.

Buna göre ANAP'a; Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı verilmiştir. DYP'ye ise; Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Orman Bakanlığı verilmiştir.⁹²

2.2. Hükümet Programı

ANAP ve DYP, kuracakları ortak hükümetin hedeflerini ve görüşlerini ortak bir metinde bir araya getirerek karşılıklı imzalamışlar ve meclise sunmuşlardır. Koalisyon protokolü olarak imzalanan bu metin, temelde yeni hükümetin iktidar döneminde uygulayacağı programı kapsamaktadır. Güvenoyu öncesinde koalisyon protokolü olarak sunulan, oylama sonrasında da Başbakan Mesut Yılmaz tarafından T.B.M.M kürsüsünden açıklanan hükümet programının temel hatları şu şekildedir:⁹³

Hükümet ekonomi konusunda dengenin ve güven ortamının sağlanmasına büyük ölçüde önem vermiştir. Bu amaçla iktisadi istikrarın sağlanması ve vergi konusunda herkesi kapsayacak şekilde düzenlemeye gidilmesi esas alınmıştır. Koalisyon kararına göre faiz ve döviz fiyatlarının piyasada belirlenmesi sağlanacak, vergi kanununda gerekli düzenlemeler yapılacak, kamu bankaları ve KİT'ler özelleştirilecek, kaynakların verimli şekilde kullanılması sağlanacak, eğitim ve sağlık başta olmak üzere tüm sektörler yatırım yapılacaktır. Böylelikle ekonomik istikrarın ve gelişmenin sağlanması hedeflenmiştir.

Ekonomi politikalarında yer alan özelleştirme gerçekleştirilirken, rekabetçi ortamın oluşturulmasına, tüketici haklarının korunmasına, teknolojik gelişmelerin takip edilmesine dikkat edilecektir.

ANAYOL Koalisyonu, tarımı dışa açılma ve dünya ile bütünleşme politikalarının bir unsuru olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatının artırılması ilk hedef olmuştur. Protokolde, tarımın devlet tarafından krediler ve teşviklerle destekleneceği belirtilmiştir.

Altyapı sektörlerinde hem etkinliğin sağlanması ve kamu dışı kaynaklardan yararlanılması hem de kapasite artışlarının hızla gerçekleştirilebilmesi için

⁹² **Hürriyet**, "Türkiye ANAYOL'da", 3 Mart 1996, s.1.

⁹³ İrfan Neziroğlu – Tuncer Yılmaz, *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, T.B.M.M Basımevi, Ankara Haziran 2015, 3.Cilt, s.2163-2175.

özelleştirmeye ağırlık verilmesi gündeme gelmiştir. Bu alanlarda yatırım yapmayı kolaylaştırmak adına yap-işlet-devlet modelinin uygulanmasına karar verilmiştir.

ANAYOL Koalisyon Hükümeti'nde eğitimin en temel amacı, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerleri benimsemiş, bilgili, güvenli ve çağın gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmektir. Bu hususta belirlenen temel hedefler; zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri adına yönlendirme sistemine işlevsellik kazandırılması, yükseköğretimin yeniden düzenlenmesi, özel sektörün okul açmasına ve eğitimde etkin olmasına fırsat verilmesi ve özel üniversitelerin kurulması için gerekli düzenlemelerin yapılması şeklindedir.

Hükümetin sağlık politikalarında sağlık sisteminin yaygınlaştırılması ve özelleştirme yoluna gidilmesi yer almıştır. Protokolde, sağlık sistemi finansman, yönetim ve organizasyon, insan gücü, hizmet arzı ve mevzuat boyutlarıyla ele alınmıştır. Tüm vatandaşlar için sağlık evi, sağlık ocağı ve ana-çocuk sağlık merkezleri ücretsiz hizmet sunmaya devam edecektir.

Devlet açısından önemli olan husus herkesin bir sosyal güvenlik kuruluşuna üye olmasıdır. Bu sebeple sigortalı olmak, sigortalı çalıştırmanın önüne geçmek ve tüm nüfusun sosyal güvenliğe kavuşması amaçlanmıştır. Bununla beraber, sağlık kuruluşlarının sosyal güvenlik sisteminden ayrı olarak düzenleneceği belirtilmiştir.

Hükümetin sosyal politikalarındaki hedeflerin kaynağı insandır. Bu sebeple önemli olan insanın refahı ve huzurudur. Bu hedefe ulaşmadaki en temel kurum da aile olarak görülmüştür. Ailenin güçlendirilmesi, toplumun ve devletin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu konuda, Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz etkileyen düzenlemelerin giderilmesi için çalışmalar yapılması, ana-çocuk sağlığına yönelik hizmetlere önem verilmesi, çocukların ve gençlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerine, milli ve manevi değerlerine bağlı olarak fikren, manen ve bedenen gelişmelerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye'nin doğal güzelliklerinin korunmasına önem verilmesi, ülkenin yurt dışında tanıtılması için etkin ve kapsamlı bir kampanya yürütülmesi, turizmle ilgili altyapı çalışmalarına ağırlık verilmesi ve yeni alanlar yaratılması hükümetin turizm konusundaki hedefleri arasındadır.

Hükümet programında son olarak ele alınan en önemli konu dış politika hedefleri olmuştur. Bu konudaki en temel hedef bölgede ve ülkede barışın sağlanmasıdır. Diğer ülkelerle ilişkilerin dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği esasları

içinde yürütüleceğini belirten hükümet bununla birlikte Türkiye'ye karşı olumsuz tutum takınan ülkelere karşı hazırlıklı bulunulacağını belirtmiştir. Coğrafi olarak hassas bir noktada bulunan Türkiye, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'daki çeşitli uyuşmazlıklarda izlediği yapıcı tutumu sürdürecektir. Dönemin en önemli sorunu olan Kıbrıs konusunda ise her iki ülke için çözüme kavuşturulması gereken konularda çaba gösterileceği açıkça ortaya konulmuştur. Ayrıca, bağımsızlığını kazanan yeni Türk cumhuriyetleri ve Avrasya ülkeleri ile ilişkilerin her alanda geliştirileceği ve dış politikada aktif bir rol oynanacağı vurgulanmıştır.

2.3. Güven Oylaması

Hazırlanan protokol çerçevesinde ANAP-DYP koalisyonunun hükümet listesi, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından 6 Mart 1996 tarihinde onaylanmış ve ANAYOL koalisyonu 53. Hükümet olarak işe başlamıştır. Hükümet listesi, 7 Mart 1996'da T.B.M.M Genel Kurulu'nda okunmuş ve aynı gün Başbakan Mesut Yılmaz tarafından Genel Kurul'a sunulmuştur. 10 Mart 1996'da program üzerindeki görüşmeler yapıldıktan sonra 12 Mart Salı günü gerçekleştirilen güven oylamasında Rize Milletvekili Ahmet Mesut Yılmaz başkanlığındaki bakanlar kurulu, 207 ret ve 80 çekimser oya karşılık 257 kabul oyuyla güvenoyu almıştır.⁹⁴

Mustafa Kalemler'in cumhurbaşkanı vekili olması nedeniyle T.B.M.M Başkan Vekili Uluç Gürkan'ın yönettiği oturumda yapılan oylamada DYP ve ANAP milletvekilleri güven yönünde oy kullanırken, RP ve CHP milletvekilleri ret, DSP ve ANAP'tan ayrılan BBP'li milletvekilleri ise çekimser oy kullanmışlardır.⁹⁵

Hükümetin güvenoyu almasının ardından T.B.M.M kürsüsüne çıkan Başbakan Yılmaz, "Bugün ulaştığımız bu sonuçla, inanıyorum ki, Türk demokrasisi zorlu bir sınavı daha başarıyla arkasında bırakmış olmaktadır. Daha önce de bu kürsüden ifade ettiğim gibi, üstlenmiş olduğumuz ağır sorumluluğun bilinci içerisinde, yüce meclisin bu güvenine layık olabilmek için elimizden gelen her türlü gayreti göstereceğimizi bir defa daha ifade ediyorum." sözleriyle teşekkür etmiştir.⁹⁶

⁹⁴ T.C. Resmi Gazete, 13 Mart 1996, Sayı 22579 s.1.

⁹⁵ T.B.M.M Meclis Bülteni, "Güvenoyu", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.8.

⁹⁶ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, T.B.M.M Yayınları, Ankara Aralık 2014, 9.Cilt, s.95.

3. II. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI

3.1. İç Gelişmeler

6 Mart 1996 tarihinde göreve başlayan ANAYOL koalisyon hükümeti, bünyesinde bulunan devlet bakanlarının görevlerini, bağlı ve ilgili kuruluşlarını şu şekilde açıklamıştır:⁹⁷

Başbakan Mesut Yılmaz;

- Yüksek Planlama Kurulu (Başkan)
- Özelleştirme Yüksek Kurulu (Başkan)
- Para-Kredi Koordinasyon Kurulu (Başkan)
- Bağlı Kuruluşlar; Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Denizcilik Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi, TÜBİTAK
- İlgili Kuruluşlar; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nahit Mentеше;

- Hükümet içi koordinasyon
- Bakanlıklar Arası Uygulama ve Koordinasyon Kurulu (Başkan)
- Kriz Koordinasyon Kurulu (Başkan)
- İç Güvenlik Koordinasyon Kurulu (Başkan)
- İç Güvenlik Değerlendirme Kurulu (Başkan)

Devlet Bakanı Rüşdü Saraçoğlu;

- Uluslararası ekonomik kuruluşlar ile ilişkiler
- Yüksek Planlama Kurulu (Üye)
- Özelleştirme Yüksek Kurulu (Üye)
- Para-Kredi Koordinasyon Kurulu (Üye)
- Bağlı Kuruluşlar; Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (Başbakan adına)
- İlgili Kuruluşlar; Kamu Bankaları (Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Emlak Bankası, Vakıflar Bankası)

⁹⁷ T.B.M.M Meclis Bülteni, “Devlet Bakanlarının Görevleri, Bağlı ve İlgili Kuruluşlar”, Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.10.

Devlet Bakanı Ayfer Yılmaz;

- Kıbrıs ile ilgili koordinasyon işleri
- Bağlı Kuruluşlar; Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı
- İlgili Kuruluşlar; Türk Standartları Enstitüsü Başkanlığı, Milli Prodüktivite Merkezi Başkanlığı

Devlet Bakanı Abdülkadir Aksu;

- Güneydoğu ile ilgili işlerin koordinasyonu
- GAP Yüksek Kurulu (Başkan)
- Bağlı Kuruluşlar; GAP İdaresi Başkanlığı, Türkiye Atom Enerji Kurulu Başkanlığı

Devlet Bakanı Ufuk Söylemez;

- Yüksek Planlama Kurulu (Üye)
- Para-Kredi Koordinasyon Kurulu (Üye)
- Özelleştirme Yüksek Kurulu (Üye)
- Bağlı Kuruluşlar; Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı

Devlet Bakanı Eyüp Aşık;

- İlgili Kuruluşlar; Türkiye Kalkınma Bankası, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü(TEKEL), Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR)

Devlet Bakanı Yaman Törüner;

- Yüksek Planlama Kurulu (Üye)
- Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu (Üye)

ANAP-DYP koalisyonunun göreve başladığı dönem, T.B.M.M Genel Kurulu'nun yeni başlayacak olan 20. Yasama dönemine isabet etmiştir. Yoğun bir gündeme sahip olan bu dönemin ilk yılında, henüz komisyonlar oluşturulmadan Mart ayı başına kadar T.B.M.M başkanlığına 77 kanun teklifi sunulmuştur. Buna karşılık

daha önce verilen kanun, kararname ve tezkereler yeni dönemin komisyonları oluşturulduğunda görüşülmek üzere gündeme gelmiştir.

T.B.M.M 20. Yasama döneminde, ilk iş olarak içtüzük değişikliğini gündeme getirmiş ve partilerin ortak önerisi T.B.M.M başkanlığına sunulmuştur. 1982 yılında, yeni anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından yeniden düzenlenmesi gereken ancak o güne dek yapılan tüm girişimlere rağmen değiştirilemeyen T.B.M.M içtüzüğünün bazı maddelerinin yenilenmesi için bu dönemde çalışmalar başlatılmıştır. T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemli, hazırladığı içtüzük değişiklik taslağını parti gruplarına göndermiştir. Siyasi partilerin verdikleri görüşler doğrultusunda hazırlanan 20 maddelik değişiklik teklifi, milletvekillerinin imzalamasıyla başkanlığa sunulmuştur.

Genel Kurul tarafından 16 Mayıs Perşembe günü kabul edilen ve 24 Mayıs'ta yürürlüğe giren içtüzük şu değişiklikleri içermektedir:⁹⁸

- Anayasa gereği olan değişiklikler yapılmak suretiyle, anayasaya uygunluk sağlanmıştır.
- Çift meclis sisteminin mülga birleşik toplantı içtüzüğünde yer alan “Meclis Soruşturması ve Yüce Divan’a Sevk”, “Cumhurbaşkanının Seçimi ve Ant İçmesi”, “Savaş Hali İlanı ve Silahlı Kuvvetlerle İlgili Kararlar” a ait hükümler anayasaya uygun biçimde düzenlenmiştir.
- Çift meclis sisteminde karma olarak kurulan komisyonlar ile kanunla kurulan komisyonlar ilgili maddeye alınmıştır. (İnsan Hakları ve Dilekçe Komisyonları gibi)
- Millet Meclisi İchtüzüğünün, yerleşmiş, kurumsallaşmış ve alışılmış kuralları korunurken, çalışmalarda tıkanıklığa yol açan bazı hükümler de yeniden düzenlenmiştir.
- Meclis başkanına, işlerinde birikme olması halinde komisyon başkan ve üyelerini uyarma ve durumu Genel Kurul’a bildirme görevi verilmiştir.
- Kanun tasarı ve tekliflerinin, KHK’ların esas ve tali komisyonlara aynı anda havalesi usulü getirilmiş, tali komisyonlara 10 günlük süre tanınmış ve bu süre içinde cevap alınmadığında esas komisyonun

⁹⁸ T.C. Resmi Gazete, “T.B.M.M Kararları”, 24 Mayıs 1996, Sayı 22645, s.2-20.

konuyu görüşüp 45 gün içinde sonuçlandırmasına olanak sağlanmıştır.

- Hükümetin gündem dışı söz talebinde bulunması halinde, siyasi parti gruplarının yanı sıra, grubu bulunmayan milletvekillerinin de konuşabilmesi için bir milletvekiline söz verilmesi esası getirilmiştir.
- Genel Kurul'da yeniden görüşme, yetki kanunları ve KHK'ların nasıl görüşüleceğine dair yeni hükümler eklenmiştir.
- Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu, Türk Ticaret Kanunu gibi çok sayıda madde içeren ve kapsamlı bir bütün oluşturan temel kanunların sistematığının bozulmadan görüşülebilmesi için Danışma Kurulu'nun oy birliği ile önermesi ve Genel Kurul'un kabul etmesi koşuluyla, özel görüşme usullerinin getirilmesine olanak sağlanmıştır.
- Anayasa değişikliklerinin görüşülmesinde Anayasa'nın 175. Maddesine uygun düzenleme yapıldı.
- Yazılı ve sözlü sorularda tıkanmaları önleyici yeni düzenlemeler uygulamaya koyulmuştur.
- Anayasa mahkemesinin son iptal kararı dikkate alınarak yapılan değişikliklerle de hükümetin güvenoyu almasında, toplantıya katılanların salt çoğunluğunun vereceği kararın geçerli olması hükmü getirilmiştir.

İçtüzük değişikliği, T.B.M.M' nin 20. döneminin büyük ve önemli bir değişiklikle yasama görevi yaparak çıkardığı ilk kanunu olmuştur. T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemlı, içtüzüğün değiştirilmesinin ardından yaptığı basın toplantısında bu değişikliklerin yeterli olmadığını ancak acil müdahale gerektiren konularda düzenleme yapılması açısından önemli bir adım atıldığını belirtmiştir.

20. yasama dönemine içtüzük değişikliği ile başlayan T.B.M.M, ilerleyen günlerde hız kesmeden çalışmalara devam etmiştir. T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemlı, meclisin etkin ve verimli çalışması amacıyla bir teklif hazırlamıştır. Kalemlı tarafından hazırlanan teklif, her ayın ilk üç haftası çalışıp son bir haftasını tatil olarak geçiren milletvekillerinin bu bir haftayı seçim bölgelerinde açılacak bürolarda geçirmesini öngörmektedir.

Anayasanın 86. maddesinde değişiklik öngören bu kanun tasarısı ile batı parlamentolarında uygulanmakta olan sistemin alt yapısı hazırlanmak istenmiştir. Bu teklifin siyasi parti grupları tarafından benimsenip Genel Kurul'dan geçmesiyle milletvekillerine seçim bölgelerinde özel büro açma imkânı sağlanmış olacaktır. Böylece milletvekilleri seçmenleriyle daha düzenli ve sık görüşüp sorunlarını tespit fırsatı bulacaktır. Bu uygulama ile vatandaşın merkeze taşınmasından doğan zaman ve maddi kayıp önlendiği gibi daha sağlıklı ve demokratik bir ortam yaratmak hedeflenmiştir.

T.B.M.M' nin 28 Ekim 1995 tarihinde aldığı 385 sayılı karar gereğince Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde devam eden olağanüstü halin 4 ay süreyle uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi, Genel Kurul'un 14 Mart 1996 tarihli 24. birleşiminde yapılan görüşmeler ve açık oylamadan sonra kabul edilmiştir.⁹⁹

Genel Kurul'un 28 Mart 1996 tarihinde yapılan 30. birleşiminde ise Türkiye'de konuşlandırılan Çok Uluslu Güç'ün görev süresinin 31 Mart 1996'dan itibaren 3 ay süreyle uzatılmasına; Çok Uluslu Güç'ün yapısı, Güç'e bağlı yabancı ülke silahlı kuvvetleri personelinin Türkiye'de tabii olacağı statünün tayini, Türkiye'nin Güç'e katkısı ve bu Güç'ün amaçlarına uygun şekilde kullanılmasıyla ilgili bütün kararları almaya ve gerektiğinde harekâtı sona erdirmeye Bakanlar Kurulu'nun yetkin kılınmasına izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi, üzerindeki görüşmeleri takiben, istem üzerine yapılan açık oylamadan sonra kabul edilmiştir.¹⁰⁰

T.B.M.M Genel Kurulu, Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasını kararlaştırırken; hükümetin tezkeresine DSP lideri Bülent Ecevit'in çekincelerini içeren DSP önergesi de ilave edilmiştir. DSP'nin değişiklik önerisiyle Başbakanlık tezkeresine, Irak'ın toprak bütünlüğünün yeniden sağlanması ve Türkiye-Irak sınır güvenliğinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda kararlı ve etkin önlemler alınması, Kuzey Irak'ta yaşayan Kürt ve Türkmenlerin güvenliğinin ve insan haklarının etkili kurallara dayandırılması ifadeleri eklenmiştir. Bu önergeye DYP ve ANAP milletvekilleri kabul oyu verirken, CHP çekimser kalmıştır.¹⁰¹

⁹⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20. Dönem 1. Yasama Yılı, 2.Cilt, 24. Birleşim, 14 Mart 1996, s.244.

¹⁰⁰ T.B.M.M Meclis Bülteni, "Olağanüstü Hal ve Çekiç Güç'ü görev süresi uzatıldı", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.21.

¹⁰¹ Milliyet, "Çekiç Güç'e Ecevit Damgası", 29 Mart 1996, s.19.

ANAP ve DSP tarafından oluşturulan 53. hükümetin en önemli tartışma konusu, DYP lideri Tansu Çiller'in başbakanlık görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a devretmeden kısa bir süre önce Başbakanlık Örtülü Ödeneğinden 500 milyar lira aktarması olmuştur. Para aktarmasının yanı sıra Çiller'in, birçok ünlü kişiyi ve kuruluşları dolandırdığı ortaya çıkan Selçuk Parsadan' a da 5,5 milyar lira verdiği ileri sürülmüştür. Tansu Çiller, yaptığı açıklamalarda para aktardığını kabul etmiş ve bunu memleketin sorunlarının çözümü için yaptığını belirtmiştir.

Başbakan Yılmaz bu konuyla ilgili olarak “Örtülü ödenek hesabından 500 milyar liranın görev devrinden kısa bir süre önce çekilmiş olması, bunun amacına aykırı kullanıldığı anlamına gelmez. Yasaya uygun kullanılmak zorunluluğu var. Fakat denetim imkânı yok. Örtülü ödeneğin tabi olduğu usul denetime imkân vermiyor.”¹⁰² açıklamasını yaptı.

Devlet bütçesinden çıkarılan bu büyük meblağın nereye kullandığına dair açıklama bekleyen Cumhurbaşkanı, parlamento ve en önemlisi halk, Tansu Çiller'in örtülü ödeneği devlet sırrı kabul etmesi edip açıklama yapmayı reddetmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine 22 Mayıs 1996'da DSP'li 55 milletvekilinin imzasıyla T.B.M.M Başkanlığına örtülü ödenekten 5,5 milyar liranın yasaya aykırı olarak kullanıldığı yolundaki iddiaların araştırılması için eski başbakan Tansu Çiller ile maliye eski bakanı İsmet Attila hakkında meclis soruşturması açılması istenmiştir.¹⁰³

DYP lideri Çiller'in başbakanlığı döneminde örtülü ödeneği yasal amaçları dışında kullandığı iddiasıyla DSP tarafından verilen meclis soruşturma önergesi mecliste yapılan oylamada 246'ya karşı 264 oyla reddedilmiştir.¹⁰⁴ Bu oylamada Refah Partisi'nin ret oyu vermesi, Necmettin Erbakan'ın koalisyon için Çiller'i kurtardığını göstermektedir.

Tansu Çiller'in, o dönemdeki değeriyle 500 milyarlık örtülü ödeneğin yaklaşık 400 milyar lirasını 16 Şubat ve 6 Mart tarihleri arasında 6 taksitte Türk lirası ve döviz olarak çektiği belirlenmiştir. DYP liderinin seçim çalışmaları ve gezileri için kiraladığı uçak ve helikopterler için Sancak Air' in sahibi Vedat Mardin'e de 29 milyar lira ödediği açıklanmıştır. Milliyet gazetesinin 1 Haziran 1996 tarihli haberine göre başbakanlık tarafından çıkarılan hesap şu şekildedir:

¹⁰² **Milliyet**, “Yılmaz: Paranın bir kısmı bende”, 12 Mayıs 1996, s.21.

¹⁰³ **Cumhuriyet**, “DSP Önergeye Son Biçimini Verdi”, 22 Mayıs 1996, s.5.

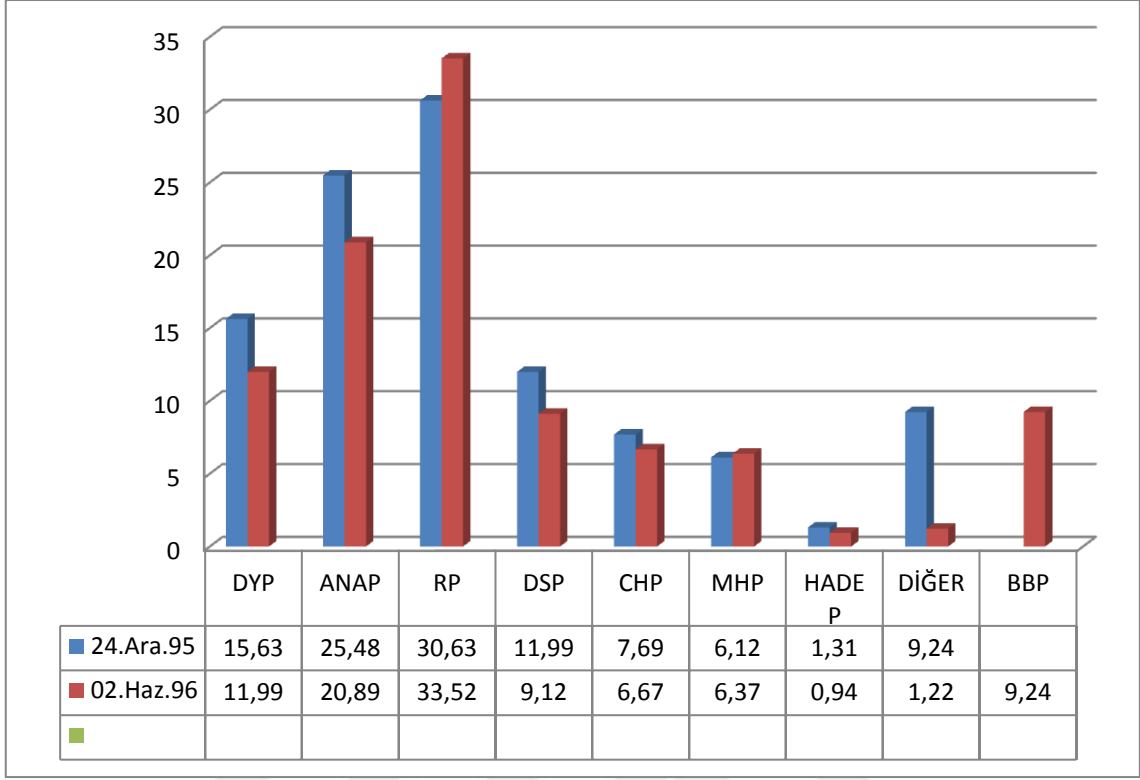
¹⁰⁴ **T.B.M.M Genel Kurul Tutanağı**, 20. Dönem 2. Yasama Yılı, 24. Birleşim, 28 Kasım 1996, s.411-414.

TARİH	TUTAR	HARCANDIĞI YER
16.02.1996	100.000.000.000 TL	Bilinmiyor
16.02.1996	139.007.368.500 TL	Bilinmiyor
23.02.1996	5.000.000.000 TL	Dolandırıcı Selçuk Parsadan'a ödendiği sanılan
23.02.1996	118.976.557.700 TL	Çiller'in İtalya gezisi öncesi çekilerek götürüldüğü tahmin edilen
01.03.1996	10.000.000.000 TL	Bilinmiyor
05.03.1996	29.076.972.125 TL	Sancak Air'in sahibi Mardin'e verilen

ANAYOL koalisyon hükümetinin görevde kaldığı yaklaşık 3 aylık dönemde 2 Haziran 1996 tarihinde bir de yerel seçim düzenlenmiştir. Dört il, yedi ilçe ve otuz beldede yapılan yerel ara seçimlerde Refah partisi oylarını arttırırken; DSP, ANAP ve DYP ve CHP oy kaybetmiştir. 24 Aralık 1995 seçimlerinde toplam yüzde 19 oyları bulunan CHP ve DSP yüzde 15'e gerilerken, RP, ANAP ve DYP'nin toplamı kadar oy almıştır. Bu seçimlerde toplam 647.664 seçmen sandık başına gitmiş ve sonuçlarda BBP' nin MHP'yi geride bırakması da önemli bir değişiklik olmuştur.

Merkez sağdaki iki parti DYP ve ANAP ile merkez soldaki iki parti olan DSP ve CHP'nin oy kaybetmesi, halkın artık kavga istemediğini ve bu nedenle bu dört partiyi iktidardan uzak tutarak cezalandırdığını göstermektedir. Soldaki partilerin oy kaybetmesinde geniş kesimlere hitaben politika üretmemelerinin; merkez sağdaki partilerin oy kaybetmesinde ise birbirlerine yönelik ağır rüşvet ve suiistimal iddialarının önemli rol oynadığı ifade edilmiştir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Milliyet, "Seçmen Merkeze Ders Verdi", 3 Haziran 1996, s.14.

Grafik 2: Partilere göre oy dağılımı ¹⁰⁶

Yerel seçimlerin ardından, dünya siyaset tarihinde ilk kez bir siyasi partinin lideri, seçim kaybetmesinin sorumlusu olarak rakip siyasi partinin liderini göstermiş, Tansu Çiller, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı suçlamıştır. Çiller, daha önce görülmemiş biçimde bir başka partinin liderini, Yılmaz'ı şu sözlerle sorumlu göstermiştir: “Hep seçim kaybeden Yılmaz, bizi de aşağıya çekti... Aslında oy da kaybetmedik. En fazla oy kaybına uğrayan parti ANAP.” ¹⁰⁷

¹⁰⁶ **Milliyet**, “Partilere Göre Oy Dağılımı”, 3 Haziran 1996, s.14.

¹⁰⁷ **Posta**, “İnanılmaz Pişkinlik”, 4 Haziran 1996, s.1.

53. Hükümetin göreve başlamasının ardından Mart, Nisan ve Haziran aylarında milletvekillerinin dağılımı açıklanmıştır. Bu listelere göre milletvekili dağılımları şu şekildedir:

<i>31 MART 1996</i> ¹⁰⁸		<i>30 NİSAN 1996</i> ¹⁰⁹		<i>15 HAZİRAN 1996</i> ¹¹⁰	
RP	158	RP	158	RP	158
DYP	135	DYP	134	DYP	133
ANAP	126	ANAP	126	ANAP	127
DSP	75	DSP	75	DSP	75
CHP	49	CHP	49	CHP	49
BBP	7	BBP	7	BBP	7
BAĞIMSIZ	0	BAĞIMSIZ	1	BAĞIMSIZ	1

Tab 5: Seçimlere Göre Milletvekili Dağılımları

Başbakanlığını Mesut Yılmaz'ın yaptığı 53. Hükümet döneminde çıkarılan kanunlar şu şekildedir:

1. Nisan Ayında Çıkarılan Kanunlar¹¹¹

a) **1996 Mali Yılı Bütçe Kanunu:** Bu kanun ile 1996 Mali Yılı Bütçesi kabul edilmiştir.

Kanun No: 4139

Kabul Tarihi: 22.04.1996

b) **Katma Bütçeli İdareler 1996 Mali Yılı Bütçe Kanunu:** Bu kanun ile katma bütçeli idarelere ait 1996 Mali yılı bütçesi kabul edilmiştir.

Kanun No: 4140

Kabul Tarihi: 22.04.1996

2. Mayıs ve Haziran Ayında Çıkarılan Kanunlar¹¹²

a) **Hâkimler ve Savcılar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:** Bu kanunla Adalet Bakanlığı'nda görevlendirilecek üst

¹⁰⁸ T.B.M.M Meclis Bülteni, "31 Mart 1996'da Milletvekili Dağılımı", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.21.

¹⁰⁹ T.B.M.M Meclis Bülteni, "30 Nisan 1996'da Milletvekili Dağılımı", Nisan 1996, 47.Sayı, s.12.

¹¹⁰ T.B.M.M Meclis Bülteni, "15 Haziran 1996'da Milletvekili Dağılımı", Haziran 1996, 48.Sayı, s.10.

¹¹¹ T.B.M.M Meclis Bülteni, "Nisan Ayında Çıkan Kanunlar", Nisan 1996, 47.Sayı, s.24.

¹¹² Meclis Haber Dergisi, "Mayıs-Haziran Ayında Çıkan Kanunlar", Mayıs-Haziran 1996, 48.Sayı, s.13.

düzy yöneticilerin atanması ile bakanlık merkez kuruluşundaki hizmetlerde çalışan müsteşar dışındaki hâkim ve savcıların Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca uygun görülecek hakimlik ve savcılık görevlerine atanması hakkında düzenlemeler getirilmektedir.

Kanun No: 4141

Kabul Tarihi: 22.05.1996

- b) ***Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştilererek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanuna Ek Maddeler Eklenmesi ile 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:*** Bu kanunla İstanbul'da Işık, Fatih, Sabancı, Bilgi ve Yeditepe isimlerini taşıyan vakıf üniversiteleri kurulmuş, Alanya Reisoğlu Hukuk Fakültesi ibaresi Alanya Hukuk Fakültesi olarak değiştirilmiş ve üniversitelere yapılacak yardımın miktarı ile ilgili yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Kanun No: 4142

Kabul Tarihi: 05.06.1996

- c) ***Milletlerarası Finansman Kurumuna Katılmak İçin Hükümete Salahiyet Verilmesine Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:*** Bu kanunla milletlerarası finansman kurumuna yapılması gereken ödemelerle ilgili avanslara ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bakanlar kurulu belirlenen avans miktarını gerektiğinde üç katına kadar arttırmaya yetkili kılınmıştır.

Kanun No: 4143

Kabul Tarihi: 12.06.1996

- d) ***Moldova ile Türkiye Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun***

Kanun No: 4145

Kabul Tarihi: 23.06.1996

3.2. Dış Gelişmeler

20. Dönem meclis içinden çıkan ilk hükümet olan ANAP-DYP Koalisyon Hükümeti, uzun bir süredir halk tarafından beklenen ve siyaseti bunalımdan kurtarabilecek bir alternatif olarak görülmüştür. Ancak, benzer siyasal yaklaşımı paylaşan bu iki partinin birbiriyle anlaşamamalarının nedenini açıklamak zordur. Kişisel çekişmeler ve parti teşkilatlarının beklentileri ve itirazları sebebiyle bu sonucun elde edildiği söylenebilir.

ANAP seçim bildirgesi, AB ile ilişkiler dışında dış politika konularına pek değinmemiştir. Bildirgede, DYP yönetimi eleştirilmekte ve seçime giderken millete umut olarak sunulan tek şeyin, ülke menfaatlerinin yeterince kollanmadığı Gümrük Birliği olduğu vurgulanmaktadır. Ancak yine bildirgeye göre Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin tüm sorunlarını çözecekmiş gibi gösterilmesinin toplumu aldatmak olduğu görüşüne yer verilmiştir.¹¹³ Aslında ANAP, AB ile entegrasyondan yana olmasına rağmen, konuyu Gümrük Birliği'nin çok ilerisinde görmekte ve nihai birlik üyeliği için öncelikle ülkede ekonomik koşulların gerçekleştirilmesini zorunlu bulmaktaydı.

“Hedef 2000’ler Tek Çözüm Çiller” başlıklı DYP Seçim Bildirgesi, Avrupa bütünleşmesi sürecine ANAP’a göre nispeten faydacı bir açıdan yaklaşmış ve bu süreci hem iç politikada oy elde etmek hem de iç politik sorunları çözmek için önemli bir araç olarak görmüştür. “Türkiye, önce Gümrük Birliği’nin daha sonra Avrupa Birliği’nin bir üyesi olarak Avrupa ile Asya’yı birbirine bağlayacaktır. Ülkemiz, komşu ülkelerden çıkartılan petrolün, dünyanın diğer bölgelerine ulaştırıldığı bir petrol terminali olacaktır.” İddiasına yer verilen DYP bildirgesinde ayrıca “Gümrük Birliği yasal bir zorunluluktur; Türkiye bu konuda süratle kendi üzerine düşeni yapmak zorundadır.” görüşünü savunmuş ve “...Yapmamız gerekenleri Türklüğümüzden ödün vermeden yapıyoruz.” iddiasında bulunmuştur.¹¹⁴

ANAP ve DYP arasında imzalanan koalisyon protokolünde, dış politikanın geleneksel niteliklerine değinilmekte ve 1 Ocak 1996 tarihinin cumhuriyetin gelişme sürecinde yeni bir sayfa açtığını ve bundan sonraki hedefin Avrupa Birliği’ne tam üyelik olduğu notu düşülmekteydi.¹¹⁵ Hükümet programında da Gümrük Birliği anlaşmasının daha da geliştirilmesi için sürekli çaba harcanması görüşüne yer verilmekteydi. Ayrıca hükümet programı, Irak’taki gelişmelere dikkat çekerek Irak’ın

¹¹³ Anavatan Partisi Seçim Taahhütnamesi, 24 Aralık 1995, Ankara, s.6.

¹¹⁴ Doğru Yol Partisi Seçim Bildirgesi, “Hedef 2000’ler, Tek Çözüm Çiller”, 1995 Ankara, s.6,29.

¹¹⁵ Doğru Yol Partisi ile Anavatan Partisi Arasında İmzalanan Ortak Hükümet Protokolü ve Ekleri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 3 Mart 1996, , s.10,22.

bağımsızlığının toprak bütünlüğünün korunması gerektiğine işaret ederek “ ... Geçici bir düzenleme ola Çekiç Güç’ün şimdiye kadarki uygulamaları dikkate alınarak, Türkiye’nin güvenlik mülahazaları açısından yeniden değerlendirilmesi sağlanacaktır.” denilmiştir.¹¹⁶ Ancak, Başbakan Mesut Yılmaz’ın 6 Haziran 1996’da istifa etmesi, koalisyon hükümetinin düşünce ve politikalarının uygulamada sınanması için gerekli olan zamanı oldukça daraltmıştır.

ANAYOL Koalisyonu’ nun görev yaptığı 3 aylık süre içerisinde, 15-20 Nisan tarihleri arasında, Parlamentolar Arası Birlik 95. Genel Kurulu Türkiye’de yapılmıştır. T.B.M.M’ nin ev sahipliğinde yapılan Parlamentolar Arası Birlik toplantısına 121 ülkeden 654 parlamenter katılmıştır. Ayrıca toplantı öncesinde, 130 kadın parlamenterin katıldığı ve kadın parlamenterlerin sorunlarını inceleyen Kadın Parlamenterler Konferansı gerçekleştirilmiştir.

PAB’ in 95. konferansı 15 Nisan Pazartesi günü İstanbul Atatürk Kültür Merkezi’nde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in konuşmasıyla başlamıştır. Demirel, açılış konuşmasında, ulusal parlamentoların, ulusal iradenin ve vicdanın; PAB' in ise bir anlamda küresel iradenin, küresel vicdanın sesi olduğu söylemiş ve “Soykırımların, saldırıların, yoksulluğun, salgın hastalıkların kader olmadığını hep birlikte kanıtlamalıyız.” şeklinde konuşmuştur.¹¹⁷

Başbakan Mesut Yılmaz ise toplantının ikinci gününde yaptığı konuşmada insanlığın son zamanlarda insan hakları ve demokrasi alanlarında bir hareketlenmeye tanık olduğunu vurgularken "Dünya insan haklarıyla temel hürriyetlerin önemini yeniden keşfetmiş bulunuyor" sözleriyle, totalitarizmde büyük çöküntü yaşandığını, ulusları ayıran duvarların yıkıldığını, dünyanın küresel bir köye dönüştüğünü açıklamıştır. Mesut Yılmaz, bu gelişmelerin parlamentoların önemini artırıp ön plana geçirdiğine de değinmiştir.¹¹⁸

T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemlı, konferansın çalışmalarını tamamlaması üzerine 20 Nisan’da düzenlediği basın toplantısında konferans çalışmalarını hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:¹¹⁹

¹¹⁶ Haydar Çakmak (ed), *Türk Dış Politikası 1919-2012*, Barış Kitap, 2012 Ankara, s.749.

¹¹⁷ **Meclis Haber Dergisi**, “Konferans Başlıyor”, Nisan 1996, 47.Sayı, s.15.

¹¹⁸ **Meclis Haber Dergisi**, “Yılmaz’ın Konuşması”, Nisan 1996, 47.Sayı, s.15.

¹¹⁹ **Meclis Haber Dergisi**, “Kalemlı’ nin Açıklaması”, Nisan 1996, 47.Sayı, s.16.

- **Gündem:** Ek gündem maddesinin belirlenmesinde komiteler ve Genel Kurul'da uzun müzakereler yapılmış ve Mısır delegasyonunun verdiği ve Türkiye'nin desteklediği 'terörle mücadele' konusu ek gündem maddesi olarak kabul edilmiştir. Batılı ülkelerin anti personel mayınların yasaklanmasının gündeme alınması talepleri benimsenmiştir.
- **Azınlıkların Korunması:** Türkiye, azınlıklar konusunda oy birliği ile alınan karara katılırken, dile getirdiği görüşleri ve çekincelerinin bildiriye yansımaları sağlamıştır. Örneğin, kararın birçok yerinde, Türkiye'nin istediği biçimde "Ulusal azınlıklara bağlı kişilerin hakları" ifadesi yer almıştır. Devletlerin toprak bütünlüğü vurgulanmış ve etnik temizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık kınanmıştır. Azınlıklara mensup kişilere, sorunlarını barışçı yollarla ve şiddete başvurmadan çözmeleri için çağrıda bulunulmuş ayrıca, azınlıklara mensup kişilerin haklarının yanı sıra görev ve sorumluluklarının da bulunduğu vurgulanmıştır. Bildirinin AGİT, BM ve Avrupa Konseyi belgeleriyle uyum içinde olması sağlanmıştır.
- **Balık Stokları:** Türkiye, bu konudaki bildiriye katılmakla beraber, BM Deniz Hukuku Sözleşmesini tüm üyelerin imzalamasını isteyen birinci fıkrasına karşı verdiği olumsuz oyun gerekçesini açıklamış ve metne katılmasının, bu fıkrayı da kabul anlamına gelmediğini tutanağa geçirmiştir.
- **Terörizmle Mücadele:** Türkiye, uzun yıllardır sürdürdüğü terörle mücadelede, esasen tüm ülkeleri tehdit eden bu belaya karşı uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamış ve özellikle son yıllarda uluslararası platformlarda, bu bağlamda yapılan çalışmalarda aktif ve öncelikli rol aldığını ortaya koymuştur. Türkiye bu alanda alınan kararların ve varılan mutabakatların özel bir ivme kazandığı bu dönemde, alınan her kararı, uluslararası camianın bilinçlenmesinin yeni ve ileri bir aşaması olarak değerlendirdiğini bildirmiştir. Ayrıca bu konunun PAB' da ek gündem maddesi olarak ele alınacak ana konu seçilmesinin altı çizilmesi gereken bir ilerleme gördüğünü de vurgulamıştır.

3.3. Ekonomik Gelişmeler

53. Hükümetin görev yaptığı 1996 yılı siyasi gelişmelerin ekonomik gelişmelerin önüne geçtiği bir yıl olmuştur. Seçimlerin bir partiyi ön plana çıkaracak şekilde sonuçlanmaması, siyasal istikrarsızlığı arttırıcı yönde etki yaratarak, ülkenin bir kez daha koalisyon hükümetleri ile yönetilme zorunluluğunu doğurmuştur. Siyasetteki bu kısır gelişmeler, ülkede istikrarsızlığa yol açmıştır.

Ülkede yaşanan siyasal belirsizlik doğal olarak sosyal ve ekonomik yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir. Siyasal otorite boşluğunda ekonomik hedeflerden büyük ölçüde sapıldığı ve bu dengesizliğin süreklilik kazandığı görülmüştür. Bilindiği gibi, 5 Nisan 1994'te istikrar önlemleri ve IMF ile imzalanan Stand-By Anlaşması çerçevesinde bazı istikrar programları uygulanmıştı. Ancak, 1995 yılı sonundaki erken seçimler nedeniyle bu politikalardan ödün verilmesi, yılın son döneminde genişlemeci bir süreç yaşanmasına yol açmıştı. Bu durumda kriz sonrasında ekonomik dengelerde elde edilmiş olan iyileşme devam ettirilememiş, böylece istikrar için harcanan çabalar ve ödenen ağır fatura boşa gitmişti.¹²⁰

Türkiye ekonomisine, yılın ilk yarısında uzun süre hükümet kurulamaması ve daha sonra Mesut Yılmaz hükümetinin erken dağılması sebebiyle önemli çapta belirsizlik egemen olmuştur. Yılın ikinci yarısında ise, genişlemeci politikalar uygulanmıştır. 1996 yılı iç dengenin yanı sıra aynı zamanda dış dengenin de bozulduğu bir yıl olmuştur. Dış açık, yurtiçi taleplerindeki genişlemeye bağlı olarak büyümüştür.¹²¹

Başbakan Mesut Yılmaz, hükümetin kuruluşunun ardından partisinin meclis gurubunda yaptığı ilk konuşmada devralınan ekonomiden şikâyet etmiş ve geçmiş hükümetleri suçlamıştır. Ekonomi dengelerinin dört yıllık süre içinde bozulduğunu vurgulayan Yılmaz, “Böyle bir ekonomi tek kelime ile hastadır.” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca devletin ekonomide yaratılan kaynakları adil bir biçimde dağıtan bir kurum olmaktan çıktığını, vatandaş ve girişimcilerin sırtında bir yük haline geldiğini bu sebeple reformlar yapılması gerektiğini söylemiştir.¹²²

¹²⁰ TÜSİAD, “1997 Yılına Girerken Türk Ekonomisi”, Ocak 1997, İstanbul, s.9.

¹²¹ TÜSİAD, “1997 Yılına Girerken Türk Ekonomisi”, Ocak 1997, İstanbul, s.11.

¹²² Milliyet, “Ekonomi Hasta, Bu Böyle Gitmez”, 27 Mart 1996, s.9.

Yeni hükümetin göreve gelmesiyle ekonomi alanında yaptığı ilk iş Tansu Çiller Hükümeti tarafından hazırlanan 1996 yılı bütçe yasa tasarısının, Mesut Yılmaz Hükümeti tarafından gözden geçirildikten sonra TBMM başkanlığına sunulması olmuştur. ANAYOL Hükümeti'nin Maliye Bakanı Lütfullah Kayalar, 21 Mart 1996'da bütçeyi Plan ve Bütçe Komisyonu önünde açıklamış ve 25 Mart'ta görüşmeler başlamıştır.

Bütçe tasarısını görüşecek Plan ve Bütçe Komisyonu'nun üyeleri şu şekildedir:¹²³

Başkan: Biltekin Özdemir (ANAP - Samsun)

Başkanvekili: Nurhan Tekinel (DYP - Kastamonu)

Sözcü: Metin Gürdere (ANAP - Tokat)

Kâtip: Hayri Doğan (DYP - Antalya)

ÜYELER:

ANAP: Ataullah Hamidi (Batman), Hüseyin Yayla (Hatay), Adi Aşırım (İğdır), Ali Er (İçel), Güneş Taner (İstanbul), Esat Bütün (Kahramanmaraş), Miraç Akdoğan (Malatya), Ahmet Kabil (Rize), Yıldırım Aktürk (Uşak), Veysel Atasoy (Zonguldak)

DYP: İlhan Aküzüm (Ankara), Saffet Kaya (Ardahan), Necmi Hoşver (Bolu), Mustafa Çiloğlu (Burdur), Nevfel Şahin (Çanakkale), Salim Ensarioğlu (Diyarbakır), Ergun Özdemir (Giresun), Meral Akşener (İstanbul), Turhan Arıncı (İzmir), Mehmet Ali Yavuz (Konya), Ertuğrul Eryılmaz (Sakarya)

RP: İbrahim Ertan Yülek (Adana), Sait Açıba (Afyon), Sabri Tekir (İzmir), Zeki Ünal (Karaman), Fethi Acar (Kastamonu), Nurettin Kaldırımçı (Kayseri), Mustafa Ünalı (Konya), Cevat Ayhan (Sakarya)

DSP: Gökhan Çapoğlu (Ankara), Hikmet Uluğbay (Ankara), Metin Şahin (Antalya), Zekeriya Temizel (İstanbul)

CHP: Mustafa Yıldız (Erzincan), Algan Hacaloğlu (İstanbul), Ali Topuz (İstanbul)

¹²³ **Meclis Haber Dergisi**, "Plan ve Bütçe Komisyonu Üyeleri", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.20.

Maliye Bakanı Lütfullah Kayalar, bütçede 2 katrilyon 370 trilyon lira gelir, 2 katrilyon 780 trilyon da gider öngörülmesini ancak komisyondaki görüşmeler sırasında revizyona ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Kamu çalışanlarının ve emeklilerin maaşlarının seçim nedeniyle 15 Kasım 1995 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere arttırıldığını, bu düzenlemelerin personel giderleri ile bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferlerin arttırılması gerektiğini belirten Kayalar, tasarının komisyonda görüşülmesi sırasında revize edilmesinin zorunlu hale geldiğini belirtmiştir.

Maliye Bakanı Kayalar'ın sunduğu tasarıya göre 1996 yılı enflasyon hedefi %65, büyüme hızı ise %4,5 olarak öngörülmüştür. Ayrıca Kayalar, memur ve emeklilere yapılan ödemenin yetersiz olduğunu, kademeli bir artışla bu yetersizliği gidermeye çalışacaklarını, yeni vergiler yerine vergi yükünün çeşitli kademeler arasında daha adil dağıtılacağını ve vergi, pay ve fonlarında tek vergi altında birleştirileceğini açıklamıştır.¹²⁴

Plan ve Bütçe Komisyonu'nda tamamlanıp Genel Kurul'a gönderilen bütçe üzerindeki görüşmeler 17 Nisan'da başlamıştır. Refah Partisi'nin katılmadığı bir kararla 1996 yılında yapılan görüşmeler genel kurulda yoğun bir çalışma temposu ile kısa sürede tamamlanmış ve 1996 yılı bütçesi 26 Nisan'da resmi gazetede yayımlanmıştır.

1996 Mali Yılı Bütçe Kanunu, genel bütçeye giren dairelerin harcamaları için 3.558.506.822.000.000 liralık ödenek öngörürken, genel bütçe gelirleri 2.640.000.000.000.000 lira olarak tahmin edilmiştir. Kanuna göre ödenekler toplamı ile gelirler arasındaki fark net borçlanma hasılatı ile karşılanacaktır.¹²⁵

Katma Bütçeli idareler 1996 Mali Yılı Bütçe Kanununa göre de, katma bütçeli idarelerin 1996 yılında yapacakları hizmetler için 306.828.262.000.000 lira ödenek ayrılmıştır. Katma bütçeli idarelerin 1996 yılı gelirleri de 10 trilyon lirası öz gelir, 233,6 trilyon lirası hazine yardımı ve 63,1 trilyon lirası da yükseköğretim kurumlarının cari hizmet giderlerine yapılacak devlet katkısı olmak üzere de toplam 306.828.262.000.000 lira olarak tahmin edilmiştir.¹²⁶

¹²⁴ **Meclis Haber Dergisi**, "Plan ve Bütçe Komisyonu Üyeleri", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.20.

¹²⁵ <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/1164,1996bkanunhtm.htm?0> (1996 Mali Yılı Bütçe Kanunu), (15.01.2018)

¹²⁶ <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/1165,1996bkanunkatmahtm.htm?0> (Katma Bütçeli İdareler 1996 Mali Yılı Bütçe Kanunu), (15.01.2018)

Bütçenin kabul edilmesinin ardından teşekkür konuşması için kürsüye çıkan Başbakan Mesut Yılmaz, “Bu bütçeyi, azamî disiplin anlayışı içerisinde uygulayacağımızı ve bize verdiğiniz bu yetkiye dayanarak, sarf edeceğimiz her kuruşa özen göstereceğimizi, bir defa daha tekrarlıyorum.” sözlerini kullanmıştır.¹²⁷

1996-2000 yılları arasını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kalkınmada öncelik verilecek yörelerin listesi belirlenmiştir. Bu listeye göre,¹²⁸

Birinci Derecede Öncelikli Yörelere

Adıyaman

Ağrı

Ardahan

Artvin

Bartın

Batman

Bayburt

Bingöl

Bitlis

Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)

Diyarbakır

Erzincan

Gümüşhane

Hakkâri

Iğdır

Karabük

Kars

Kastamonu

Mardin

Muş

Siirt

Sinop

Şanlıurfa

Şırnak

Tunceli

İkinci Derecede Öncelikli Yörelere

Amasya

Çankırı

Çorum

Elazığ

Erzurum

Kahramanmaraş

Malatya

Sivas

Tokat

Yozgat

Zonguldak (Ereğli ilçesi)

¹²⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20.Dönem, 4.Cilt, 43.Birleşim, s.559-560.

¹²⁸ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Programı, 1996 Yılı Programı, s.25. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/i1996/prog96.pdf>),(16.01.20118)

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk uygulama dilimi olan AB ile Gümrük Birliği'nin gerçekleştirildiği bir ortamda hazırlanan 1996 yılı programı, Türk ekonomisinin uluslararası rekabet gücünü arttırarak küreselleşme ve bölgesel bütünleşme sürecine etkin bir biçimde katılımını sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesini hedef almıştır.¹²⁹ Makroekonomik istikrarın sağlandığı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi, toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi, sanayileşme ve teknolojik gelişime ivme kazandırılması programın temel amaçlarıdır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Nisan ayında açıkladığı verilere göre, Mart ayında bir önceki aya göre toptan eşya fiyatlarının %7, tüketici fiyatlarının da %5,6 oranında artış görülmüştür. Yüzde 10 civarında beklenen enflasyon toptan eşyada %65,3, tüketici fiyatlarında ise %79,3 olarak belirlenmiştir. İlk üç aylık enflasyon ise toptan eşyada %24,3, tüketici fiyatlarında ise %79,3 olmuştur.¹³⁰

Mart ayında tırmanan enflasyonun ilerleyen zamanlarda da aynı etkiyi sürdürmesi sebebiyle Başbakan Mesut Yılmaz 6 Mayıs günü halka yeni bir ekonomik paket sunmuştur. İşe başlamasının ardından 2 ay geçmesine rağmen, icraat yönünden zayıf kalan ANAYOL Hükümeti'nin ekonomideki kötü gidişi durdurmak için hazırlığı bu yeni paket 5 Nisan kararlarının eksik kalan yapısal reform ayağının yarattığı sorunları çözmeye yöneliktir. Açıklanan yeni ekonomi paketine göre;¹³¹

- Sümer Holding, Örüs, EBK, SEK ve Sivas Demir Çelik fabrikalarındaki kamu hisseleri devredilecek
- Enerji yatırım seferberliği başlatılacak
- Elektrik santralleri, kamu bankalarının sigorta şirketleri ile TEDAŞ ve TEKEL'in bazı tesisleri için özelleştirme çalışmaları yapılacak
- Akaryakıt ürünleri, otomobiller, tütün mamulleri, alkollü içkiler ve bazı lüks tüketim mallarına ÖTV getirilecek
- Yerli ve ithal mallara aynı oranda ÖTV uygulanacak
- POAŞ, TÜPRAŞ, PETKİM, Etibank, THY, Gemi Sanayi ve Denizcilik işletmeleri için ihale açılacak
- Yeni personel rejimi hazırlanarak meclise sevk edilecek
- GAP yatırımları ara vermeden hızlandırılacak

¹²⁹ Ziya Çoker, "Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yerel Yönetimler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5. Cilt, 2. Sayı, Mart 1996, s.37-46.

¹³⁰ Milliyet, "Enflasyonun Mart Ayı Atağı", 05 Nisan 1996, s.7.

¹³¹ Milliyet, "Paket değil, maket", 7 Mayıs 1996, s.7.

- Kayıt dışı ekonomiyi önlemek için yapılacak yasal değişiklikleri içeren çerçeve tasarı Bakanlar Kurulu'na sevk edilecek
- Terör şehir ve gazileri, kamu görevlileri er ve erbaş yakınlarının istihdamı ile yönetmelik işlemeye başlayacak
- 81 hastane, 295 sağlık ocağı, 473 sağlık evi yapımına başlanacak
- “Aileme kavuşmak istiyorum” kampanyasında 500 çocuğa aile bulunacak
- Temel ihtiyaç mallarında KDV sabit kalacak
- TURKSAT 1C uydusu uzaya fırlatılacak
- 213 km yol hizmete açılacak

Başbakan Yılmaz'a göre gündemde olan ekonomik sorunlar istikrar paketleriyle çözülemeyeceği için açıklanan bu hedefler tedbir olarak sunulmuştur. Ancak, alınan tüm tedbir ve kararlara rağmen erken seçimin de etkisiyle enflasyon düşürülemediği ve ekonomik dalgalanmalar devam etmiştir.

3.4. Sosyal Gelişmeler

Fertleri toplum içinde birbirleri ile uyumlu kılan ve ortak yaşayışın tabii bir sonucu olan davranışlar çok yönü ve çeşitlidir. Din, adet ve gelenekler, eğitim, ahlak, dil, tarih, edebiyat, sanat, ekonomi, ziraat vb. hep bu çerçevenin içine giren unsurlardır. Bundan dolayıdır ki kültür; kabataslak bir tabirle bir insan topluluğunun yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerinin ve davranış tarzlarının bütünüdür diye ifade edilebilir.¹³²

Eğitim ise; fertlerin ve cemiyetlerin sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandıran ekonomik kalkınmasını destekleyen, milli ve manevi değerleri koruyan, geliştiren, nesilden nesle aktaran, milli birlik ve bütünlüğü sağlayan en etkili faaliyetlerden biridir ve en önemlisidir. Bunun içindir ki eğitimin, fertlerin ve milletlerin hayatında çok önemli bir rolü ve yeri vardır.¹³³

¹³² Zeynep KORKMAZ: “Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdür Sözü’nün Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Milli Kültür Dergisi*, 36.Cilt, Ekim 1982, s.2.

¹³³ Abdullah NİŞANCI: “Türk Milli Eğitim ve Öğretiminin Temel Hedefleri”, *Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk-İslam Sentezi Görüşünde Meselelerimiz*, İstanbul 1988, s.219.

ANAYOL Hükümeti döneminde eğitimle ilgili en önemli gelişme 13-17 Mayıs 1996 tarihlerinde toplanan 15. Milli Eğitim Şurası'dır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan'ın başkanlık ettiği şuranın gündemini ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin tüm başlıkları oluşturmaktadır.

15. Milli Eğitim Şurası, milli eğitim sistemini 2000'li yılların toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerine uygun olarak yapılandırmak, çocuklar ve gençler başta olmak üzere, tüm toplumu çağın gereklerine göre yetiştirmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu şurada, 2000'li Yıllarda Türk Milli Eğitim Sistemi başlığı altında ilköğretim ve yönlendirme, ortaöğretimde yeniden yapılanma yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi, toplumun eğitim ihtiyacının sürekli karşılanması ve eğitim sisteminin finansmanı konuları tartışılıp sorunlara çözümler aranmıştır.

ANAYOL Hükümeti'nin, hükümet programında da açıkladığı eğitimdeki en temel hedefi ilköğretimin en az 8 yıla çıkarılmasıdır. O dönemdeki uygulamalarda ortaöğretim, yükseköğretimin önüne sürekli öğrenci yığın bir öğretim basamağı görünümündedir. Oysa bu basamakta öğrencilere meslek ve beceri kazandırılması esas olmalıdır.

Eğitim şûrasında alınan kararlardan anlaşıldığı üzere eğitimde düzen ve süreklilik sağlanması amaçlanmıştır. Bunun ilk aşaması olarak da zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmıştır. Ayrıca, eğitimin şûrasının ardından, Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayhan, önceki yıllarda yaşanan sıkıntıları ortadan kaldırmak için ders kitabı seçimini kurallara bağlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı genelgeye göre kitap seçiminde uyulması gereken kurallar şöyledir:¹³⁴

- Tebliğler Dergisi'nde duyurulmayan ders kitapları her ne şekilde olursa olsun seçilmeyecek, öğrencilere aldırılmayacak ve tavsiye edilmeyecektir.
- Okul müdürleri, Tebliğler Dergisi'nde kendi okullarıyla ilgili yer alan bütün kitapların en az birer örneğini sağlayarak, ders kitaplarının seçiminden önce ilgili komisyonunun incelemesine sunacaklardır.
- Okullardaki komisyonlar ise kendileriyle ilgili tüm ders kitaplarını tek tek inceledikten sonra kitabın içeriği, baskı ve cilt kalitesi, fiyatı ile öğrenci ve velilerin mali durumlarını dikkate alarak kitap seçimini yapacaklardır.
- Komisyonlarca, kitapların bir önceki yılda aynı sınıf ve dönemler için seçilip seçilmediği de göz önünde bulundurulacak.

¹³⁴ Milliyet, "Kitaba sıkı denetim", 4 Haziran 1996, s.21.

- Komisyon, kitapların seçilme nedenlerini rapor halinde hazırlayarak bu raporları okul müdürlerine verecekler ve raporlar her yıl müfettişler tarafından incelenecektir.

Eğitim alanında yaşanan önemli bir diğer gelişme ise Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 5 Haziran 1996 tarihinde kabul edilen 4142 sayılı kanun ile yeni kurulan vakıf üniversiteleri olmuştur. Bunlar; Işık Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi'dir.¹³⁵

Ayrıca, 23 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanan 4144 sayılı kanuna göre Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kırgız'ın başkenti Bişkek şehrinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmasına dair anlaşma onaylanmıştır. Böylelikle Türki cumhuriyetler ile eğitim işbirliği yapılması amaçlanmıştır.

3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II, 53. Hükümet döneminde düzenlenen önemli bir zirve olmuştur. 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan Çevre ve Kalkınma Konferansı ile başlayan bir dizi Birleşmiş Milletler küresel konferanslarının sonuçlarını ortaya koyan önemli bir etkinliktir. İstanbul'da yapılan zirveden önce 1993 yılında Viyana'da Uluslararası İnsan Hakları Konferansı, 1994'te Kahire'de Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Mart 1995'te Kopenhag'da Dünya Sosyal Kalkınma Konferansı ve Eylül 1995'te Pekin'de IV Dünya Kadınlar Konferansı düzenlenmiştir.¹³⁶

Tüm bu konferanslar gerek dünya ülkelerinin ulusal kalkınması gerek ise uluslararası işbirliği açısından önemli konularla ilgilidir. Bu konferanslarda ele alınan konular sürdürülebilir kalkınma, nüfus dağılımı, cinsiyet ayrımı, istihdam yaratma, fakirliğin azaltılması ve sosyal adaletin sağlanmasıdır. Habitat II tüm bu konuları "Herkes İçin Uygun Konut" ve "Kentleşen Dünyada Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri" olmak üzere iki ana tema çerçevesinde ele almaktadır.

Habitat II Kent Zirvesi'nde Türkiye'yi temsil etmesi için 16 milletvekilinden oluşan Türk Parlamenterler Heyeti oluşturulmuştur. Heyeti, DYP'den; Balıkesir Milletvekili İlyas Yılmazyıldız, Eskişehir Milletvekili ve İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Demir Berberoğlu, İstanbul Milletvekili Bahattin Yücel, İzmir Milletvekili Hasan Denizkurdu, ANAP'tan; İstanbul Milletvekili ve Bayındırlık, İmar,

¹³⁵ T.C. Resmi Gazete, 7 Haziran 1996, Sayı 22659, s.1-3.

¹³⁶ T.B.M.M Meclis Bülteni, "Parlamenterlerin Habitat II'deki Rolü", Nisan 1996, s.22.

Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Başkanı Yusuf Namoğlu, Kocaeli Milletvekili Bülent Atasayan, Konya Milletvekili Ahmet Alkan, DSP'den; İstanbul Milletvekili Ziya Aktaş, Karaman Milletvekili Fikret Ünlü, CHP'den; Ankara Milletvekili Ali Dinçer, Samsun Milletvekili Murat Karayalçın isimleri oluşturmuştur.¹³⁷

Konferans sonucunda, “İnsan Yerleşimleri hakkında İstanbul Bildirgesi” ile “Habitat Gündemi” kabul edilmiştir. Habitat Gündemi, 1992 Rio de Janeiro “BM Çevre ve Kalkınma Konferansı” sonucunda kabul edilen “Gündem 21” in temel ilkeleri ile “Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri” başlıklı 7. bölümündeki hedefleri temel almıştır. Habitat Gündemi, herkes için uygun barınma ve insan yerleşimlerinin sürdürülebilir şekilde geliştirilmesi temel hedefleri doğrultusunda, kalkınma odaklı bir yaklaşım benimsemekte; küresel düzeyde uygulanmak üzere tavsiye ve hedefler içermektedir.

Konferansın bitmesiyle başlayan izleme mekanizması çerçevesinde T.B.M.M' ye hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birçok sorumluluk düşmüştür. Ulusal düzeyde; Habitat II Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planının uygulanmasında Raporda belirtilen 28 eylem konusunun 12 sinde T.B.M.M doğrudan sorumluluk yüklenen aktör rolündedir. Diğer konular da yasal ve kurumsal düzenlemelere ihtiyaç duyulan konulardır. 20. Dönemde bu tarih itibariyle Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu, Çevre Komisyonu ve İçişleri Komisyonu gibi ihtisas komisyonlarında Habitat temalarıyla ilgili yaklaşık 50 kanun tasarı, teklif ve KHK yer almaktadır. Bu düzenlemelerin biran önce hayata geçirilmesi ve gerektiğinde yeni ve ek düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Uluslararası düzeyde ise; T.B.M.M üyelerinin aldığı sorumluluklar ve Habitat II Konferansının bütüncül bir yaklaşımla gerek hükümetler, gerekse ortaklar tarafından uygulamaya konulması açısından bakıldığında Türk Parlamentosuna düşen roller iyi tanımlanması gerekmektedir.¹³⁸

ANAYOL hükümetinin icraat döneminde en önemli gelişmeler eğitim alanında yaşanmış ve milli eğitim şurasında alınan kararlar kısa sürede işleme konulmuştur. Habitat zirvesinde sosyal yaşam ile ilgili alınan kararlar ise bir sonraki hükümetin icraatlarına bırakılmıştır.

Başbakan Mesut Yılmaz'ın hükümet programında bahsettiği diğer alanlardaki hedefler ise kısa süren hükümet ömrü sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Sağlık, turizm, kültür, ulaşım ve iletişim alanında belirlenen hedefler bu hükümet döneminde taslak halinde kalmıştır.

¹³⁷ Ünal Erkan, “Türkiye Ev Sahipliğine Hazır”, *Yeni Türkiye Dergisi Habitat II Özel Sayısı*, Mart-Nisan 1996, s.7-9.

¹³⁸ **T.B.M.M Meclis Bülteni**, “Habitat’ in Ardından”, Haziran-Ağustos 1996, 49.Sayı, s.23-24.

4. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI

4.1. Eleştiriler

Hükümet programının 7 Mart 1996'da Başbakan Mesut Yılmaz tarafından açıklanmasının ardından, T.B.M.M, 10 Mart 1996 tarihinde hükümet programını görüşmek üzere toplanmıştır. Görüşmeler üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan milletvekilleri sırasıyla şu şekilde belirlenmiştir:¹³⁹

Demokratik Sol Parti grubu adına Bülent Ecevit, Refah Partisi grubu adına Abdüllatif Şener ve Aydın Menderes, Anavatan Partisi grubu adına Yılmaz Karakoyunlu ve Ahad Andican, Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına Deniz Baykal, Doğru Yol Partisi grubu adına da Saffet Arıkan Bedük ve Aykon Doğan.

İlk olarak DSP grubu adına kürsüye çıkan Bülent Ecevit, konuşmasına Mesut Yılmaz başkanlığında yeni kurulmuş olan cumhuriyet hükümetine, memlekete yapacağı hayırlı işlerde başarılar dileyerek başlamıştır. Ecevit'in konuşmasında ilk üzerinde durduğu konu güven oylaması sırasında DSP'nin çekimser oy kullanması olmuştur. Ecevit, bununla hükümete güvenoyu alabilme olanağı sağladıklarını belirtmiştir. DSP grubunun çekimser oy kullanmasında iki amacı olduğunu söyleyen Ecevit, bu amaçlardan ilkinin Türkiye'nin zor günler geçirdiği bu dönemde hükümetin kurulmasını kolaylaştırmak, ikincisinin ise Refah Partili bir hükümete Türkiye'nin muhtaç kalmasını önlemek olduğunu altını çizmiştir.¹⁴⁰

Hükümetin icraatlarına destek vermediklerini belirten DSP lideri, sözlerine şöyle devam etmiştir; "Bu hükümet kendi ömrünü kendi biçecektir. Parti programımıza uygun olan yasa tasarılarını hükümet tasarısıdır diye karşı çıkmadan destekleyeceğiz. Amacımız merkez sağ, merkez sola yakınlaştırmaktır. Biz hükümete karşı değil, millete karşı sorumluyuz."¹⁴¹

Bülent Ecevit, konuşmasında Türk ekonomisinin ve sosyal yaşamının son yıllarda ciddi bir yarası haline gelen kayıt dışı ekonomi üzerinde durmuştur. Kayıt dışı ekonominin olabildiğince kayıt altına alınması, ekonomide sağlıklı bir denge oluşturulması ve enflasyonun aşağıya çekilmesinin yeterli olduğunu savunmuştur. Hükümet programında yer alan dış politika ile ilgili hedeflerde hükümete, cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi yeniden kendi dış politikasını, özellikle bölgesel ilişkilerle

¹³⁹ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2204.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, "RP'yi İktidar Yapmadık", 11 Mart 1996, s.5.

¹⁴¹ Milliyet, "Mecliste Sinir Harbi", 11 Mart 1996, s.16.

ilgili dış politikasını, başkalarından etkilenmeksizin kendi başına belirler duruma gelmesini tavsiye etmiştir.

DSP lideri Ecevit, konuşmasının sonunda, DSP grubu olarak muhalefette hırçın ve yıpratıcı değil, yapıcı, denetleyici ve yol gösterici olacaklarını, sorumluluklarının hükümete değil millete ve memlekete karşı olacağını belirtmiştir. Ayrıca, sosyal devletin gerçeklik kazanması, hakça bir düzen önündeki engellerin kaldırılması için, iktidara gelmeyi beklemeden her çabayı göstereceklerini ve eleştirdikleri her konuda çözüm de üreteceklerini vurgulayan Ecevit, DSP'yi iktidara taşıyabilmek için, hükümetin olası başarısızlıklarına umut bağlamayarak, hükümetin yapabildiklerinin daha iyisini yapabileceklerine kamuoyunu inandırarak iktidara ulaşacaklarını açıklamıştır.¹⁴²

İkinci olarak Refah Partisi grubu adına kürsüye çıkan Aydın Menderes, sözlerine kendisinden önce konuşan Bülent Ecevit'i eleştirerek başlamıştır. Menderes, Ecevit ile ilgili şu sözleri kullanmıştır.¹⁴³ “Parlamentoya yakışmayan bu konuşma nedeniyle kendisine teessüf ediyoruz. Rant ekonomisini eleştiren Sayın Ecevit'in, şimdi bu hükümete sağladığı çekingen destekle saf değiştirdiğini görüyoruz. Düzeni değiştirmek isteyen Karaoğlan adına üzülüyoruz.”

ANAYOL koalisyonunu desteklemediklerini belirten Menderes, hükümet programının bakanlar kurulu belirlenmeden yazılması sebebiyle, programdaki hedeflerin bakanlar tarafından görüşülmediğini bu nedenle de hükümet hedeflerinin aceleyle getirildiğini savunmuştur. Menderes, ANAYOL hükümetini bir 'yoklar hükümeti' olarak değerlendirmiştir. Menderes'e göre tabanı, güvencesi, umudu, heyecanı olmayan hükümetin en önemli eksiği halkın güvenini sağlayamamasıdır.

RP adına konuşmasını sürdüren Menderes, sözlerini tamamlarken dört tane hükümet alternatifi sunmuştur. Bunlar, Refah-ANAP Hükümeti, Refah-Doğru Yol Hükümeti, Refah-ANAP-Doğru Yol Hükümeti ve Refah-DSP-CHP Hükümeti'dir.¹⁴⁴

RP grubu adına ikinci söz hakkını alan Abdülatif Şener, Aydın Menderes'ten farklı olarak konuşmasında, hükümet programı hedeflerindeki detay noktalardan bahsetmiştir. Ekonomideki ağırlığın DYP verildiğini ve bu hükümetin küçük bir getirimci grubunu zengin etmek için kurulduğunu belirtmiştir. Mesut Yılmaz hükümetinin zihniyet ve program itibarıyla önceki Tansu Çiller hükümetinden hiçbir farkı olmadığını vurgulayan Şener, kurulan hükümetin yalnızca 10 aylık bir hükümet

¹⁴² Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2223.

¹⁴³ Milliyet, “Mecliste Sinir Harbi”, 11 Mart 1996, s.17

¹⁴⁴ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.7279.

olduğunu savunmuştur. Şener'e göre iki parti arasındaki koalisyona protokolü 5 yıllık ancak hükümet programı 10 aylık hükümete ait bir programdır.¹⁴⁵ Abdüllatif Şener, konuşmasının sonunda yeni hükümetin herkes için hayırlı olmasını temenni ederek kürsüden ayrılmıştır.

ANAP grubu adına söz hakkı alan Yılmaz Karakoyunlu ve Ahad Andican, ANAP'ın hükümet programı üzerindeki görüşlerini ortak bir dille açıklayarak 53. Hükümetin programının, ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel bütün sorunlara acil ve kalıcı çözüm getirmeyi beş yıllık zaman aralığı içerisindeki iddiasıyla ortaya koymadığını aksine programın küreselleşmedeki temel amaçları, ilkeler ve politikalar konusunda gerçekçi tespitlere dayandığını belirtmişlerdir.¹⁴⁶

Eski koalisyona modellerine göre bu koalisyona modelinin çok ciddi bir özveri ve uzlaşım gerektirdiğini belirten Karakoyunlu, Türkiye'nin geçirdiği karışık bir dönemde, bu koalisyona, toplum için hedef gösterici, örnek oluculu bir birliktelik olacağını savunmuştur. Hükümet programının muhalefet tarafından eleştirilmesini tabii bulan Karakoyunlu, bu eleştirilerin mevcut programa katkı sağladığının altını çizmiştir.

Hükümet programının, bu haliyle, önemli toplumsal sorunlarla ilgili akılcı bir yaklaşım göstermekte ve etkin çözüm önerileri sergilemekte olduğunu vurgulayan ANAP grubu sözcüleri, yeni hükümetin başarılı olması için her türlü desteği vereceklerini belirtmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına söz alan Deniz Baykal, konuşmasında özellikle DSP'ye yüklenmiştir. Baykal, DSP'nin koalisyona dışarıdan destek vermesine karşı çıkmış ve hükümetin ömrü konusunda tarih belirlemenin bir ulusal spor haline dönüştüğünü belirterek; "Buna DSP karar verecektir. Biz CHP olarak, yiğitçe, erkekçe koalisyona girdik, bunun da bedelini ödedik. Sizin gibi dışarıdan dolanmadık. Ya iktidar olun ya muhalefet. Bu hükümeti düşürmüyorsanız, bu hükümete ortaksınız demektir." yorumunu yapmıştır.¹⁴⁷

CHP lideri Deniz Baykal, hükümetin, RP'nin manyetik çekim alanına girdiğini savunarak, "Kaygılanmayın Sayın Erbakan, bu hükümetin eninde sonunda geleceği yer sizin yanınızdır. Siz bunlara taklitçi diyorsunuz ama bunlar Batı'yı değil sizi taklit ediyor." yorumuyla hükümetin RP'ye olan yakınlığını eleştirmişti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.7281.

¹⁴⁶ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2240.

¹⁴⁷ Milliyet, "Mecliste Sınır Harbi", 11 Mart 1996, s.17.

¹⁴⁸ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.7307.

Hükümet programının hemen her konuda üzerinde durduğu özelleştirmenin yeni bir yaklaşım taşımadığını belirten Baykal, eski yöntemlerle belirlenen hedeflerin başarısız olacağını söylemiştir. Deniz Baykal'ın hükümet programında desteklediği nokta ise temel eğitim sekiz yıla çıkarılması olmuştur. Konuşmasının sonunda hükümet programının tipik bir merkez sağ azınlık ve bir sağ programı olduğunu belirten CHP lideri, bu sağ programın desteğinin sol bir partiden gelmesini acı bulduğunu söyleyerek kürsüden ayrılmıştır.

Son olarak DYP grubu adına söz alan Saffet Arıkan Bedük ve Abdullah Aykon Doğan, hükümet programında yer alan hedefleri DYP grubu olarak destekleyeceklerini, hedeflerin gerçekleştirilmesi için çalışacaklarını belirtmişlerdir. DYP grubu, 53. Hükümetin bir paylaşım hükümetini olmadığını, milletin arzusu üzerine kurulmuş bir hizmet ve bir çözüm hükümeti olduğunu vurgulayarak ülkemizi aydınlığa kavuşturacak değişim programlarını gerçekleştirecek hükümet olduğunun altını çizmişlerdir. Bedük'e göre bulunulan noktada, 53. Hükümet ağır bir sorumluluk almıştır, bu sebeple DYP ve ANAP ülkenin ihtiyacı olan siyasi kararları hızla alarak icraata geçirecektir. Kurulan koalisyon hükümetinin aynı zamanda bir azınlık hükümeti olması dolayısıyla parlamento içerisinde bir uzlaşma ve hoşgörü anlayışının yaygınlaşmasına olan ihtiyaç her zaman olduğundan daha fazladır.¹⁴⁹

Abdullah Aykon, bu hükümetin, gerçekleştirmeyi hedeflediği uygulamalarla Türkiye'nin önünü açacağına ve ülkeyi 21. yy' da dünyanın sayılı ülkeleri arasına sokacak süreci hızlandıracağına inandığını belirterek hükümete başarılar dilemiştir.

Muhalefetin eleştirilerine cevap vermek üzere kürsüye gelen Başbakan Mesut Yılmaz, eleştirileri yanıtlarken "Bu bir uzlaşma hükümetidir. Bu uzlaşmayı diğer partilerin de örnek almasını istiyorum." sözlerini kullanmıştır.¹⁵⁰ Müktesep haklarını koruyarak uzun vadede sosyal güvenlik kuruluşlarının devletin gözetiminde özel fonlara bırakılması hedefini sürdürdüğünü açıklayan Yılmaz, CHP'yi şu sözlerle eleştirmiştir: "Biz sizin gibi emekliliği 60 yaşından sonra başlatmayacağız. Daha makul bir öneri getireceğiz. Buna karşı çıkmak da vatanseverlikle, rasyonellikle bağdaşmaz. Sayın Baykal, enerji yatırımları konusunda bana akıl veriyor. İki buçuk milyar dolar ayrılmasını istiyor. Sizin hükümetiniz döneminde mecliste sunulan tasarımlarda ise bu

¹⁴⁹ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e*, s.7318.

¹⁵⁰ Milliyet, "Uzlaşma Örnek Olsun", 11 Mart 1996, s.16.

kalem 200 milyon dolar. Şimdi soruyorum madem böyle olmalıydı siz neden iki buçuk milyar dolar ayırmadınız?”¹⁵¹

Mesut Yılmaz Hükümeti üzerinde görüşmeler, 24 Aralık seçimleriyle oluşan parlamentonun rengini büyük ölçüde netleştirmiştir. 20. Dönem T.B.M.M’inde siyasi mücadele RP ve DSP grupları arasında gerçekleşirken hükümet sıralarındaki durgunluk göze çarpmıştır.

4.2. Hükümetin İstifası

Ana muhalefet partisi ve RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve arkadaşları, anayasa uyarınca, bir hükümetin güvenoyu almış sayılabilmesi için, oylamaya katılan milletvekillerinin salt çoğunluğunun olumlu oy vermiş olması gerektiğini, Mesut Yılmaz Hükümeti’nin ise yeterli oy almadığını ileri sürerek Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası açmıştır. 12 Nisan 1996’da yapılan iptal başvurusunda ayrıca, hükümet hakkındaki güven oylamasından sonra hükümetin yaptığı işlemler hakkında da yürütmeyi durdurma kararı alınmasını istemiştir.

Refah Partisi’nin itirazını ele alan Anayasa Mahkemesi durumu değerlendirerek bu istemi yerinde bulmuş ve oylamayı iptal etmiştir. Ancak mahkeme yürütmeyi durdurma talebini reddetmiştir. Ayrıca RP’nin Çekiç Güç ile Olağanüstü Halin uzatılmasına ilişkin meclis kararlarının da eksik oyla alındığı yolundaki itiraz başvurusu da kabul edilmiştir.¹⁵²

Anayasa mahkemesinin kararı belli olunca RP ve CHP yöneticileri hükümetin güvenoyu alamadığını, bu nedenle hükümeti kurma görevini bir an evvel cumhurbaşkanına iade etmesi gerektiğini açıklamış, ardından DYP yönetimi ise Mesut Yılmaz’ın istifasını istemiştir.¹⁵³

Anayasa Mahkemesi’nin 53. hükümetin güven oylamasını iptal etmesinin ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in isteğiyle, Çankaya Köşkü’nde, T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemlı ve Başbakan Mesut Yılmaz’ın da katıldığı bir görüşme yapılmıştır. Mustafa Kalemlı, görüşme sonrası yaptığı açıklamada alınan kararın hukuki yönden tartışılmasının mümkün olmadığını, gerekçeli karar açıklanmadan görüş belirtmeyeceğini söylemiştir.¹⁵⁴

¹⁵¹ **Milliyet**, “Uzlaşma Örnek Olsun”, 11 Mart 1996, s.16.

¹⁵² **Milliyet**, “Bir Bu Eksikti”, 15 Mayıs 1996, s.1.

¹⁵³ **T.B.M.M Meclis Bülteni**, “Hükümet İstifa Etti”, Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.2.

¹⁵⁴ **Milliyet**, “Zirve Devam Dedi”, 16 Mayıs 1996, s.16.

Başbakan Mesut Yılmaz ise Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararı açıklanmadan bir yorum yapmayacağını, istifasının da söz konusu olmadığını bildirmiştir.¹⁵⁵ Ancak DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ise hükümetin istifası yönünde görüş bildirmişlerdir.

Başbakan Mesut Yılmaz'ın istifa etmeyeceğini açıklaması üzerine, RP Grubu 27 Mayıs 1996'da Anayasa Mahkemesi'nin kararına rağmen hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı'na iade etmediği gerekçesiyle Mesut Yılmaz hakkında gensoru vermiş ve 2 Haziran yerel seçimleri dolayısıyla tatilde olan meclisin 30 Mayıs'ta olağanüstü toplantıya çağırılması talebinde bulunmuştur.

Meclis Genel Kurulu'nda 3 Haziran'daki görüşmelerden sonra gensorunun gündeme alınması 122 ret oyuna karşılık 316 oyla kabul edilmiştir. Ayrıca ağırlığını DSP'lilerin oluşturduğu 108 milletvekili oylamaya katılmazken 4 oy da geçersiz sayılmıştır.¹⁵⁶ Gensoru görüşmelerinin yapılacağı 6 Haziran'da Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli iptal kararı resmi gazetede yayınlanmıştır. Gerekçeli kararda "Bakanlar Kurulu'nun güvenoyu almış sayılabilmesi için toplantıya katılan 544 üyenin yarısından 1 fazla olan 273 kabul oyu gerekirdi. Yeni bir içtüzük niteliğindeki bu karar Anayasanın 96. maddesine aykırıdır. Bu nedenle iptal edilmelidir." görüşü bildirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararı resmi gazetede yayımlandıktan sonra durum değerlendirmesi yapan Başbakan Yılmaz, 6 Haziran 1996'da, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e hükümetin istifasını sunmuştur. Hükümetin istifa etmesi üzerine RP lideri Erbakan ve arkadaşları tarafından verilen gensoru önergesi düşmüştür.

Uzun görüşmelerin ardından 6 Mart 1996'da göreve başlayan ANAYOL Koalisyonu, Refah Partisi tarafından verilen gensoru ile 6 Haziran 1996'da son bulmuştur. Böylece en kısa ömürlü ve gensoru ile düşürülen ilk koalisyon olma özelliğini göstermiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 53. hükümetin istifasının ardından yeni hükümeti kurma görevini Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a vermiştir.

¹⁵⁵ **Milliyet**, "Bırakmayacağım", 27 Mayıs 1996, s.1.

¹⁵⁶ **T.B.M.M Meclis Bülteni**, "Hükümet İstifa Etti", Şubat-Mart 1996, 46.Sayı, s.2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ

30.06.1997-11.01.1999

1. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ ÖNCESİ GELİŞMELER

Türkiye, 2000’li yıllara yaklaşırken sosyoekonomik değişimle birlikte ciddi bir siyasal dönüşüme uğramıştır. 1991 ile 1995 seçimleri arasında merkez partiler, yani, Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi önemli bir oy kaybıyla gerilerken, değişim rüzgârlarını arkasına alan Refah Partisi, 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır.

Hükümet kurma görevini alan Necmettin Erbakan, koalisyon ortağı bulamadığı için 53. Hükümet Mesut Yılmaz tarafından oluşturulmuş ancak o da 3 ay gibi kısa bir sürede hükümetinin güvenoyu almadığı gerekçesiyle istifa etmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümet kurma görevini ikinci kez Erbakan’a vermiş ve Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi’nin oluşturduğu koalisyon hükümeti 28 Haziran 1996’da teşekkül etmiştir.

Necmettin Erbakan tarafından kurulan 54. Hükümet, Refah Partisi kanadında ciddi bir birleşme ve bütünleşme havası yaratırken, hükümetin diğer ortağı olan DYP’de önemli sorunların çıkmasına yol açmıştır. Güven oylamasında ret oyu kullanan DYP’lilerden Antalya Milletvekili Emre Gönensay, Aydın Milletvekili İsmet Sezgin, Bursa Milletvekili Cavit Çağlar, Bartın Milletvekili Köksal Toptan, Gaziantep Milletvekili Mehmet Batallı, İzmir Milletvekili Mehmet Köstepen, İzmir Milletvekili Rıfat Serdaroğlu ve Ordu Milletvekili Refaaddin Şahin 16 Temmuz 1996’da partilerinden istifa etmiştir.¹⁵⁷

Kurulması siyasi ve ekonomik çevrelerde tartışmalara sebep olan ve bazı kesimler tarafından şüpheyle karşılanan REFAHYOL Hükümeti döneminde, T.B.M.M’de çıkarılan yasalar büyük ses getirmiş ve tepkilere neden olmuştur. Hükümetin ilk günlerinde iç politikayı en fazla zorlayan konu cezaevlerindeki ölüm oruçları ve açlık grevleri olmuştur. Özellikle Adalet Bakanı Şevket Kazan ve Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna, siyasi içerikli olan bu pasif eylemlerin sona erdirilmesi için büyük çaba sarf etmişler ve sonuçta eylemler durmuştur.

¹⁵⁷ Milliyet, “DYP’de Tarihi Kopuş”, 17 Temmuz 1996, s.14.

Bu arada Anayasa Mahkemesinin kararı sonrasında başbakanlıktan çekilen Mesut Yılmaz, kendi partisi içindeki gücünü korumuş ve 24 Ağustos 1996 tarihinde toplanan Anavatan Partisi 5. Olağan Büyük Kongresi'nde yeniden genel başkanlığa seçilmiştir.¹⁵⁸

Siyasi kararlarıyla bazı çevrelerin tepkisini çeken REFAHYOL Hükümeti, 1996 yılında, ekonomik krizleri aşmak amacıyla Merkez Bankası'nın döviz rezervlerini artırmak için arayışlar içine girmiş ve yurt dışında çalışan Türklere Merkez Bankası'nda bir yıl vadeli 50 bin Mark hesap açtırmaları karşılığında birden fazla kullanılmış otomobili Türkiye'ye getirme izni vermiştir. Hükümetin bu kararı da, meclis içi ve dışı muhalefetin tepkisiyle karşı karşıya kalmıştır.¹⁵⁹

Kurulduğu ilk günden itibaren, meclis içi ve dışında ciddi bir muhalefetle karşılaşan REFAHYOL Hükümeti'nin dış politikası hakkında gensoru önermeleri verilmiştir. Muhalefet liderlerinden Mesut Yılmaz grup toplantısında, Türkiye'nin milli onurunun korunması açısından gelmiş geçmiş hiçbir başbakanın Necmettin Erbakan gibi davranmadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit de kendi partisinin grup toplantısında, gensorudan umulan sonucun alınmayabileceğini, ancak ülkenin yazgısının DYP'li milletvekillerinin elinde olduğunu açıklayarak, DYP'lilere gensoruya olumlu oy vermeleri yolunda çağrı yapmıştır. Deniz Baykal ise çok başlı ve çok kanatlı bir dış politikanın izlendiğini ileri sürmüştür.¹⁶⁰

Türkiye'nin 3 Kasım'da yapılan yerel ara seçimleri konuştuğu gün tüm ülkeyi sarsan bir kaza meydana gelmiştir. Balıkesir'in Susurluk ilçesi yakınlarında meydana gelen trafik kazasında DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak yaralanmış, Mehmet Özbay sahte kimlikli Abdullah Çatlı, İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Gonca Us isimli kadın ölmüştür. Bir milletvekili ve üst düzey emniyet yetkilisinin, aranan bir şahıs olan Abdullah Çatlı ile birlikte olması tartışmalara yol açmıştır.

¹⁵⁸ Temuçin Faik Ertan, *Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M 20. Dönem (1995-1999)*, T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:155, Cilt 1, s.678.

¹⁵⁹ Ertan, a.g.e, s.678.

¹⁶⁰ Ertan, a.g.e, s.680.

Susurluk kazası konusunda oldukça sert açıklamalar ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, 24 Kasım'da Budapeşte'de Hilton Oteli'nde yumruklu saldırıya uğramıştır. Bu saldırının, Mesut Yılmaz'ın Susurluk kazası sonrasında takındığı tavırla yakından ilgili olduğu iddia edilmiş, bu olay iktidar-muhalefet çekişmesini özellikle de DYP-ANAP çekişmesini daha da arttırmıştır.¹⁶¹

1996 yılı Türkiye'de laiklik tartışmalarının, devlet-mafya ilişkilerinin ve ekonomik sorunların yoğun olarak tartışıldığı bir yıl olmasına karşın, önceki yıllardan devralınan bir sorun yine tartışmanın merkezindeki yerini korumuştur. Bu da Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki PKK terörüdür. On yıldan fazla bir süredir devam eden terör, çok sayıda güvenlik görevlisi ve sivilin canına mal olmuştur. PKK bu süreçte askeri ve sivil hedeflere saldırılar düzenlemekle kalmayıp, zaman zaman adam kaçırmaya eylemlerine de girişmiştir.

Türkiye'nin terör ve Susurluk kazası gibi olaylarla meşgul olduğu bir dönemde, resmi dairelerdeki mesai saatlerinin ramazan ayı nedeniyle iftara göre ayarlanması ve hemen ardından Başbakan Necmettin Erbakan'ın çeşitli tarikat ve cemaat liderlerine Başbakanlık konutunda iftar yemeği vermesi, siyasal gerilimi arttırmıştır. Bu gelişmeler laiklik ilkesinin uygulanması konusunda zaten kuşkuyla karşılanan Refah Partisi'ni, doğal olarak da REFAHYOL Hükümetini zor durumda bırakmıştır.¹⁶²

Laiklik konusunda kuşkuyla karşılanan ve bazı çevrelerin yoğun tepkisine yol açan bir başka olay, Ankara'nın Sincan İlçesinin Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın Kudüs'ü anma toplantısını düzenlemesi olmuştur. Bu toplantıda Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız yapmış olduğu konuşmada türbanı ve karayolu ile hacca gitmeyi savunmuş ve başörtüsünün Müslümanlar için şeref sancağı olduğunu söylemiştir. İran'ın Ankara Büyükelçisi'nin katıldığı anma toplantısında Hizbullah ve Hamas örgütleri liderlerinin posterlerinin asılması siyasal ve askeri çevrelerde rahatsızlığa neden olmuştur.¹⁶³

Sincan olaylarının tartışmalarının yaşandığı sıralarda, Refah Partisi'nin tepkilere yol açan bir başka adımı başörtüsüyle ilgili olmuştur. 1 Şubat 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan, üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan kararnameyi, Bakanlar Kurulu'nda imzaya açmıştır. Erbakan'ın iktidar ortağı DYP'den ve kamuoyundan gelen tepkileri görmezlikten gelerek başörtüsüyle ilgili bu kararnameyi imzaya açması, RP-DYP ilişkileri üzerinde de olumsuzluk yaratmıştır. Bu arada Sincan'daki olayları

¹⁶¹ Ertan, a.g.e, s.681.

¹⁶² Hakan Akpınar, 28 Şubat, Postmodern Darbenin Öyküsü, Ümit Yayıncılık, İstanbul 2001, s.145-159.

¹⁶³ Ertan, a.g.e, s.683-684.

değerlendiren Başbakan Necmettin Erbakan, demokratik bir ülkede bu tür etkinliklerin olabileceğini savunmuş ve “Bazı çevreler, bazı fosiller, acaba ne yapsak da ülkenin havasını bozsak, huzuru, barışı, kardeşliği engellesek diye düşünüyorlar.” şeklindeki sözlerle konuşmasını bağlamıştır.¹⁶⁴

Türkiye, laiklik tartışmaları, devlet-mafya ilişkileri, milletvekili istifaları, iktidar-muhalefet çatışmalarıyla Şubat ayının sonuna gelmiştir. Siyasi ve ekonomik çevrelerle kamuoyunun, sonuçlarını merakla beklediği Milli Güvenlik Kurulu toplantısı 28 Şubat 1997’de gerçekleşmiştir. Bu toplantıda alınan kararlar, olayı her zamanki MGK toplantısı olmaktan çıkararak, etkilerini uzun yıllar devam ettirecek gelişmelere yol açmış, bir anlamda Türk siyasi tarihine damgasını vuracak sonuçlar doğurmuştur.

MGK’nın 28 Şubat 1997 tarihinde yapmış olduğu toplantıda alınan kararlar REFAHYOL Hükümeti’nin icraatlarına, özellikle de Refah Partisinin politikalarına karşı bir müdahale olarak yorumlanmıştır. Bu müdahalenin post modern bir darbe olduğunu ileri sürenler de olmuştur.¹⁶⁵ Yine söz konusu MGK bildiriyle, Silahlı Kuvvetlerin, “*Hükümete, irticaya karşı mücadele*” adı altında bir program dayattıklarını ve bu tarihten sonra da Hükümetin sıkışarak, her türlü faaliyetini, MGK’nin gözetimi ve denetimi altında yapmaya başladığını da savunan araştırmacılar olmuştur.¹⁶⁶ 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK toplantısı ve bu toplantıda alınan kararlar, Türk siyasal hayatında 28 Şubat Süreci adı verilen yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler, hükümetin daha bir yılını doldurmadan ciddi bir siyasal yalnızlığa doğru sürüklendiğini göstermiştir. 28 Şubat Kararları sonrasında ortaya çıkan tablo yeni hükümet arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Birçok siyasetçi 28 Şubat kararları sonrasında hükümetin aslında sona erdiğini bu yüzden de çekilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Nisan ayında hızlanan yeni hükümetle ilgili girişimlerde, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit en önde gelen siyasetçilerden biri olmuştur. Bülent Ecevit’in Mesut Yılmaz, Deniz Baykal ve Hüsamet Cindoruk ile ayrı ayrı yapmış olduğu görüşmelerde, DSP, ANAP ve DTP arasında belli bir uzlaşma sağlanırken, CHP ile görüş birliğine varılamamıştır.

¹⁶⁴ Sabah, 2 Şubat 1997

¹⁶⁵ Ertan, a.g.e, s.689.

¹⁶⁶ Mustafa Erdoğan, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, İmge Yayınevi, Ankara 2001, s.196.

RP, DYP ve BBP' nin yapmış olduğu anlaşma gereği, Necmettin Erbakan, 18 Haziran'da hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunmuştur. Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel ile yapmış olduğu görüşmede, yapılan anlaşma gereği yeni hükümeti kurma görevinin Tansu Çiller'e verilmesi gerektiğini ifade etmişse de, Cumhurbaşkanı bu görüşe sıcak bakmamıştır.¹⁶⁷ Ertesi gün Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit, Deniz Baykal ve Hüsamettin Cindoruk ile görüşme yapan Süleyman Demirel, 20 Haziran 1997'de yeni hükümeti kurma görevini ANAP Genel Bakanı Mesut Yılmaz'a vermiştir.¹⁶⁸

2. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ

2.1. Hükümetin Kuruluşu

1996 yılı Temmuz ayında Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan başkanlığında RP-DYP Koalisyonu olarak kurulan 54. Hükümet istifa etmiş ve Erbakan istifanın ardından yaptığı açıklama erken seçim yapılmasını öngördüklerini; DYP ile imzaladıkları Hükümet Protokolü'nün bir erken seçime gidilmesi halinde başbakanlığın Tansu Çiller'e bırakılacağı hükmü uyarınca istifa ettiğini açıklamıştır.¹⁶⁹

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, ilerleyen günlerde ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ve DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ile ayrı ayrı görüşmüş ve 20 Haziran'da ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı 55. Hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.

Cumhurbaşkanlığından, görevin ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verilmesi nedeni ile yapılan yazılı açıklamada, istişareler sonunda genellikle uygulanan kural gereğince T.B.M.M' de temsil edilen en çok üyeye sahip ikinci parti olan Anavatan Partisi'nin Genel Başkanı Mesut Yılmaz Çankaya Köşkü'ne davet edilerek, ülkede meydana gelen gerginliği giderecek bir hükümeti kurmakla görevlendirildiği belirtilmiştir.

Hükümeti kurmakla görevlendirilen ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, 24 Aralık'ta turlara başlamıştır. İlk olarak T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemlili ile görüşen Yılmaz, daha sonra sırasıyla DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ve son olarak da DTP Genel Başkanı

¹⁶⁷ **Hürriyet**, 19 Haziran 1997; **Milliyet**, 19 Haziran 1997; **Sabah**, 19 Haziran 1997

¹⁶⁸ **Hürriyet**, 20 Haziran 1997; **Milliyet**, 20 Haziran 1997; **Sabah**, 20 Haziran 1997

¹⁶⁹ **T.B.M.M Meclis Bülteni**, "55. Hükümet, Mesut Yılmaz Başkanlığında Göreve Başladı", Haziran-Temmuz 1997, 57.Sayı, s.5.

Hüsamettin Cindoruk ile bir araya gelmiştir. Ecevit ve Cindoruk Yılmaz'a tam destek vereceklerini ve hükümette yer alacaklarını açıklarlarken, Deniz Baykal en kısa sürede erken seçim yapılması koşuluyla kurulacak hükümete dışarıdan destek vereceğini bildirmiştir. Tansu Çiller ise 10 dakika görüştüğü Yılmaz'a olumsuz yanıt vermiştir.¹⁷⁰

Mesut Yılmaz, birlikte koalisyon hükümeti kurmayı düşündüğü siyasî partilerin genel başkanlarıyla görüşükten sonra 30 Haziran Pazar günü Çankaya Köşküne çıkarak 55. Hükümeti onaya sunmuştur. ANAP, DSP ve DTP' nin katıldığı, bağımsızların Yalım Erez ile temsil edildiği koalisyon hükümetinin CHP tarafından da dışarıdan destekleneceği açıklanmış ve aynı gün Necmettin Erbakan başbakanlığı Mesut Yılmaz'a devretmiştir.¹⁷¹

Başbakan Mesut Yılmaz'ın kabinesinde 37 bakan görev almıştır. 19 devlet bakanlığının yer aldığı hükümete ANAP 11 devlet bakanlığı, 9 icra bakanlığı olmak üzere 20, DSP bir devlet bakanlığı-başbakan yardımcılığı, beş devlet bakanlığı ve beş icra bakanlığı olmak üzere 11, DTP bir başbakan yardımcılığı, üç devlet bakanlığı ve bir icra bakanlığı olmak üzere beş bakanlık alırken bağımsız Yalım Erez de Sanayi ve Ticaret Bakanı olmuştur. DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk kendi isteği ile bakanlar kurulu listesinde yer almamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin 38 bakan ile en kalabalık hükümeti olan 55. Hükümetin Bakanlar Kurulu şu şekildedir:¹⁷²

BAKANLIK	ADI SOYADI	SEÇİM BÖLGESİ	PARTİSİ	BAŞLAMA TARİHİ	AYRILMA TARİHİ
Başbakan	A. Mesut Yılmaz	Rize	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Bülent Ecevit	İstanbul	DSP	30.06.1997	11.01.1997
Milli Savunma Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	İsmet Sezgin	Aydın	DTP	30.06.1997	11.01.1997
Devlet Bakanı	Güneş Taner	İstanbul	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	H. Hüsamettin Özkan	İstanbul	DSP	30.06.1997	11.01.1997
	Yücel Seçkiner	Ankara	ANAP	30.06.1997	11.01.1997

¹⁷⁰ **Milliyet**, "Çiller ipi geriyor", 25 Haziran 1997, s.1.

¹⁷¹ **Cumhuriyet**, "Uzlaşma Hükümeti", 1 Temmuz 1997, s.1.

¹⁷² **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 30.Cilt, 113. Birleşim, s.81-82.

Devlet Bakanı	Işlay Saygın	İzmir	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	H. Sami Türk	Trabzon	DSP	30.06.1997	11.01.1997
	Mehmet Salih Yıldırım	Şırnak	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Rıfat Serdaroğlu	İzmir	DTP	30.06.1997	11.01.1997
	Metin Gürdere	Tokat	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Ş. Sina Gürel	İzmir	DSP	30.06.1997	11.01.1997
	A. Ahat Andican	İstanbul	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Işın Çelebi	İzmir	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Mustafa Yılmaz	Gaziantep	DSP	30.06.1997	11.01.1997
	Refaiddin Şahin	Ordu	DTP	30.06.1997	21.09.1998
	Burhan Kara	Giresun	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	M.Cavit Kavak	İstanbul	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Eyüp Aşık	Trabzon	ANAP	30.06.1997	01.10.1998
	Yıldırım Aktuna	İstanbul	DTP	05.10.1998	11.01.1999
	R. Kazım Yücelen	İçel	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Hasan Gemici	Zonguldak	DSP	30.06.1997	11.01.1997	
Adalet Bakanı	Oltan Sungurlu	Gümüşhane	DYP	30.06.1997	11.01.1997
	Hasan Denizkurdu	İzmir	Bağım sız	04.08.1998	11.01.1999
İçişleri Bakanı	Murat Başesgioğlu	Kastamonu	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
	Kutlu Aktaş	İstanbul Valisi			11.01.1997
Dışişleri Bakanı	İsmail Cem	Kayseri	DSP	30.06.1997	11.01.1997
Maliye ve Bakanı	Zekeriya Temizel	İstanbul	DSP	30.06.1997	11.01.1997
Milli Eğitim Bakanı	Hikmet Uluğbay	Ankara	DSP	30.06.1997	11.01.1997

Bayındırlık ve İskân Bakanı	Yaşar Topçu	Sinop	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Sağlık Bakanı	H. İbrahim Özsoy	Afyon	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Ulaştırma Bakanı	Necdet Menzirci	İstanbul	DTP	30.06.1997	11.01.1997
	A. Ahmet Denizolgun	Antalya	Bağımsız	30.06.1997	11.01.1997
Tarım ve Köy İşleri Bakanı	M. Rüştü Taşar	Gaziantep	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Nami Çağan	İstanbul	DSP	30.06.1997	11.01.1997
Sanayi ve Ticaret Bakanı	Yalım Erez	Muğla	Bağımsız	30.06.1997	11.01.1997
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Mustafa Cumhur Ersümer	Çanakkale	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Kültür Bakanı	M. İstemihan Talay	İçel	DSP	30.06.1997	11.01.1997
Turizm Bakanı	İbrahim Gürdal	Antalya	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Orman Bakanı	Ersin Taranoğlu	Sakarya	ANAP	30.06.1997	11.01.1997
Çevre Bakanı	İmren Aykut	Adana	ANAP	30.06.1997	11.01.1997

Tab 6: Bakanlar Kurulu Listesi

Bakanlıkların partilere göre dağılımı şu şekildedir:

ANAP; 11 Devlet Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Turizm Bakanlığı

DSP; Başbakan Yardımcılığı, 5 Devlet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı

DTP; Başbakan Yardımcılığı, Milli Savunma Bakanlığı, 3 Devlet Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı

2.2. Hükümet Programı

Yılmaz, Ecevit ve Cindoruk tarafından imzalanan Hükümet Protokolü'nün girişinde 55. hükümetin kuruluş gerekçesi, Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi ülkeyi 54. Hükümet tarafından içine düşürüldüğü rejim ve devlet bunalımından kurtarmak, toplumdaki gerginliği ortadan kaldırmak ve uzlaşmayı güçlendirmek, ahlaki yozlaşmayı durdurmak, kamu yönetimindeki yıpranmaya son vermek, temiz toplum özlemini gerçekleştirmek, ülke ekonomisini yeniden üretken niteliğe kavuşturmak ve devletin saygınlığını sağlamak; laik demokratik Cumhuriyeti güçlendirmek amaçlarıyla bir araya gelerek bir koalisyon hükümeti kurmaya karar vermesi şeklinde açıklanmıştır.¹⁷³

Temel İlkeler başlığını taşıyan yedi sayfalık Hükümet Protokolü'nde, kurulan hükümetin temel hedefinin, milletin vazgeçilmez değerleriyle devletin değiştirilemez ve değiştirilmemesi gereken nitelikleri arasındaki birlikteliği sağlamak ve sürdürmek olduğu belirtilmiştir. Hükümetin en belirgin özelliği olarak ise uzlaşma kültürünü güçlendirecek davranışlar sergilemesi gösterilmiştir.

Hükümetin eğitim konusundaki hedefleri; sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz temel eğitimin uygulamaya konulması, temel eğitim kurumlarında zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimine devam edilmesi, gençlerin eğitim ve öğretim sorunlarına önem verilmesi, eğitimde olanak eşitliğinin sağlanması ve tüm kademelerde Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalınmasıdır.

Dış politikada belirlenen hedefler, Türkiye'nin konumu gereği bölgesel dayanışma ve işbirliğine öncülük etmesi, ABD, Avrupa ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Asya Pasifik bölgesindeki ülkelerle olan ilişkiler, dostluk ve ittifak bağları çerçevesinde karşılıklı çıkarları gözetilen bir anlayışla yürütülecektir. Avrupa Birliği'ne tam üyelik Türkiye için sadece bir hedef değil aynı zamanda anlaşmalardan doğan bir hak olarak görülmüştür. Bu sebeple hükümet AB ile ilişkilerinde karşılıklı yarar dengesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Mesut Yılmaz Hükümeti, iç ve dış dengelerin bozulduğu ve enflasyonun hızlandığı bir ortamda göreve başlamıştır. Bu sebepler yapılacak planlar günlük veya kısa vadeli değil, uzun vadede ve geleceği kurtarıcı şekilde belirlenmiştir. İktisadi alandaki temel hedef ülkede kalıcı makroekonomik istikrarın sağlanması ve ekonominin istikrar ortamında sürekli ve sürdürülebilir bir büyüme düzenine oturtulması olarak

¹⁷³ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2525.

açıklanmıştır. Ülkenin iç ve dış mali piyasalarda yeniden güven kazanması sağlanacak, yatırımcıyı istihdam yaratan yatırım yapmaya yöneltecek önlemler alınacaktır. Gerek kişiler gerek ise bölgelerarası gelir dağılımında son derece bozuk ve dengesiz bir dağılım olduğu için ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında yoksulluğun azaltılmasına, fakirleşmenin önlenmesine ve iş alanları yaratmaya önem verilmiştir.

Özelleştirme konusunda süratli davranan hükümet, özelleştirmeye hız verilirken ortaya çıkabilecek olumsuzlukları önlemek amacıyla KİT'ler için kanuni düzenlemeler yapmayı vaat etmiştir.

Turizm konusunda ise rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğinin sağlanması sektörün temel amaçları olarak belirlenmiştir.

Başbakan Yılmaz okuduğu hükümet programının sonunda şu değerlendirmeleri yapmıştır: "Hükümet olarak zor bir dönemde ağır bir görev üstlendik. Bu zor şartlarda görev üstlenmemizdeki tek amaç, devletimiz ve milletimizi demokrasi içinde esenliğe ulaştırmaktır. Hükümetimiz, programında yer alan bütün hususları sivil, demokrat ve özgürlükçü bir çizgide ele alarak gerçekleştirecektir. Hükümetimizin mücadelesi, demokrasi ve fazilet mücadelesidir. Çağdaş dünya ile bütünleşerek, ülkemizin ve insanımızın önündeki engelleri kaldırarak gelişmeyi sağlamak temel hedefimizdir. Milletimiz, geçmiş dönemde yaşanan sıkıntıları bir daha yaşamak istememekte, geleceğe güvenle bakmayı arzulamakta ve bunları gerçekleştirmenin güvencesi olarak da Hükümetimizi görmektedir. Bu noktada milletimizin Hükümetimize güveni tamdır. Yüce Meclisin de aynı güveni göstereceğini umuyoruz."¹⁷⁴

2.3. Güven Oylaması

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz başkanlığında ANAP, DSP ile DTP' nin katılımıyla CHP ve bağımsız milletvekillerinin desteği ile kurulan 55. Hükümetin güven oylaması, T.B.M.M Başkanı Mustafa Kalemli' nin başkanlığında 12 Temmuz Cumartesi günü yapılmıştır. Zaman zaman tartışmalı geçen birleşimdeki oylamaya 539 milletvekili katılmış, 281 milletvekili hükümete kabul oyu verirken 265 ret oyu kullanılmış, iki üye de çekimser kalmıştır.

¹⁷⁴ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2551-2552.

Oylamaya 7 DYP'li, bir ANAP'lı üye katılmamıştır. Oylamaya katılan RP, DYP ve BBP milletvekilleri ile üç bağımsız ret oyu kullanırken, dördü dışındaki diğer bağımsızlar, ANAP, DSP, DTP ve CHP milletvekilleri olumlu oy kullanmış, MHP'nin de iki üyesinden biri çekimser, diğeri kabul oyu verirken bir bağımsız milletvekili de çekimser oy kullanmıştır.¹⁷⁵

Program: 07.07.1997
Güven oylaması: 12.07.1997
Üye Sayısı: 550
Kullanılan Oylar: 539
Kabul Edenler: 281
Reddedenler: 256
Çekimserler: 2
Geçersiz Oylar: —
Oya Katılmayanlar: 9
Açık Üyelikler: 2
Mükerrer Oylar: —

Tab 7: Güven Oylaması Sonuçları

Mesut Yılmaz, meclisteki güven oylamasının ardından oturduğu yerden yaptığı kısa veda konuşmasında “55. Hükümetin 17 aylık icraatıyla ilgili asıl değerlendirme, yakında milletimiz tarafından yapılacaktır. Bize güvenoyu vererek, destek veren ya da destek vermese dahi denetim görevini yapan tüm arkadaşlara şükranlarımı sunuyorum.” sözlerini kullanmıştır.¹⁷⁶

¹⁷⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20.Dönem, 31.Cilt, 120.Birleşim, 12 Temmuz 1997, s.4-7.

¹⁷⁶ Hürriyet, “Anasol D Bitti”, 26 Kasım 1998,s.1.

3. III. MESUT YILMAZ HÜKÜMETİ POLİTİKALARI

3.1. İç Gelişmeler

Mesut Yılmaz tarafından kurulan ve ANASOL-D Hükümeti adıyla bilinen 55. Hükümet, Temmuz 1997'de icraata başlamış, ancak REFAHYOL Hükümeti döneminde başlayan tartışmalar, bu dönemde de devam etmiştir. Gerek Susurluk'ta gerçekleşen kazanın sonuçları gerekse 28 Şubat kararları, ANASOL-D Hükümeti döneminde de etkisi devam ettirmiş ve siyasi hayatın ilgi odağı olmuştur.

Necmettin Erbakan'ın Çankaya'nın ve güdümlü demokrasinin hükümeti olarak adlandırdığı 55. Hükümet, güven oylaması sonrasında yapmış olduğu ilk toplantıda, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, hükümetin hedefleriyle ilgili açıklama yaparken önceliğin nüfus tespiti ve basın affi ile ilgili yasa olduğunu belirtmiş, ancak asıl olarak 8 yıllık kesintisiz temel eğitim yasasının çıkarılacağını açıklamıştır.¹⁷⁷ Ecevit tarafından açıklanan eğitimle ilgili bu görüşler, sonraki günlerde Başbakan Mesut Yılmaz tarafından da desteklenmiş ve 8 yıllık kesintisiz temel eğitime geçiş konusunda her türlü tedbirin alınacağı belirtilmiştir.

20. Dönem T.B.M.M, III. Yasama Yılına başladıktan sonra, 16 Ekim 1997 tarihinde başkanlığına CHP Gaziantep Milletvekili Hikmet Çetin seçilmiş ve CHP, 55. Hükümeti dışarıdan desteklemesinin getirdiği uzlaşma ortamında Meclis Başkanlığı'nı elde etmiştir. Bu arada Refah Partisi, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi düzenleyen 4306 Sayılı Kanunun iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi, bu başvuruyu imzalarda eksiklik olduğu gerekçesiyle usule aykırı bularak geri çevirmiştir. RP, sonraki günlerde tekrar iptal için başvurmuş ve Anayasa Mahkemesi de davayı esastan görüşme kararı vermiştir.¹⁷⁸ Böylece Anayasa Mahkemesi, bir yandan Refah Partisi'nin kapatılması ile ilgili davaya bakarken, diğer taraftan da bu partinin başvurusu sonucu, 8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasasını görüşmeye başlamıştır.

Meclis Başkanının, kendi partisinden çıkmasından onurlanan CHP, Kasım 1997'de yeni katılımlar ile meclisteki sandalye sayısını arttırmıştır. Daha önceki günlerde DSP'den istifa etmiş olan İzmir Milletvekili Veli Aksoy, Denizli Milletvekili Hilmi Develi, Bursa Milletvekili Yüksel Aksu ile yine DSP'den ihraç edilen İstanbul

¹⁷⁷ Ertan, a.g.e, s.1246.

¹⁷⁸ Ertan, a.g.e, s.1247.

Milletvekili Bülent Tanla ve Kocaeli Milletvekili Bekir Yurdağül CHP'ye katılmışlardır.¹⁷⁹ Bu katılımlar başta Genel Başkan Deniz Baykal olmak üzere, tüm CHP'lilerin yüzünü güldürmüştür.

Bu arada 3 Kasım'da toplanan MGK'da, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde yapılan değişiklikler kesinleşmiştir. Aynı toplantıda bölücü ve irticai faaliyetlerin birinci önceliğini koruduğu ve siyasal İslam'ın Türkiye için tehdit unsuru olmaya devam ettiği belirtilmiştir.¹⁸⁰

Koalisyon ortaklarından DSP'nin 4. Olağan Kongresinde Bülent Ecevit bir kez daha genel başkanlığa seçilmiştir. 7 Aralık'ta toplanan kongre, DSP'nin iktidarda yapmış olduğu ilk kongre olması açısından önemlidir. Ecevit, yapmış olduğu konuşmada bundan sonraki amaçlarının tek başlarına iktidara gelmek olduğunu açıklamıştır.¹⁸¹

Refah Partisi'nin kesin kapatılması isteği ile açılmış olan davanın görülmekte olduğu bir dönemde, 17 Aralık 1997 tarihinde, Necmettin Erbakan'a yakın isimler tarafından, Fazilet Partisi adıyla yeni bir siyasal parti kurulmuştur.¹⁸² Bu partinin genel başkanlığına Avukat İsmail Alptekin getirilmiştir. Fazilet Partisi'nin kurulması, siyasi çevreler tarafından Refah Partisi'nin kapatılmasına karşı, yeni bir örgütlenme olarak algılanmış ve nitekim bu tahminler kısa bir süre sonra doğru çıkmıştır.

1998 yılının ilk önemli olayı, bir önceki yılın son gününde emekli olan Yekta Güngör Özden'in yerine, Ahmet Necdet Sezer'in Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na seçilmesidir. O günlerde fazla ses getirmeyen bu seçim, sonraki yıllarda, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresinin dolmasından sonra yapılan seçimlerde, siyasi sonuçlarını verecek ve 1999 yılında Ahmet Necdet Sezer, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Cumhurbaşkanı seçilecektir.

Anavatan Partisi Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemlî'nin Başkan olduğu sırada, T.B.M.M Genel Kurulu Salonunun yenilenmesi ihalesiyle ilgili olarak, bazı basın organlarında yer alan haberler, iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkileri ısıtan bir başka gelişme olmuştur. Bu haberler üzerine Sayıştay Başkanı Vecdi Gönül, basında çıkan haberleri ihbar kabul ettiklerini ve bu nedenle ihalede görevlendirilen denetçiler hakkında idari soruşturma başlattıklarını açıklamıştır.¹⁸³

¹⁷⁹ **Sabah**, 4 Kasım 1997

¹⁸⁰ **Ertan**, *a.g.e.*, s.1247.

¹⁸¹ **Milliyet**, "Ecevit Patladı", 8 Aralık 1997, s.1.

¹⁸² **Milliyet**, 18 Aralık 1997; **Hürriyet**, 18 Aralık 1997; **Sabah**, 18 Aralık 1997

¹⁸³ **Ertan**, *a.g.e.*, s.1248.

Hükümetin, özellikle de Anavatan Partisi'nin T.B.M.M Genel Kurulu salonunun yenilenmesi ihalesiyle ilgili olarak zor durumda oldukları sırada, Ahmet Necdet Sezer'in başkanı olduğu Anayasa Mahkemesi, RP ile ilgili kararını 16 Ocak 1998 tarihinde açıklamıştır.¹⁸⁴ Buna göre Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'ni demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı davranarak devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve millet egemenliği ilkelerini çiğnediği ve irticai faaliyetlerin odağı olduğu gerekçesiyle kapatmıştır. Yine aynı karara bağlı olarak Genel Başkan Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan, İbrahim Halil Çelik'in milletvekillikleri, Şükrü Karatepe'nin ise Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanlığı düşürülmüş ve söz konusu kişilere siyaset yasağı getirilmiştir.¹⁸⁵ Gerekçeli kararın 22 Şubat 1998 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmasıyla Refah Partisi'nin siyasal yaşamı resmen sona ermiştir.

Siyasi açıdan oldukça sıcak gelişmelere sahne olan 1998 yılı başlarında, Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş tarafından hazırlanan Susurluk Raporu açıklanmış ve bu raporla ilgili olarak Başbakan Mesut Yılmaz; "Fevkalade kirli ilişkileri içeren bir tablo var. Hukuk devletinde bir hükümetin buna kayıtsız kalması mümkün değildir." demiş ve raporun açıklanmasının devlet sırrı kavramına ters düşeceğini ifade etmiş ve konuşmasını; "Her devletin örtülü bir takım operasyonları olur. Çoğu zaman bu operasyonlar meşrudur. Yabancı devlet, size karşı, sizin vatandaşlarınızı öldüren bir terör örgütüne ülkesinde imkân sağlıyor. Ya o örgütü besliyor ya da ona maddi destek saplıyor. Örgüt aracılığıyla sabotaj eylemleri yapıyor. Bu durumda diplomatik yoldan tepki gösterirsiniz. Sonuçsuz kaldığı zaman yapacağınız şey misillemedir. Devletin gizli örgütleri var. Örtülü operasyonlar ister istemez devlet sırrı kavramını gündeme getiriyor" şeklindeki sözlerle devam ettirmiştir.¹⁸⁶

Baskın Oran, Susurluk Kazasını bir yazısında şu şekilde anlatmıştır:¹⁸⁷

"3 Kasım 1996 saat 19.15 sularında bir Mercedes otomobil, Susurluk yakınlarında bir kamyonu arkadan çarptı. Medya tarafından anında duyurulan olayın mahallinde 3 ölü ve 1 yaralı bulundu. Kimliklerinden, ölülerin İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, Mehmet Özbay, Gonca Us; yaralıların da DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Edip Bucak olduğu anlaşıldı. İlerleyen saatlerde Mehmet Özbay kimliğinin sahteliği, ölünün asıl adının 1978 Bahçelievler Katliamı sanığı ülkücü mafya

¹⁸⁴ **Hürriyet**, 17 Şubat 1998; **Milliyet**, 17 Şubat 1998; **Sabah**, 17 Şubat 1998

¹⁸⁵ **T.C. Resmi Gazete**, 22 Şubat 1998, Sayı 23266, s.1.

¹⁸⁶ **Ertan**, a.g.e., s.1249.

¹⁸⁷ Baskın Oran (ed) *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, 2002 İstanbul, Cilt II, s.222.

lideri Abdullah Çatlı olduğu, Bucak'ın da güneydoğuda korucu Bucak aşiretinin reisi olduğu öğrenildi.

Soruşturma başlayınca mesele dallanıp budaklandı. Otomobilin bagajından çıkan ve suikast aleti olarak bilinen yabancı marka silahların emniyet envanterinde kayıtlı olmadığı, kaçak oldukları belirlendi. Bucak'ın resmi korumalığını yapan eski özel timci polis memurlarının, kumarhaneci Ömer Lütfü Topal'ın kazadan 4 ay önce öldürülmesiyle ilgili olarak gözaltına alındıkları ama dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın talimatıyla serbest bırakıldıkları ve daha sonra da Bucak'a korumalık yaptıkları ortaya çıktı.”

Türkiye, Mart 1998'den itibaren seçim tartışmaları yapmaya başlamıştır. Özellikle CHP, erken seçim konusunda en istekli parti gibi görünürken, Deniz Baykal, partisinin ara rejimden yararlanarak iktidar olma gibi amacının olmadığını sık sık yineleyerek, Hükümeti de uygulamalarına da, özellikle de ekonomik politikasına dönük sert eleştiriler yöneltmiştir. Bir anlamda, ANAP-DSP-DTP ortaklığında koalisyon hükümetinin kurulmasıyla siyasal dengeler belli bir süre için yerine otururken, hükümetin dışında kalan CHP; RP'nin kapatıldığı, DYP'nin ise kendi iç sorunlarına döndüğü dönemde, Meclis içi muhalefetin en keskin sözcüsü haline gelmiştir. Hükümet bu dönemde, muhalefetin erken seçim isteklerine karşı çıkarak, koalisyon ortakları arasında tam bir uyum olduğunu ileri sürmüş ve gündemde herhangi bir erken seçimin olmadığını açıklamıştır.¹⁸⁸

CHP'nin 24 Mayıs 1998 tarihinde gerçekleşen 28. Olağan Kurultayı'nda Deniz Baykal yeniden genel başkan seçilmiştir. Kurultay ardından güçlendiğini düşünen CHP erken seçim konusunda ısrarını vurgulamıştır. CHP'nin kurultayından bir hafta sonra ise iktidar ortaklarından DTP' nin I. Olağan Büyük Kongresi toplanmış ve Hüsamettin Cindoruk genel başkanlığa seçilmiştir.¹⁸⁹

Erken seçim tartışmalarının devam ettiği günlerde CHP ve Fazilet Partisi'nin de içinde bulunduğu bazı siyasi çevreler seçim için en uygun tarihin Nisan 1999 olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Bu süreçte, Başbakan Mesut Yılmaz, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile T.B.M.M' ye Nisan 1999'da erken seçim önerisi getirilmesi konusunda anlaşmalarını açıklamıştır. Mesut Yılmaz, yılbaşından itibaren Başbakanlık görevinden istifa edeceğini ve bir seçim hükümetinin kurulacağını, CHP'nin ise bu hükümete girmeyeceğini belirtmiştir. FP ve DYP seçimin bir an evvel yapılmasını ve

¹⁸⁸ Ertan, a.g.e, s.1249.

¹⁸⁹ Ertan, a.g.e, s.1250.

DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Yılmaz-Baykal arasında varılan uzlaşmayı kabul etmediklerini açıklamasına karşın, ANAP ve CHP arasında 15 Haziran'da imzalanan uzlaşma tutanağına göre, seçimin 18 Nisan 1999'da yapılması kararlaştırılmıştır. Bülent Ecevit'in de bu uzlaşmaya karşı çıkmayacağını açıklamasından sonra, Türkiye hem siyasi hem de ekonomik açıdan neredeyse bir yıl sürecek olan seçim dönemine girmiştir.¹⁹⁰

Seçim kararının alınması ülkedeki siyasal ve ekonomik dengeler üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Ülkenin tekrar bir seçim ortamına girmesi, hükümetin seçim ekonomisi uygulamasına yol açmış ve yıllardır biriken ekonomik sorunların çözümünü de zorlaştırmıştır.

Bu arada Alaattin Çakıcı olayı ülke gündemine oturmuş ve bazı milletvekillerinin zor durumda kalmasına sebep olmuştur. Alaattin Çakıcı ile konuşmasının bant kayıtları ortaya çıkan ANAP'lı Devlet Bakanı Eyüp Aşık, bakanlıktan ve milletvekilliğinden istifa etmiştir. Eyüp Aşık'ın istifası muhalefetin tepkisini dindirmemiş ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın da istifası istenmiştir. Böylece Türkiye, daha Susurluk Kazasının şokunu atlatamadan bu kez bir başka çeteleşme iddiasıyla çalkalanmıştır.

T.B.M.M Genel Kurulu 1 Ekim 1998 tarihinde IV. Yasama dönemine başlamıştır. Yeni yasama yılının siyasi açıdan ilk önemli gelişmesi, Devlet Bakanı Refaiddin Şahin hem bakanlıktan hem de DTP' den istifa etmesi ve yerine DTP İstanbul Milletvekili Yıldırım Aktuna'nın atanması olmuştur. Bu da hem Parlamento'daki hem hükümetteki dengelerin halâ yerine oturmadığını göstermesi açısından önemlidir. Mesut Yılmaz, Tansu Çiller, Yalım Erez ve İsmet Attila hakkında verilen soruşturma önergelerinin kabul edilmesi de bunun tipik örnekleri olmuştur.

1998 yılında Türkiye'nin gündeminde bulunan bir başka olay, Cumhuriyetin ilan edilmesinin 75. yıldönümü kutlamalarıdır. Bu kutlamalar, önceki birçok kutlamalardan daha görkemli geçmiş ve 15'i devlet başkanı olmak üzere 80 ülkenin temsilcisi kutlamalara katılmıştır.¹⁹¹

¹⁹⁰ Ertan, *a.g.e.*, s.1250.

¹⁹¹ Cumhuriyet; 30 Ekim 1998, Milliyet; 30 Ekim 1998, Hürriyet; 30 Ekim 1998

Son olaylardan dolayı sıkıntılı günler geçiren Mesut Yılmaz ve ANAP, Kasım ayında, bu kez Türk Bank'ın satışı konusunda, iş adamı Korkmaz Yiğit ile yapmış olduğu görüşmenin basına yansımalarıyla iyiden iyiye zor duruma düşmüştür. Yılmaz, olayı bir komplo olarak değerlendirirken, muhalefet olayın üzerine sert bir şekilde gitmiş ve hatta CHP bu nedenle hükümetten desteğini çekmiştir. Koalisyon ortaklarından DTP' nin Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Hükümetin fiilen sona erdiğini, CHP'nin desteğini çekmesi nedeniyle kendi desteklerinin de anlamını yitirdiğini açıklamıştır.

TÜRK BANK Skandalı, Cumhuriyet tarihinde ilk kez yolsuzluk iddiasıyla bir hükümetin sonunu getirmiştir. TÜRK BANK, 4 Ağustos 1998'de açık arttırma usulü ile satış için ihaleye çıkarılmıştır. İhalede, 600 milyon ABD dolarıyla en yüksek teklifi veren Korkmaz İnşaat Taahhüt ve Ticaret A.Ş. üzerine kalmıştır. Ancak, ihaleden yarım saat sonra TMSF' ye Emniyet Genel Müdürlüğü'nden gelen bir yazı ile sürece mafyanın da devreye girdiği anlaşılınca, ihale iptal edilmiştir. Başbakan Mesut Yılmaz ile Devlet Bakanı Güneş Taner ihaleye fesat karıştırmakla suçlanıp Yüce Divan'da yargılanmıştır. Ancak Yılmaz ve Taner, Rahşan Affi olarak bilinen yasa uyarınca cezadan kurtulmuşlardır.¹⁹²

Tüm bu olaylarla ilgili Komisyonların kararı Meclis'te Hükümet'e karşı olan milletvekillerinin daha kararlı bir tavır takınmalarına yol açmış ve 25 Kasım'da T.B.M.M Genel Kurulu'nda Başbakan Mesut Yılmaz hakkında verilen güvensizlik önergesi oylanmış ve bu önergenin kabul edilmesiyle Hükümet düşürülmüştür. Devlet Bakanı Güneş Taner hakkında verilen gensoru da Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Aynı gün Başbakan Mesut Yılmaz, 55. Hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunmuştur.

3.2. Dış Gelişmeler

ANAP-DSP-DTP iş birliği ile Mesut Yılmaz'ın başkanlığında kurulan ANASOL-D Koalisyon Hükümeti, CHP'nin de dışardan desteğini alarak REFAHYOL Hükümeti'ne son vermiştir. DSP, 1985 yılında Bülent Ecevit önderliğinde kurulmuştur ancak bu partinin ismi ile izlediği siyasetin örtüştüğünü söylemek zordur. Değişen ulusal ve uluslararası şartlar nedeniyle Ecevit'in 1980 sonrasında nispeten milliyetçi bir siyaset izlediği ve ortanın sağına kaydığı söylenebilir. Dolayısıyla, 55. Hükümeti

¹⁹² Yeniçağ, "Mesut Yılmaz'ı da TÜRK BANK Götürmüştü", 21 Aralık 2013,s.1.

oluşturan partilerin birbirleriyle açıkça çatışan bir iç veya dış politika anlayışları bulunmamaktadır.

DSP programında, Türkiye'nin hem Amerikan etkisine açık hale geleceği hem de Ege gibi sorunların ülkenin aleyhine sonuçlanabileceği nedenleriyle Batı Avrupa ile ilişkilerin zayıflamasına açıkça karşı çıkılmaktaydı. Diğer devletlerle ilişkilere önem veren parti programı, Türkiye'nin demokratik batı ülkeleri ile ittifak ilişkilerini ve bağlantılarını sürdürürken aynı zamanda bütün bölge ülkeleriyle dostluk ve işbirliği ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini savunmaktaydı.¹⁹³ DSP'nin 1995 seçim bildirgesi özellikle Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin izlediği politikaları eleştirmiş ve bu sürecin iyi değerlendirilemediğini savunmuştur. Bildirge, Kıbrıs sorununda diğer partilerden ve önceki dönemlerden farklı bir ilke benimseyerek KKTC'nin bağımsızlığını savunmuştur.¹⁹⁴

Koalisyonun bir diğer ortağı olan DTP ise DYP içinden çıkmış bir partidir. DYP'de Tansu Çiller'in liderlik anlayışını benimsemeyen ve özellikle DYP'nin RP ile ittifaka gitmesine karşı çıkan Hüsamettin Cindoruk ve İsmet Sezgin liderliğindeki grup, DYP'den ayrılarak 7 Ocak 1997'de DTP'yi kurmuştur. Parti programında ana hedef Avrupa Birliği'ne tam üyelik ve her coğrafyadaki ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesidir.¹⁹⁵

ANASOL-D Koalisyonunu oluşturan partiler arasında imzalanan protokole göre, hem bölgesel ilişkilerin geliştirilmesi hem de AB'ye tam üyelik hedeflenmiştir. Kıbrıs sorununda ise KKTC ile ilişkilerin yeniden hak ettiği düzeye çıkarılacağı ilkesi benimsenmiştir.¹⁹⁶

55. Hükümetin icraata başlamasının ardından Türkiye-Avrupa ilişkilerini yakından ilgilendiren ilk faaliyet 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen zirve olmuştur. Bu zirvede AB'nin genişleme politikaları ve geleceği belirlenmiştir. Türkiye, var olan tüm siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara rağmen AB'nin yeni genişleme haritasında yer almayı umuyordu. Çünkü Lüksemburg Zirvesi'nde AB üyeliğine aday gösterilen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde de siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar mevcuttu. Bu çerçevede Türkiye ve MDAÜ

¹⁹³ **Demokratik Sol Parti Programı**, Ankara 1985, Sistem Ofset, s.56-58.

¹⁹⁴ **Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi**, Ankara 1995, s.95.

¹⁹⁵ **Demokratik Türkiye Partisi Programı**, Ankara, 7 Ocak 1997, s.76-78.

¹⁹⁶ **ANAP-DSP-DTP Koalisyon Protokolü ve 55. Hükümet Bakanlar Kurulu Listesi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 29 Haziran 1997, s.6.

arasında önemli bir fark göze çarpmaktaydı. AB, Türkiye'ye ancak tüm sorunlarını çözdükten sonra adaylık statüsü vereceğini söylerken, MDAÜ' ne farklı yaklaşarak onların sorunlarını AB bünyesi içinde çözebileceklerini ifade etmekteydi.¹⁹⁷

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için ehil olduğu ve temelde bir demokratik yönetim özelliği gösterdiğini, fakat siyasi ve ekonomik alanda tam üyelik müzakerelerine başlamayı engelleyen sorunlara sahip olduğu belirten AB Konseyi, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak ve AB'ye yakınlaştırmak için bir stratejinin belirlenmesini kararlaştırmıştır. Strateji, Ankara Anlaşması'nın potansiyelini geliştirmeyi, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesini, mali işbirliğinin sağlanması ve Türkiye mevzuatının AB mevzuatına uydurulması, Türkiye'nin AB programlarına ve ajanslarına katılımını içermektedir.¹⁹⁸ Zirvede, ayrıca, Türkiye-AB ilişkilerinin sürmesi için siyasi ve ekonomik reformların devam etmesi, Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve Kıbrıs sorununun çözümü için caba sarf edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁹⁹

Türkiye, katılım müzakerelerinin başlatılmaması üzerine, Lüksemburg Zirvesi'nin ertesi günü AB'nin tutumunu kınamış, AB ile siyasi ilişkilerini dondurmuş ve 1998'de yapılacak Avrupa Konferansı'na katılmayacağını açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin tam üyelik hedefini koruduğunu, Gümrük Birliği'nin sürdürüleceğini, ancak AB ile ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine ile siyasi iradesine bağlı olacağını ve AB ile ilişkilerin Türkiye'nin iç meselelerini kapsamayacağını belirtmiştir.²⁰⁰

Başbakan Mesut Yılmaz, Lüksemburg Zirvesi'nin hemen ardından çıktığı ABD gezisi sırasında yaptığı açıklamada, altı ay sonra İngiltere'nin dönem başkanlığı sırasında yapılacak bir sonraki zirvede Türkiye ile ilgili önceki kararın değiştirilmesi halinde, Türkiye'nin de bu kararını gözden geçirebileceğini açıklamıştır.²⁰¹

9-11 Aralık 1997 tarihleri arasında Moldova'nın başkenti Kişinev'de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi Sonbahar dönemi Genel Kurulu toplanmıştır. Onuncu kez yapılan Genel Kurul öncesi KEİPA Başkanlık Divanı ve Daimi Komite toplantıları da gerçekleştirilmiştir. Toplantılara Ankara'daki yoğun siyasi

¹⁹⁷ Rıdvan Karluk-Özgür Tonus, *Avrupa Birliği Kapısında Türkiye*, Turhan Kitapevi, Ankara 2002, s.15-16.

¹⁹⁸ **Milliyet**, "Yine Havada Bıraktılar", 14 Aralık 1997, s.23.

¹⁹⁹ **Yeni Şafak**, "Lüksemburg Hüsranı", 8 Aralık 1999, s.1.

²⁰⁰ **Milliyet**, "Siyasi İlişkiler Donduruldu", 14 Aralık 1997, s.23.

²⁰¹ **Meclis Haber Dergisi**, "Türkiye ile AB Arasında Soğuk Dönem", Aralık 1997-Ocak 1998, Sayı 59, s 9

gündem nedeniyle sadece CHP İstanbul Milletvekili Ahmet Gürüz Ketenci katılmıştır. Moldova Cumhurbaşkanı Petru Lucinschi, Genel Kurul’u açarken yaptığı konuşmada Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde bir serbest ticaret bölgesi kurulmasının, üyelerin sahip olduğu büyük ekonomik potansiyelin daha iyi değerlendirmesini sağlayacağını ve güçlü bir entegrasyon yolu açacağını belirterek, bu sayede KEİ'nin Avrupa Birliği gibi bir güç olabileceğini söylemiştir. Toplantıda KEİ Serbest Ticaret Alanı, KEİ üyesi ülkelerin dış ticaret rejimlerinin uyumlaştırılması, Karadeniz Bölgesi’nde gençlik işbirliği ile ilgili rapor ve tavsiyeler ele alınmıştır.²⁰²

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni uluslararası platformlarda temsil eden altı ayrı dış ilişkiler komisyonu bulunmaktadır. Bu komisyonlar, T.B.M.M’ yi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nde, Parlamentolar arası Bilik’te, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nda, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi’nde, Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu’nda ve Kuzey Atlantik Asamblesi’nde temsil etmektedir. Söz konusu komisyonlarda görev alan milletvekilleri yeni hükümetin göreve başlamasıyla Ocak 1998 tarihinde şu şekilde belirlenmiştir.²⁰³

AVRUPA KONSEYİ PARLAMENTERLER MECLİSİ TÜRK GRUBU

Cevdet Akçalı (RP)

Ali Dinçer (CHP)

Abdülbaki Ataç (DYP)

Mehmet Sılay (RP)

Josef Cefi Kamhi (DTP)

Atilla Mutman (DSP)

Süha Tanık (ANAP)

Abdullah Gül (RP)

Lale Aytaman (ANAP)

Esat Kırathoğlu (DYP)

Şükrü Yürür (ANAP)

İlhan Sungur (RP)

²⁰² **Meclis Haber Dergisi**, “KEİPA Onuncu Genel Kurulu Moldova’da Yapıldı”, Aralık 1997-Ocak 1998, 59.Sayı, s.12.

²⁰³ **Meclis Haber Dergisi**, “Dış Komisyon Üyeleri Belirlendi”, Aralık 1997-Ocak 1998, 59.Sayı, s.13.

KUZEY ATLANTİK ASAMBLESİ TÜRK GRUBU

Tahir Köse (DSP- Başkan)

Ahmet Denizolgun (RP- Başkan Yardımcısı)

Nahit Menteşe (DYP)

Kamran inan (ANAP)

Bekir Aksoy (DYP)

Şamil Ayrım (ANAP)

Altan Öymen (CHP)

Gencay Gürün (DTP)

Oğuzhan Asiltürk (RP)

Recai Kutan (RP)

İrfan Demiralp (ANAP)

Temel Karamollaoğlu (RP)

TÜRKİYE-AB KARMA PARLAMENTO KOMİSYONU

Bülent Akarcalı (ANAP-Eş Bşk.)

Mümtaz Soysal (DSP-Eş Bşk.Yard.)

Kahraman Emmioğlu (RP-Eş Bşk. Yard.)

Aykon Doğan (DYP-Eş Bşk.Yard.)

Ertan Yülek (RP)

İlhan Kesici (ANAP)

Ayfer Yılmaz (DYP)

Bahri Zengin (RP)

Gencay Gürün (DTP)

Birgen Keleş (CHP)

Ahmet Derin (RP)

Sümer Oral (ANAP)

KEİPA TÜRK GRUBU

Sema Pişkinsüt (DSP)

Şerif Çim (DTP)

Turhan Alçelik (RP)

Rasim Zaimoğlu (ANAP)

Ahmet Güryüz Ketenci (CHP)

Hayri Kozakçıoğlu (DYP)

Zeki Karabayır (RP)

Fethi Acar (RP)

Ahmet Kabil (ANAP)

PARLAMENTOLARARASI BİRLİK TÜRK GRUBU

İrfan Köksalan (ANAP-Başkan)

Ziya Aktaş (DSP-Bşk.Yard.)

Zeki Ertugay (DYP)

Zeki Ünal (RP)

Şevket Kazan (RP)

Ahmet Neidim (ANAP)

Cemal Alişan (DTP)

Orhan Veli Yıldırım (CHP)

AGİT PARLAMENTER ASAMBLESİ

Tekin Enerem (ANAP-Başkan)

Cevher Cevheri (DYP)

Ahmet Bilge (RP)

Hayati Korkmaz (DSP)

Yahya Şimşek (CHP)

Mehmet Köstepen (DTP)

Sabri Tekir (RP)

Lutfullah Kayalar (ANAP)

15-16 Şubat 1998 tarihlerinde Brüksel'de Kuzey Atlantik Asamblesi Savunma ve Güvenlik Komitesi, Ekonomik Komitesi ve Siyasi Komitesi ortak toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıya KAA Türk Grubu Başkanı Tahir Köse, Iğdır Milletvekili Şamil Ayrım, Çorum Milletvekili Bekir Aksoy, İstanbul Milletvekili Altan Öymen katılmıştır. Toplantıda NATO Genel Sekreteri Javier Solana' nın konuşmasından sonra gündemdeki en önemli konu olan NATO'nun genişlemesi masaya yatırılmıştır. Bu konuda kabul edilen tasarıya Türk heyeti tarafından verilen önerge ile bir madde eklenmiş ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO)' in tüm müttefikleri ve ortaklıklarını kapsayacak bir zemin oluşturulmasının önemi

vurgulanmıştır. Kabul edilen kararda Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın Asamble' ye dâhil olmaları öngörülmüştür. Bu üç ülkenin KAA' ya kabul edilmelerine ilişkin alınan karar, üye tüm ülkelerinin parlamentolarında kabul edildikten sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.²⁰⁴

1998 yılında Türkiye'nin, AB süreci ile ilgili birçok teması olmuştur. 29 Ocak'ta AKPM ile yapılan oturumda Avrupa Komisyonu Komiseri Hollandalı Van den Broek, AB'nin genişleme süreci ile ilgili kararlar hakkında açıklama yaparak AB-Türkiye ilişkilerinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Van den Broek AB üyeliğine Türkiye'yi hazırlamak ve yardımcı olmak için her türlü çabayı sarf edeceklerini belirtmiştir. Broek Kıbrıs ve diğer aday ülkelerle müzakerelerin Mart sonundan itibaren başlayacağını, Lüksemburg Zirvesi'nde Başkanlık ve Komisyon'dan Kıbrıs'taki Türk Toplumunun da temsili olasılığını araştırmalarının istendiğini, Türk tarafının işbirliğine güvendiklerini kaydetmiştir.²⁰⁵

AB ile kurulan temasların bir diğeri ise Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu'nun 21-22 Nisan 1998'de Ankara'da düzenlenen 42. toplantısıdır. Toplantıda, Gümrük Birliği ve ortaklığın işleyişi ile AB Komisyonu'nun hazırladığı Türkiye İçin bir Avrupa Stratejisi raporu ele alınmıştır. Türk tarafı, AB tarafının Türkiye için bir Avrupa Stratejisi gibi raporları daha önce de hazırladığını ancak bu raporların mali yükümlülüklerinin bugüne kadar uygulanmadığını belirterek, dar gelirli vatandaşın gümrük birliğinin yükünü enflasyonla ödediğini vurgulamıştır. Ayrıca işadamlarının vize sorununun da ciddi bir sorun olarak ortada durduğu karşı tarafa belirtilmiştir. AB tarafı ise Türkiye'nin Kıbrıs, Ege ve insan hakları gibi konuları konuşmamasından üzüntü duyduklarını, kısa vadede ilişkilerde önemli farklılıklar beklenmediğini ancak önemli adımlar kat edildiğine inandıklarını söylemişlerdir.²⁰⁶

55. hükümet döneminde AB komisyonları ile kurulan tüm temaslarda diğer hükümet dönemlerinde olduğu gibi AB bir oyalama politikası izlemiştir. AB, bu politikayı uygularken bir yandan da ekonomik yükümlülükleri Türkiye'ye dayattırarak kendisine açık pazar oluşturmak istemiştir. Oyalama politikası ile açık pazar oluşturma istemine 1 Ocak 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması destek olmuştur.

T.B.M.M' nin ev sahipliğinde, 8-10 Ekim 1998 tarihleri arasında, Antalya'da, AKPA Teknoloji Politikası ve Enerji Alt Komisyonu ile KEİPA Ekonomi, Ticaret,

²⁰⁴ T.B.M.M Meclis Bülteni, "KAA'ya Üç Yeni Üye", Şubat 1998, 60.Sayı, s.13.

²⁰⁵ T.B.M.M Meclis Bülteni, "AB Türkiye İlişkiler", Şubat 1998, 60.Sayı, s.14.

²⁰⁶ Meclis Haber Dergisi, "Rapor değil, mali işbirliğinin yerine getirilmesini istiyoruz", Mart-Nisan 1998, 61.Sayı, s.16.

Teknoloji ve Çevre Komisyonu'nun ortaklaşa düzenledikleri "Ulaştırma Teknolojisi ve Avrupa Entegrasyonu Semineri" yapılmıştır. Bu seminerde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi (AKPA) ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi (KEİPA), Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya arasında ulaştırma teknolojisinin geliştirilerek, uluslararası alanda daha sıkı işbirliği yapılması konusunda görüş birliğine varmıştır.²⁰⁷

Mesut Yılmaz Hükümeti'nin en önemli olaylarından biri de PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ülkeler arasında kaçış yaparken İtalya'ya sığınmak istemesi ve İtalya devletinin de bunu kabul etmesidir. Türkiye'nin izlediği kararlı bir politik atak sonucu önce Suriye'den çıkmak zorunda kalan bölücü örgüt lideri, Yunanistan ve Rusya Federasyonu'na gitmiş; orada da duramayınca 13 Kasım'da İtalya'ya geçmiştir. Ancak İtalyan Hükümetinin siyasi mülteci gibi davranması Türkiye ile İtalya arasında gergin bir dönem oluşmasına yol açmıştır. Önceleri kendisine konuk muamelesi yapan İtalyan Hükümeti gerek Türkiye'nin resmi baskısı gerek Türk halkının kendiliğinden İtalyan mallarına karşı boykota yönelmesi üzerine, Öcalan'ın bir terörist olarak nitelemek zorunda kalmıştır.

T.B.M.M Genel Kurulu'nun 18 Kasım'da yaptığı toplantıda Başbakan Mesut Yılmaz, bölücü örgüt PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ın Suriye'den kaçışı, Rusya'ya geçişi ve orada da kabul görmemesi üzerine İtalya'ya geçişi ve bu ülkenin tutumu konusunda parlamenterlere bilgi vererek "Eğer İtalyan Hükümeti bu sınavdan başarıyla çıkamazsa, sadece kendi geçmişine ağır bir leke düşürmekle kalmayacak; PKK'nın bugüne kadar işlediği tüm cinayetlerin suç ortağı olacak." sözlerini kullanmıştır.²⁰⁸

PKK'nın terör örgütü olduğunun ABD'nin yanı sıra başta Fransa, İngiltere ve Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerince de kabul edildiğini hatırlatan Başbakan Yılmaz, Öcalan'a sığınma hakkı verilmesinin kamu vicdanı, adalet duygusu ve uluslararası sözleşmelerle bağdaşmayacağını vurgulamıştır. Türkiye'nin İtalya'dan Öcalan'ı resmen istediğini anımsatan Mesut Yılmaz, İtalya'yı bu talebi yerine getirmeye çağırmıştır. Yılmaz, konunun iç siyasete alet edilmemesini istedikten sonra, "Bütün dünyaya ilan ediyorum ki, bundan sonra gelecek hiç bir Türkiye Cumhuriyeti hükümeti İtalya'nın bu yanlısını karşılıksız bırakmayacaktır." şeklinde konuşmuştur.²⁰⁹

²⁰⁷ **Meclis Haber Dergisi**, "Ulaştırma Alanında Sıkı İşbirliği", Eylül-Ekim 1998, 64.Sayı, s.13.

²⁰⁸ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, 20. Dönem 4. Yasama Yılı, 65.Cilt, 20.Birleşim, 18 Kasım 1998, s.462-466.

²⁰⁹ **Meclis Haber Dergisi**, "İtalya'ya T.B.M.M' den Tepki Mektubu Yağdı", Kasım-Aralık 1998-Ocak 1999, 65.Sayı, s.17.

55. Hükümet döneminde birçok ülke T.B.M.M' yi ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretler sonunda dış ilişkilerde önemli adımlar atılmış, dostluk ve iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Yılmaz Hükümetinin görev yaptığı yıllar içerisinde T.B.M.M' ye gerçekleştirilen ve T.B.M.M' nin gerçekleştirdiği ziyaretler şu şekildedir:²¹⁰

TARİH	ÜLKE
5-11 Haziran 1997	Çin Halk Cumhuriyeti
30 Haziran-3 Temmuz 1997	Moldova
20-22 Ocak 1998	Hırvatistan (Türkiye tarafından)
22-25 Ocak 1998	Bosna-Hersek (Türkiye tarafından)
1-8 Şubat 1998	İsrail
10 Şubat 1998	Gürcistan
15-19 Şubat 1998	Tacikistan
17-24 Şubat 1998	Kırım
23-25 Şubat 1998	Bulgaristan
28 Mart-3 Nisan 1998	Kırgızistan
20-23 Mayıs 1998	Gürcistan
19-22 Temmuz 1998	Rusya
20-24 Eylül 1998	İrlanda
21-24 Eylül 1998	Norveç
22-28 Eylül 1998	Kuveyt
13-17 Ekim 1998	Polonya
11-15 Kasım 1998	Tayland

Tab 8: Uluslararası Ziyaretler

²¹⁰ Meclis Haber Dergisi, 1997-1998

3.3. Ekonomik Gelişmeler

III. Mesut Yılmaz Hükümeti'nin görev yaptığı 1997 ve 1998 yılları, 1996'da olduğu gibi siyasi gündemin ekonomik kararları belirlediği yıllar olmuştur. Siyasi gelişmelere bağlı olarak ekonomik beklentiler de yıllar boyunca ciddi değişimler göstermiştir. Siyasi belirsizliğin, ekonomik aktörlerin gelecek dönemlere ilişkin beklentilerini formüle etmelerini iyice zorlaştırdığı bu ortamda, temel dengesizlikler ağırlaşmaya devam etmiştir. Hükümetlerin siyaseten kısa vadeye yoğunlaşması ekonomide uzun vadeli çözüm arayışlarına imkân tanımamıştır.

Son iki yılda beş hükümet kurulmuş; seçim ve iktidar tartışmaları gündemden hiç düşmemiştir. Bu ortam hükümetlerin siyasi riski olabilecek yapısal önlemler almasını engellemiş, genişlemeci politikaların terk edilememesine sebep olmuştur. Sonuç olarak hükümet, uzun vadeli hiçbir karar alamamış, ekonomi politikası sadece kısa dönemde piyasa dalgalanmalarını kontrol etmeye çalışmıştır.

Temmuz 1997'de ANASOL-D Hükümetinin göreve gelmesiyle iki yıldır uygulanmakta olan genişlemeci politikalarda yön değişikliğine gidileceği beklentileri ön plana çıkmıştır. Yön değişikliğinin belli başlı işaretleri arasında ekonomi bürokrasisinde yapılan değişiklikler, Hazine-Merkez bankası arasında imzalanan protokol, hazinenin iç borçlanma takvimini açıklayacağını duyurması, bütçe açıklarının azaltılması amacıyla petrol ürünleri üzerinden alınan verginin arttırılması ve kamu fiyatlarında yapılan yüksek oranlı artışlar sayılabilir.

Kısa vadeli önlemlerin ardından üç yıllık bir program sonunda enflasyon oranının %3'e çekilmesi, kamu kesimi borçlanma gereği oranının %3'e indirilmesi ve ekonominin uzun dönem büyüme eğilimi olan %4-5 çizgisine oturtulması hedefleri açıklanmıştı. Ancak, altı aylık dönem içinde, yapısal değişiklikler konusunda mesafe kat edilememiştir.²¹¹ Temmuz ayı başında gerçekleşen hükümet değişikliğinden sonra yeni hükümet tarafından ekonomide yön değişikliğine gidileceğine dair mesajlar verilmesine rağmen yapısal sorunların çözülmesine yönelik bir önlem alınamamıştır.

²¹¹ TÜSİAD, "1998 Yılına Giren Türk Ekonomisi", Ocak 1998 İstanbul, s.13.

1997 yılı ortalarında Tayland'da başlayıp sermaye ve mal hareketleri yoluyla dalga dalga Güneydoğu Asya'yı etkisi altına alan finansal kriz, son olarak 1998'in Ağustos ayında Rusya'nın moratoryum ilan etmesiyle tüm dünya ekonomilerini sarsmıştır.²¹² Bu gelişmelerle, krizin yayılmasının nasıl önleneceği, uluslararası kuruluşlara karşı güven bunalımlarının nasıl aşılabacağı ve krize giren ülkelerin gereksinim duydukları finansal desteğin hangi koşullarda ve nereden sağlanacağı gibi konular ön plana çıkmıştır. Asya Krizi sonrasında finansal kriz tüm dünya ülkelerine yayılmıştır.

Dünya Ekonomik Krizi, Türk ekonomisini şiddetle etkilemiş, borsa %13 düşmüş ve piyasalardan 6 milyar dolar çekilmiştir. Türkiye'nin en önemli ihracat sektörlerinden otomotiv ve dokumada daralma ve bunalım yaşanmıştır. Ayrıca Gümrük Birliği'nin etkisiyle de yabancı otomobil ithalatı artmıştır. Elektrik dağıtım bölgelerinin devir işlemleri yapılmış, 4 büyük doğal gazlı elektrik santrali de 3,5 milyar dolara ihaleye çıkarılmıştır. Tekel'in Akhisar ve Samsun sigaralarının marka hakkı İngiliz, Fransız ve Amerikan firmalara devredilmiş ve Petrol Ofisi özelleştirilmiştir. Ayrıca, 1998 yılında 1.019.715 dolarlık özelleştirme satışı yapılmış ve hazineye 0,2 milyon lira aktarılmıştır.²¹³

Türkiye, krizle nispeten uygun bir zamanda tanışmıştır. 1998 başından itibaren hükümetin enflasyonu düşürmeyi amaçlayan mali ve parasal politikalar ve iç borçlanma programı uygulaması, piyasalarda dalgalanma ve belirsizliği azaltmış ve ekonomi yönetimine duyulan güveni arttırmıştır. Temmuz ayında IMF ile imzalanan yakın izleme anlaşması da piyasalardaki olumlu havayı güçlendirmiştir.²¹⁴

Yılmaz hükümetinin enflasyonla mücadele kapsamında 1998 yılı başından beri uyguladığı politikalar yılın ikinci döneminden itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Enflasyonla mücadele programının ciddiyetle yürütülmesi, ekonomide olumlu bir hava yaratmıştır. Ekonomideki bu olumlu havayı bozan Rusya'daki kriz ve onu takip eden finansal gelişmeler olmuştur.²¹⁵ Hükümet programlarıyla gelen yavaşlama, finansal kriz sonucunda yabancı sermaye çıkışının artmasıyla ivmelenmiştir.

²¹² Cahit Kayra, "Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü (1923-2013)", Tarihçi Kitapevi, Temmuz 2014, İstanbul, Cilt III, s.196.

²¹³ Kayra, *a.g.e.*, s.196.

²¹⁴ TÜSIAD, "1999 Yılına Girerken Türk Ekonomisi", Ocak 1999 İstanbul, s 12

²¹⁵ Erdinç Tokgöz, "Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi", İmaj Yayıncılık, Ankara 2001, s.264-266.

III. Mesut Yılmaz Hükümeti programında, iktisadi alandaki temel hedef, ülkede kalıcı makroekonomik istikrarın sağlanması ve ekonominin istikrar ortamında sürekli ve sürdürülebilir bir büyüme düzenine oturtulması olarak belirtilmektedir. Ayrıca ANASOL-D Koalisyon hükümetinin iktisat politikaları şu şekilde belirlenmiştir: Büyüme ve sektörel gelişmeler, istihdam politikaları, para politikaları, faiz ve bankacılık, fiyat istikrarı, maliye politikaları, ödemeler dengesi ve döviz politikası, yabancı sermaye, özelleştirme politikaları, gelir dağılımı ve sosyal politikalar ile AB politikaları.²¹⁶

YILLAR	GSMH	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1997	8,3	-2,2	10,2	9,9
1998	3,9	9,6	1,8	3,3

Tab 9: ²¹⁷GSMH ve Sektör Hasıllarının Büyüme Oranları, 1997-1998 (Sabit Fiyatlarla, Yüzde)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi GSMH 1997 yılında 8,3 artarken, 1998 yılında 3,9'a kadar gerilemiştir. Sektörler açısından bakıldığında ise 1997 yılında yüzde 2,2 küçülen tarım 1998 yılına gelindiğinde yüzde 9,6 oranında büyümüştür. Buna karşılık, sanayi sektörü yüzde 10,2'den 1,8'e; hizmet sektörü ise yüzde 9,9'dan 3,3'e kadar gerilemiştir. Dolayısıyla 1998 yılında GSMH'nin yüzde 3,9 düzeyinde büyümesi, daha çok tarım sektöründe yaşanan önemli orandaki büyümeden kaynaklanmaktadır.

Sektörler daha detaylı incelendiğinde, tarım sektöründeki yüksek büyümenin ekonomik etkinlikle doğrudan ilgisini kurmak mümkün değildir. Toplam sanayi üretimi içerisinde yaklaşık yüzde 85 oranında bir paya sahip olan imalat sanayi üretimi ise yüzde 3,3 düzeyinde artarak, bir önceki yılın aynı dönemindeki artış oranının gerisinde kalmıştır. İmalat sanayi üretiminin yavaşlamasında iç talepte yaşanan daralma etkili olmuştur. Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle olumsuz bir ihracat performansı gösteren tekstil sanayi üretimi, yılın ilk doku aylık döneminde yüzde 3,2 gerilemiştir. 1998 yılı Nisan ayından itibaren iç talepte ortaya çıkan

²¹⁶ Ekrem Erdem, Ömer Şanlıoğlu, M.Fatih İlgün, *Türkiye'de Hükümetlerin Makro Ekonomik Performansı (1950-2007)*, Detey Yayıncılık, Ankara 2009, s.291.

²¹⁷ **DİE**, 2001: s.591 ve 595, Tablo 21.6 ve Tablo 21.10

daralmaya bağılı olarak hizmetler sektörü katma değerindeki büyüme hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır. İnşaat sektörü ise neredeyse duraklamıştır. ²¹⁸

1998 yılının ilk yarısından sonra Türkiye ekonomisinde meydana gelen yavaşlama, tüm dünyada yaşanan ekonomik krizle çakışmıştır. Hemen hemen her sektörde görülen daralmanın sebepleri şu şekilde açıklanabilir: Öncelikle ekonomide gözlenen yavaşlamanın temelinde iç talepte yaşanan daralma yatmaktadır. 1998 yılının başından itibaren hükümet tarafından uygulamaya konulan maliye ve para politikaları yılın altıncı ayından itibaren kendisini göstermeye başlamıştır. Sonuç olarak, vergi gelirlerinde sağlanan yüksek oranlı artış ile faiz dışı bütçe fazlasının hedeflenen düzeyi aşması, özel harcanabilir gelirin ve dolayısıyla özel tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına neden olmuştur. Asya Krizi'nin Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri de bu dönemde görülmeye başlamıştır. ²¹⁹

Uzak Doğu ve Rusya'da yaşanan kriz nedeniyle ihracat fiyatlarında meydana gelen gerileme, Nisan ayından itibaren ihracat gelirlerinin azalmasına neden olarak, iç talep üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu durum ise ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Bununla birlikte yılın ilk yarısında ihracat fiyatlarındaki gerilemeye rağmen, imalat sanayinde ihracat miktar olarak artmıştır. Ayrıca, özel yatırım harcamalarının daralmasında iç talepte ortaya çıkan daralma ile 1995-1997 döneminde, başta tekstil sektörü olmak üzere, bazı sanayi sektörlerinde yatırımların aşırı derecede artması ve fazla kapasite oluşmuş olması da önemli bir rol oynamıştır. ²²⁰

III. Yılmaz Hükümeti'nin ekonomi politikaları içerisinde önemli bir diğer uygulama *Mali Milat* uygulamasıdır. Vergi tabanını genişletmek ve kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına amacıyla 4369 sayılı yasayla gelirin tanımı değiştirilen bu uygulama ile diğer kazanç ve iratların vergilendirilmesi için kaynak teorisinden, net artış teorisine geçmek hedeflenmiştir. Buna göre; ²²¹

- Mükelleflerin bir yıl içindeki harcama ve tasarruflarının Gelir Vergisi Kanunu'nda sayılan ilk 6 gelir unsuruyla ilişkilendirilemiyorsa
- Kanunlarda istisna edilmemişse,

²¹⁸ TCMB Yıllık Rapor, 1998

²¹⁹ Erdem, Şanlıoğlu, İlgün, a.g.e. , s.292.

²²⁰ DTP 1999 Yılı Programı, s.169.

²²¹ Celal Çelik, "Mali Milat Kalkmamalı Ancak Uygulamada Değişikliğe Gidilmelidir", *Vergi Dünyası Dergisi*, Aralık 2002, s.1-5.

- Veraset ve intikal vergisinin konusuna girmiyorsa,
- Belli bir tutarı aşyorsa, kaynağı ve konusuna bakılmaksızın diğer kazanç ve irat olarak vergilendirilecektir.

Bu uygulama ile ayrıca ekonomik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkacak gelir unsurlarının kavranamaması gibi bir sıkıntı kalmaması öngörülmüştür. Yani mali milat düzenlemeleriyle ödeme gücünü artıran veya satın alma gücü yaratan her unsur vergi kapsamına alınmaktadır. Özetle nereden buldun olarak bilinen ve gelir ile harcama ve servet artışı arasında bağlantı kurulması ve bu yolla gelirin tespit edilmesi asıl amaç olarak kabul edilmiştir.

ANASOL-D Hükümeti döneminde gerçekleşen diğer ekonomik gelişmeler şu şekildedir:²²²

- Memur maaşlarına 1 Temmuz 1997 itibariyle yüzde 35 zam yapılmıştır.
- Başbakan Yılmaz, kamu tek hesabı uygulamasına son vermiştir.
- Hazine ile Merkez Bankası arasında protokol imzalanmıştır.
- İç Borç Danışma Kurulu oluşturulmuştur.
- Dünya Bankası, Türkiye'ye 3 yılda 1,5 milyar dolar yardım etmeyi kabul etmiştir.
- Özelleştirme kapsamında, Giresun Süt 170 milyara, İçel Yenice Süt ise 3,8 milyara satılmıştır.
- Vergi kimlik numarası yürürlüğe girmiştir.

²²² **Radikal**, "1997 Rüzgâr Gibi Geçti", 27 Aralık 1997, s.1.

GSMH (Milyon TL 1987 fiyatları)	106.080	114.874
GSMH Büyüme/Küçülme (%)	7,1	4,6
Kişi Başına GSMH (\$)	2.947	3.046
Kişi Başına (SAGP'ye göre GSYİH)	6.123	6.462
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH (%)	19,8	21,4
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	25,1	26,3
İmalat San. Sabit Sermaye Yatırımı	26.1	18.2
İşsizlik Oranı (%)	6,6	6,8
İşsiz Sayısı (000)	1.503	1.552
Elektrik Üretimi (GWh)	94.862	103.296
Bütçe Dengesi (Milyar TL)	1.238.128	2.241.376
Emisyon Hacmi (Milyar TL)	382.243	758.878
Özelleştirme (milyon \$)	291,9	465,5
Cari Açık GSMH (%)	-1,3	-1,4
İhracat (milyon \$)	23.225	26.261
İthalat (milyon \$)	43.627	48.559
Dış Borç (milyon \$)	79.194	84.182
Dış Borç Servisi (milyon \$)	11.418	12.418
Rezerv (milyon \$ net)	24.496	27.138
MB Brüt Rezerv (milyon \$)	16.273	18.419
Dolar/TL (yılsonu)	104.391	199.079
Fiyat Artışı (TEF 12 aylık %)	84,9	91,2

Tab 10: 1997 Yılı Ekonomi Tablosu (Temel Göstergeler)²²³

²²³ Kayra, a.g.e, s.190.

Nüfus (000)	52.561	63.459
GSMH (Milyon TL 1987 fiyatları)	114.874	119.303
GSMH Büyüme/Küçülme (%)	4,6	3,8
Kişi Başına GSMH (\$)	3.046	3.171
Kişi Başına (SAGP'ye göre GSYİH)	6.462	6.256
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH (%)	21,4	22,7
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	26,3	24,3
İmalat San. Sabit Sermaye Yatırımı	18.2	18.0
İşsizlik Oranı (%)	6,8	6,9
İşsiz Sayısı (000)	1.552	1.607
Elektrik Üretimi (GWh)	103.296	111.022
Bütçe Dengesi (Milyar TL)	2.241.376	3.895.127
Emisyon Hacmi (Milyar TL)	758.878	1.328.542
Özelleştirme (milyon \$)	465,5	1.019,0
Cari Açık GSMH (%)	-1,4	1,0
İhracat (milyon \$)	26.261	26.973
İthalat (milyon \$)	48.559	45.921
Dış Borç (milyon \$)	84.182	96.313
Dış Borç Servisi (milyon \$)	12.418	16.513
Rezerv (milyon \$ net)	27.138	29.499
MB Brüt Rezerv (milyon \$)	18.419	19.721
Dolar/TL (yılsonu)	199.079	313.707
Fiyat Artışı (TEF 12 aylık %)	91,2	54,3

Tab 11: 1998 Yılı Ekonomi Tablosu (Temel Göstergeler)²²⁴

²²⁴ Kayra, a.g.e, s.198.

3.4. Sosyal Gelişmeler

ANASOL-D hükümeti döneminde sosyal alanda yapılan yenilik ve düzenlemelerin en önemlisi sekiz yıllık zorunlu eğitime geçiş uygulamasıdır. 1997-1998 öğretim yılından itibaren bütün ülke çapında sekiz yıllık zorunlu ilköğretime geçilerek eğitim sisteminin en önemli atılımlarından birisi gerçekleştirilmiştir. İlköğretimde okullaşma oranı arttıkça, eğitim süresi yukarıya doğru çekilmekte ve daha fazla nüfusun daha uzun süreli eğitim görmesi sağlanmaktadır. Kuşkusuz daha uzun süreli bir ilköğretim, toplumun her bakımdan kalkınmasına yardımcı olurken, daha nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine de katkıda bulunacaktır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim 10. Milli Eğitim Şurası'ndan başlayıp 15. Milli Eğitim Şurası'na uzanan bir süreçte akademik olarak tartışılmış ve 1971-1972 öğretim yılında pilot uygulaması başlatılarak 1973 yılında çıkan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim ilkesi konulmuştur. 1971-1972 öğretim yılında 16 ilde, 18 okulda deneme amacıyla başlatılan bu ilköğretim uygulaması, daha sonra terk edilmiştir. Ancak, 1981-1982 öğretim yılında 6 ilde, 10 okulda tekrar ilköğretim uygulamasına geçilebilmiştir.²²⁵

10. Milli Eğitim Şurası'ndan 15. Milli Eğitim Şurası'na kadar geçen zaman süresince üzerinde görüşülen 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimi uygulamaya koyma çalışmaları Mesut Yılmaz Hükümeti tarafından başlatılmıştır. Bu amaçla, 55. Hükümet, 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim yasa tasarısı hazırlayarak görüşülmesi için TBMM'ye sunmuştur.

1997-1998 öğretim yılından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesini sağlayan “İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkındaki 4306 Sayılı Kanun” 18.08.1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

²²⁵ Mustafa Gündüz, “Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi”, *Eğitime Bakış Dergisi*, Yıl 7, Sayı 21, Ekim Kasım, s.7.

Temel eğitimle ilgili yasanın hazırlanıp meclise sunulması, bu yasa tasarısına karşı çıkan çevrelerin yoğun protestolarına neden olmuş, İstanbul ve Ankara’da gösteriler yapılmıştır. Refah Partisi’nin karşı çıktığı, CHP’nin ise sonuna kadar destek verdiği bu yasa tasarısı, DYP çevrelerinde daha temkinli karşılanmıştır. DYP Genel Başkanı Tansu Çiller bu konuda hükümeti desteklememekle birlikte, kesintisiz eğitimin 8 değil, 11 yıl olması gerektiğini savunmuş ve tasarıyla ilgili ekonomik önlemlere sert eleştiriler getirmiştir.²²⁶

Eğitimle ilgili bir diğer gelişme ise 55. Hükümet döneminde açılan birçok vakıf üniversitesi olmuştur. 1997-1998 yılları arasında çıkarılan kanunlar ile Atılım Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Doğu Üniversitesi, Çankaya Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Çağ Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi adlarıyla yeni eğitim kurumları kurulmuştur.²²⁷

3 Temmuz 1997 yılında Dernekler kanununda yapılan değişiklikler ile dernek kurma hürriyetinin sınırları genişletilmiş, derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaçları, çalışma konuları veya çalışma biçimleri arasında açıkça öngörülmek kaydıyla siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve mesleki kuruluşlardan maddi yardım kabul edebilecekleri ve adı geçen kurumlara yardımda bulunabilecekleri yönünde düzenlemeler getirilmiştir.

7 Ağustos 1997 tarihinde ise Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çıkarılarak turizm işletmelerine bağlı ya da müstakil olarak talih oyunları oynatılabilecek yerlerin açılması yasaklanmış, bu kanunun yürürlüğünden önce Turizm Bakanlığınca izin verilmiş bulunan talih oyunları işletmelerinin izinlerinin kanunun yayımından itibaren 6 ay sonra kendiliğinden hükümsüz olacağı hükme bağlanmış, alkollü içki satışıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunu takiben 11 Şubat 1998’de Türkiye’de 12 kentte bulunan 78 kumarhane kapatılmıştır.

6 Ağustos 1997 tarihinde çıkarılan bir kanun ile hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarının korunup geliştirilmesi veya bir meslek ve sanat öğrenmeleri amacıyla yönelik olarak iş yurtları açılması ve mahkûmların sosyal hayata kazandırılması için çalışmalar yapılmıştır.²²⁸

²²⁶ Cumhuriyet, “8 yıllık eğitim yasası”, 19 Ağustos 1997, s.10.

²²⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 30, 118. Birleşim, 9 Temmuz 1997, s.361-374.

²²⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 30, 118. Birleşim, 9 Temmuz 1997, s.360.

Yılmaz'ın başbakanlığını yaptığı 55. Hükümet döneminde sosyal hayattaki önemli bir gelişme 1997'de gerçekleştirilen nüfus sayımı olmuştur. Türkiye'de gerçek rakamlara dayanan ilk nüfus sayımı 1927 yılında, ikincisi 8 yıl sonra 1935 yılında, bundan sonra da her beş yılda bir sayım yapılmıştır. Fakat 1990 yılındaki nüfus sayımından sonra hükümetin almış olduğu bir kararla on yılda bir sayım yapılması kararlaştırılmış ise de, 1990 yılında seçimlerin öne alınması sonucunda seçmen kütüklerinin düzenlenmesi için nüfus sayımının tespiti olayı doğmuştur. Bu nedenle 1997 yılında, yani 7 yıl sonra, ülkemizde zorunlu olarak nüfus sayımı yapılmıştır.²²⁹

30 Kasım 1997 tarihinde gerçekleştirilen Genel Nüfus Tespiti ve Seçme Yazımı'nda diğer sayımlarda olduğu gibi sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Türkiye'nin ilk nüfus sayımı olan 1927'den beri yapılan 14 nüfus sayımının sonuçları şu şekildedir:

²²⁹ Aydoğan Köksal, "Türkiye 1997 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Hakkında Düşünceler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 2000, Cilt 40, Sayı 1-2, s.214.

SAYIM YILI	NÜFUS
1927	13.648.270
1935	16.158.018
1940	17.820.950
1945	18.790.174
1950	20.947.188
1955	24.064.763
1960	27.754.820
1965	31.391.421
1970	35.605.176
1975	40.347.719
1980	44.736.957
1985	50.664.458
1990	56.473.035
1997	62.865.574

Tab 12: Yıllara Göre Nüfus Sayım Sonuçları²³⁰

Bu tabloda nüfusun 70 yılda devamlı olarak arttığı görülmektedir. İlk sayımda 13,6 milyon olan nüfus son sayımda 62,8'e yükselmiştir. Aradaki fark Türkiye'nin 70 yılda 49,2 milyon kişi çoğaldığını göstermektedir. Buna bağlı olarak nüfus yoğunluğu da 18'den 81'e varmıştır.

TBMM, Ocak 1998 tarihinde Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesindeki 10 saray, köşk ve kasrın ziyaretçi sayısını ve elde edilen gelirlerine açıklamıştır. Milli Saraylar Daire Başkanlığı yetkililerinin verdiği bilgilere göre;²³¹ TBMM bünyesinde bulunan saray, köşk ve kasırlar içinde her yıl olduğu gibi en çok ziyaretçi çeken Dolmabahçe Sarayı olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nın gerek Harem gerekse Selamlık bölümünü 172.716'sı yerli olmak üzere toplam 465 bin 969 kişi gezmiştir. Bu ziyaretçiler Saray'a 348 milyar lira bırakmıştır. Beylerbeyi Sarayı'nı 107 bin 189 da

²³⁰ Köksal, a.g.m, s.214.

²³¹ T.B.M.M Meclis Dergisi, "Saraylara turist akını", Aralık 1997-Ocak 1998, 59.Sayı, s.14.

yabancı turist gezmiş ve yerli-yabancı turistler gişeye 57 milyar liraya yakın para bırakmıştır.

Yıldız-Şale Köşkü'nü yerli yabancı 10 bin 381 kişi gezerken, 2,3 milyar lira; Maslak Kasrı'nı gezen 1485 kişi ise 135 milyon lira gelir bırakmıştır. Kasırlar arasında en çok ziyaretçiyi çeken Ihlamur Kasrı'nı gezenlerin sayısı ise 9 bin 916'sı yerli olmak üzere 11 bin 778 kişi olmuştur. Bu ziyaretçiler de gişeye 1 milyar liradan fazla gelir sağlamıştır.

Küçüksu Kasrı da kasırlar arasında en çok turist çekenlerden biri olmuştur. 6 bin 796 yerli ve yabancı turist Meclis'e 654 milyon lira gelir sağlamıştır. Aynalıkavak Kasrı'nı gezenlerin sayısı ise 4 bin 178'e ulaşmış ve 318 Milyar lira gelir elde edilmiştir.

Yalova'daki Atatürk Köşkü'nün ziyaretçilerinin sayısı da büyük bölümü yerli olmak üzere 19 bin 600'ü aşmış ve Köşk 1,6 milyarlık gelir elde etmiştir. Florya Atatürk Köşkü 4 bin 178 kişiyi ağırlarken Yıldız Çini Fabrikası da bin 333 kişi tarafından gezilmiştir. Köşk 51 milyon, fabrika da 90,5 milyon gelir sağlamıştır.

ANASOL-D hükümeti döneminde kültür ve sanat alanındaki gelişmeler ise şu şekildedir:

13 Eylül 1997 : Polonya'da yapılan Dünya Grekoromen Güreş Şampiyonası'nda Şeref Eroğlu ile Ercan Yıldız altın madalya kazanmıştır.

5 Ekim 1997: Altın Portakal Film Festivali sonuçlandı. En iyi film ödülünü Ferzan Özpetek' in yönettiği "Hamam" filmi almıştır.

13 Ekim 1997: Altın Koza Film Festivali sonuçlandı. Zeki Demirkubuz' un yönettiği "Masumiyet" birinciliği almıştır. Ayrıca, aynı film 10 Şubat 1998 tarihinde Fransa'da sinema dalında düzenlenen Sadoul Ödülü'nü de almıştır.

55. hükümet döneminde çıkarılan diğer kanunlar şu şekildedir:

- Yükseköğretim Kanununun 59. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (02.07.1997)
- Dernekler Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (03.07.1997)
- Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (03.07.1997)
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanuna Ek Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (09.07.1997)

- Yap-İşlet Modeli İle Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun (16.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ücretsiz Sağlık Hizmetlerine Dair Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Hukuki Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti İle Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna Hersek ve Hırvatistan Cumhuriyetleri Arasında Geri Dönüş Eylemi İçin İyi Niyet Misyonu ve Ortak Polis Gücü Oluşturulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Bosna Hersek Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümetine 10.000 Adet Eğitim Elbisesi Bağışlamasına Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti İle Moğolistan Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ve Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Tarım Alanında Bilimsel, Teknik ve Ekonomik İşbirliğine İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Türkmenistan Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (17.07.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ve Tacikistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (23.07.1997)
- Genel Nüfus Tespiti Yapılması ve Seçmen Kütüklerinin Güncelleştirilmesi Hakkında Kanun (30.07.1997)
- Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukluların İş Yurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun (06.08.1997)
- Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (07.08.1997)
- 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununa Bir Ek Geçici Madde Eklenmesine İlişkin 28.7.1993 Tarihli ve 488 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (13.08.1997)
- Tarihine Kadar Sorumlu Müdür Sıfatı İle İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun (14.08.1997)

- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun (16.08.1997)
- Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (13.11.1997)
- 4219 Sayılı 1987 Mali Yılı Bütçe Kanununa Bağlı Bazı Cetvellerde Değişiklik Yapılması ve Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (27.11.1997)
- Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun (03.12.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (03.12.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Kültür Merkezleri Kurulması ve Bu Merkezlerin Faaliyetleri Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (04.12.1997)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmasının ve Eki Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (11.12.1997)
- Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye işletmesi Kuruluşu Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (11.12.1997)
- Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (11.12.1997)
- Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun (22.12.1997)
- 1998 Mali Yılı Bütçe Kanunu (25.12.1997)

- Katma Bütçeli İdareler 1998 Mali Yılı Bütçe Kanunu (25.12.1997)
- Katma Bütçeli İdareler 1998 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu (25.12.1997)
- Ailenin Korunmasına Dair Kanun (14.01.1998)
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun Bir Geçici Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (14.01.1998)
- 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 254 Sayılı KHK ile 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 326 Sayılı KHK'nin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (15.01.1998)
- Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 49 uncu Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (15.01.1998)
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 sayılı KHK'nin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanuna Ek Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (15.01.1998)
- Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (21.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Alanı Tesisine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çek Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.01.1998)

- Türkiye Cumhuriyeti ile Slovak Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.01.1998)
- Tabii Afetlerden Zarar Gören Vakıf Taşınmazların Afet Öncesi Kiracılarına Kiracılık Hakkı Tanınması ve Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (22.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Çek Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (23.01.1998)
- Cebri veya Mecburi Çalıştırma Hakkında 29 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (23.01.1998)
- İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (23.01.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (05.02.1998)
- Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Yasasının Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (05.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (11.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (11.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması ve Eki Protokolü'nün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Dair Kanun (11.02.1998)
- Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (11.02.1998)

- Muhtaç Erbaş ve Er Ailelerinin Ücretsiz Tedavisi Hakkında Kanun (18.02.1998)
- Mera Kanunu (25.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Letonya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsveç Krallığı Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Endonezya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması ve Eki Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında Sınır Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (26.02.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (01.04.1998)
- 3480 Sayılı Malûller ile Şehit, Dul ve Yetimlerine Tütün ve Alkol Ürünlerinin Satış Bedellerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (01.04.1998)

- Nakli Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (01.04.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Rus Doğalgazının Karadeniz Altından Türkiye Cumhuriyetine Sevkiyatına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Dair Kanun (01.04.1998)
- Vergi Kimlik Numarası Kullanımının Yaygınlaştırılması ve Noterlik Kanunu, Tapu Kanunu, Karayolları Trafik Kanunu, Çekle Ödemenin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun, Bankalar Kanunu ile Pasaport Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (02.04.1998)
- Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun iki Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun (14.05.1998)
- Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (14.05.1998)
- Emniyet Teşkilatı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (28.05.1998)
- Kooperatifler Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (28.05.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Mutludere/Rezauska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve iki Ülke Arasında Karadeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Dair Kanun (28.05.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (28.05.1998)
- Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (03.06.1998)
- Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (11.06.1998)

- Türkiye Cumhuriyeti İle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Dair Kanun (28.05.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (28.05.1998)
- Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
- Tuz Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (28.07.1998)
- Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (28.07.1998)
- Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, Devlet Memurları Kanunu ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik yapılmasına Dair Kanun (29.07.1998)
- TSK Personel Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Ek Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (29.07.1998)
- Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması ve Bu Kararnameye Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (30.07.1998)
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (30.07.1998)
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (31.07.1998)
- Polonya Cumhuriyetinin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.10.1998)
- Çek Cumhuriyetinin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.10.1998)
- Macaristan Cumhuriyeti'nin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (21.10.1998)

4. HÜKÜMET PROGRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HÜKÜMETİN İSTİFASI

4.1. Eleştiriler

Başbakan Mesut Yılmaz'ın 8 Haziran 1996'da hükümet programını okumasının ardından tam iki gün sonra 10 Temmuz Perşembe günü program üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde İçtüzüğün 72. Maddesine göre, siyasî parti gruplarına, hükümete ve şahısları adına iyi üyeye söz verilmiştir. Genel Kurul'un 1 Temmuz 1997 tarihli 113. Birleşiminde alınan karar gereğince siyasî parti grupları ve hükümet adına yapılacak konuşmalar 45'er dakika kişisel konuşmalar ise 12'er dakika olarak belirlenmiştir.

Siyasî gruplar adına söz alan milletvekilleri; Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Deniz Baykal; DSP Grubu adına Metin Bostancıoğlu ve Metin Şahin; Doğru Yol Partisi Grubu adına Ayvaz Gökdemir; Refah Partisi Grubu adına Bülent Arınç; Anavatan Partisi Grubu adına ise Nejat Arseven'dir.²³²

Gruplar adına ilk sözü alan CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, sekiz yıllık eğitime bu yıl geçilmesini ve mümkün olan en kısa sürede seçime gidilmesini istediklerini vurgulamıştır. Hükümete dışarıdan destek olacaklarını belirten Baykal, "Güvenoyunu hükümette yer alanlara değil; Türkiye için, demokratik rejimin çalıştırılması için, RP'nin iktidardan uzaklaştırılması için veriyoruz." sözlerini kullanmıştır.²³³ CHP lideri, ANASOL-D Hükümeti'nin bir kriz sonucu ortaya çıktığını ve bu krizin tüm Türkiye'ye Refah Partisi tarafından bulaştığını savunmuştur. Baykal'a göre bu kriz, yeni hükümetle de devam edecektir.

DSP Grubu adına ilk konuşmayı yapan Metin Bostancıoğlu seçim için acele edilmemesi gerektiğini belirterek yasal düzenlemelerin yapılmasından sonra seçime gidilmesinin doğru olacağını söylemiştir. Bostancıoğlu "Bu hükümetin deposunda insan sevgisi ve halk desteği vardır." sözlerini kullanmıştır. DSP Grubu adına ikinci konuşmacı olan Metin Şahin ise REFAHYOL Hükümetinin yaşattığı sıkıntıların 55. hükümetin kurulmasıyla su yüzüne çıktığını belirtmiş ve "REFAHYOL' dan kurtuluş

²³² T.B.M.M Tutanak Dergisi, 20.Dönem, 30.Cilt, 119.Birleşim, 10 Temmuz 1997, s.394.

²³³ Meclis Haber Dergisi, "Hükümet Müzakereleri", Haziran-Temmuz-Ağustos 1997, 57.Sayı, s.8.

ulusal bir görevdi ve biz bu konudaki görevimizi yapmak üzere bu hükümette yer aldık” diyerek görüşlerini ifade etmiştir.²³⁴

DYP Grubu adına hükümet programı üzerindeki görüşlerini açıklamak üzere kürsüye gelen Ayvaz Gökdemir, hükümetin güvenoyu alamayacağını, olsa bile uzun süre muktedir olamayacağını ileri sürerken bir an önce seçime gidilmesini istemiştir. Hükümet programının kendisine 12 Mart muhtırasını hatırlattığını söyleyen Gökdemir “Acaba Silahlı Kuvvetler gelmedi de yerine sizi mi gönderdi. Bir devlet ve rejim bunalımının eseri, yani bir ara rejim modeli olduklarını çok açık gerçekçi biçimde söyleyen Sayın Yılmaz'ı kutluyoruz, Cindoruk'u, arkadaşlarımı burada görmekten üzgünüm.” şeklinde konuşmuştur.²³⁵

Refah Partisi Grubu adına konuşan Bülent Arınç, ağırlıklı olarak Deniz Baykal'ın konuşmasını eleştirdiği konuşmasında “Sizin bir gücünüz varsa parlamento içinde gösterirsiniz. Bu millet askerini sever, ama askerın süngüsü altında siyaset yapanları sevmez.” sözleriyle hükümetin güç kullanımına değinmiştir. Demokrasilerde partilerin hesaplarını sandıkta verdiklerini söyleyen Arınç “Refah Partisi hesabını sandıkta ödeyecektir ve millete ödeyecektir. Ama sizin söylemek istediğiniz başka bir şey; siz Refah partisini birinci parti yapan bu millettten hesap sormaya kalkıyorsunuz; rejim adına konuşuyorsunuz. Bu millet Refah Partisi'ni birinci parti yapmışsa, siz de çalışın, sizi de yapsın.”²³⁶ Sözleriyle mensubu olduğu partiyi milletin iktidara getirdiğini, ancak bu hükümetin kendi zorlamasıyla iktidara geldiğini savunmuştur.

ANAP Grubu adına konuşan Nejat Arseven, partisinin iktidarı bıraktığı 1991'den bu yana birçok konuda yapılması gereken reformların askıya alındığını ve sadece günü kurtarma politikalarıyla hükümet edildiğini ileri sürmüş, bu hükümetin sağlık, adalet, sosyal güvenlik, yerel yönetim gibi konularda reformlar yapmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Arseven, “ANAP öncülüğünde kurulmuş bulunan Cumhuriyet Hükümeti, bu acil reformlar konusunda iddialı olmasa da mutlaka ama mutlaka kararlı olduğunu bu millete göstermeli ve en azından bu acil reformların alt yapısını hazırlamak gayreti içinde olmalıdır.”²³⁷ Sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır.

²³⁴ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.2573-2578.

²³⁵ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.7632-7646.

²³⁶ Neziroğlu ve Yılmaz, *a.g.e.*, s.7647-7668.

²³⁷ Meclis Haber Dergisi, “Hükümet Müzakereleri”, Haziran-Temmuz-Ağustos 1997, 57.Sayı, s.8.

Hükümet adına, eleştirileri yanıtlamak üzere önce DSP Genel Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit kürsüye gelmiştir. Ecevit, 8 yıllık kesintisiz eğitimin bu yıl tüm yurttan yaygın olarak başlayacağını söylemiş ve tasarının yasalaşması için destek istemiş. Asker ile polisin karşı karşıya getirilmeye çalışıldığını savunan Ecevit, “Polisle askeri karşı karşıya getirmek ateşle oynamaktır. Biz hükümet olarak buna izin vermeyeceğiz, eşgüdümle çalışmalarını sağlayacağız.”²³⁸ Şeklinde konuşmuştur.

Başbakan Mesut Yılmaz ise önceki hükümet döneminde devlet kuruluşları arasında casusluğa varacak düşmanlıklar yaşandığını ileri sürmüş ve “Bütün bu tahribata ve çatışmaya rağmen bu Meclis'in çatısı altında demokratik bir hükümet değişikliği gerçekleşiyorsa, bu, Türk demokrasinin rüştünün ispatıdır. 55. hükümet Türkiye'deki bir takım anormalliklerin sonucu olarak kurulmuştur. Bizim görevimiz de her alandaki bu anormallikleri normalleştirmektir. Hükümetimiz görevinin bilincindedir.” sözlerini kullanmıştır. Önceki hükümetin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Anayasa'da belirtilen temel niteliklerini tehlikeye düşürdüğünü belirten Yılmaz'a Refah Partili milletvekilleri tepki göstermiştir. Yolsuzluklarla mücadeleyi, bu hükümetin kurulmasının temel sebebi olarak gösteren Mesut Yılmaz, erken seçim konusunda ise “Erken seçimi 1998 sonbaharında da getirebilir, 2000 yılına kadar devam kararı da verebiliriz. Buna o zaman karar vereceğiz.” şeklinde konuşmuştu.²³⁹

4.2. Hükümetin İstifası

Mesut Yılmaz'ın başkanlığında, ANAP, DSP ve DTP' nin ortaklığında ve bağımsız bazı milletvekillerinin desteği ile kurulan 55. Hükümet, işadamı Korkmaz Yiğit'in ortaya attığı iddialar üzerine verilen bir gensoru ile 25 Kasım 1998 tarihinde T.B.M.M Genel Kurulu'nda düşürülmüştür.

İşadamı Korkmaz Yiğit'in TÜRKBANK' ın özelleştirilmesi ihalesine girmesinden sonra ortaya atılan iddialar ve sonunda bizzat kendisinin yaptığı açıklamalar üzerine FP, DYP ve CHP grupları Devlet Bakanı Güneş Taner ile Başbakan Mesut Yılmaz hakkında ihaleye fesat karıştırdıkları gerekçesiyle gensoru önergeleri vermişlerdir. Önergenin iddiası; Mesut Yılmaz ve Güneş Taner'in mafya ve çete liderleri ile yakın ilişki içinde olması ve TÜRKBANK' ın satışı ihalesinde bir işadamına

²³⁸ Meclis Haber Dergisi, “Ecevit ve Yılmaz”, Haziran-Temmuz-Ağustos 1997, 57.Sayı, s.8.

²³⁹ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, T.B.M.M Basımevi, Ankara 2014, 9.Cilt, s.141-162.

fiyat teklifi, para ve kredi temini konularında yardımcı olduğudur. Türk Bank'ın satışı konusunda, Korkmaz Yiğit ile yapmış olduğu görüşmenin basına yansısıyla iyiden iyiye zor duruma düşen Mesut Yılmaz, gelişmeleri bir komplo olarak değerlendirmiştir.²⁴⁰ Bunun üzerine muhalefet, olayın üzerine sert bir biçimde gitmiş ve hatta CHP bu nedenle hükümetten desteğini çekmiştir. Koalisyon ortaklarından DTP'nin Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, hükümetin fiilen sona erdiğini, CHP'nin desteğini çekmesi nedeniyle kendi desteklerinin de anlamını yitirdiğini açıklamıştır.

ANASOL-D Hükümetinin son olaylarla yıpranması, yeni istifalara neden olmuş ve bu kez tersine bir rüzgâr esmiştir. ANAP ve DTP' den istifa eden bazı milletvekilleri DYP'ye katılmalarıyla bu partinin sandalye sayısı artmıştır.²⁴¹

DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ve ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz hakkında açılan Mal Varlığı Soruşturma Komisyonlarının, iki liderin de Yüce Divan'a gönderilmelerine gerek olmadığına dair karar vermeleri, yeni bir tartışmaya neden olmuş, bu aklamaların karşılıklı anlaşmalar sonucunda gerçekleştiği iddia edilmiştir. Ancak Komisyonların kararı Meclis'te Hükümet'e karşı olan milletvekillerinin daha kararlı bir tavır takınmalarına yol açmış ve 25 Kasım'da T.B.M.M Genel Kurulu'nda Başbakan Mesut Yılmaz hakkında verilen güvensizlik önergesi 528 milletvekilinin 314 oyu ile kabul edilmiş ve bu önerenin kabul edilmesiyle hükümet düşürülmüştür.²⁴²

Devlet Bakanı Güneş Taner hakkında verilen gensoru da Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Aynı gün Başbakan Mesut Yılmaz, 55. Hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunmuştur.²⁴³

²⁴⁰ Temuçin Faik Ertan, *Türk Parlamento Tarihi (1995-1999)*, T.B.M.M Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, s.1278.

²⁴¹ **Milliyet**, "Anasol D Bitti", 26 Kasım 1998, s.16-17

²⁴² **Meclis Haber Dergisi**, "Yeni yılda seçime kadar yeni hükümet", Kasım-Aralık-Ocak 1998-1999, 65.Sayı, s.2.

²⁴³ **Cumhuriyet**, "Gözler Çankaya'da", 26 Kasım 1998, s.1.

SONUÇ

Mesut Yılmaz'ın 1991-1999 yılları arasındaki başbakanlık dönemi pek fazla incelenmemiş, yapılan araştırma sayısına bakıldığında ise biraz göz ardı edilmiş bir dönemdir. Tabii ki bu yıllar arasında araştırmalar yapılmış ancak yapılan çalışmalarda odak noktası Yılmaz Hükümetleri değil, hükümetlerin yer aldığı yılların gelişimi olmuştur.

Bu çalışmada 1991-1999 yılları arası incelenirken odak noktası Yılmaz Hükümetleri olmuştur. 47. Hükümetin Başbakanı Yıldırım Akbulut'un 16 Haziran 1991'de cumhurbaşkanlığı makamına istifasını sunmasının ardından kurulan Birinci Yılmaz Hükümeti, 5 aylık görev süresinde hükümet programında belirttiği birçok hedefi gerçekleştirme imkânı bulamamıştır. 1991 yılına tekabül eden bu hükümet döneminin en önemli olayı yüksek enflasyon olmuştur. İlk seçimdeki oy oranına güvenen ANAP'lı hükümet, muhalefetin de etkisiyle erken seçim kararı almış ancak umduğu oy oranını yakalayamayarak iktidarda kalma hakkını kaybetmiştir.

Birinci Yılmaz Hükümeti'nin Kasım 1991'de görevden çekilmesinin ardından kurulan hükümetlerde de benzer sorunlar yaşanmıştır. Seçimlerden sonra iktidara gelen Demirel-İnönü Hükümeti, yolsuzluk ve rüşvet olaylarının üzerine gitmek amacıyla "Yolsuzlukla Mücadele Bakanlığı" nı oluşturmuştur. Bu kapsamda 144 yolsuzluk dosyası Teftiş Kurallarına incelenmek üzere gönderilmiş ancak bu dosyaların pek çoğu yargıya intikal ettikten sonra beraatla sonuçlanmıştır.

1996 yılında İkinci Mesut Yılmaz Hükümeti göreve gelene kadarki süreçte oluşturulan DYP-SHP Koalisyonları döneminde PKK terör örgütünün faaliyetleri artmış, yolsuzluk iddiaları tırmanmış (İLKSAN ve İSKİ), ekonomiyi toparlamak adına 5 Nisan Kararları adı verilen uygulamalar devreye sokulmuştur. Ancak bu uygulamalar da ekonomik seviyeyi yükseltmeye yetmemiştir. Mart 1995'te imzalanıp 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmamasına rağmen tüm olanaklarını kullanarak, AB'ye karşı duvarlarını indirmesi şeklinde döneme damgasını vurmuştur.

Seçim sonunda hiçbir siyasi parti tek başına hükümet kurabilecek sayısal çoğunluğa ulaşamadığı için koalisyon görüşmeleri yapılmıştır. Seçimlerden birinci olarak çıkan Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan, hükümeti kurmakla

görevlendirilmesine rağmen koalisyon ortağı bulamadığı için görevi iade etmiştir. Bunun üzerine seçimden ikinci ve üçüncü parti olarak çıkan ANAP ve DYP adına Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller bir araya gelerek 27 Şubat 1996'da koalisyon hükümeti kurmak üzere anlaşmıştır. Tansu Çiller'in başbakan olarak kurduğu son hükümet olan 52. Hükümetin istifasıyla 6 Mart 1996'da Türkiye'nin sekizinci koalisyon hükümeti ANAYOL kurulmuştur.

ANAYOL Koalisyonu yalnızca 3 ay görevde kalabilmiştir. Bu sebeple kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır. ANAP ve DSP tarafından oluşturulan 53. Hükümetin en önemli tartışma konusu, DYP lideri Tansu Çiller'in başbakanlık görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a devretmeden kısa bir süre önce Başbakanlık Örtülü Ödeneğinden 500 milyar lira aktarması olmuştur. Para aktarmasının yanı sıra Çiller'in, birçok ünlü kişiyi ve kuruluşları dolandırdığı ortaya çıkan Selçuk Parsadan' a da 5,5 milyar lira verdiği ileri sürülmüştür. Bu örtülü ödenek iddiası ve erken seçim talepleri hükümeti istifaya götüren sebeplerden olmuştur.

1996 yılı Temmuz ayında Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan başkanlığında RP-DYP Koalisyonu olarak kurulan 54. Hükümet istifa etmiş ve Erbakan istifanın ardından yaptığı açıklama erken seçim yapılmasını öngördüklerini; DYP ile imzaladıkları Hükümet Protokolü'nün bir erken seçime gidilmesi halinde başbakanlığın Tansu Çiller'e bırakılacağı hükmü uyarınca istifa ettiğini açıklamıştır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, ilerleyen günlerde ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ve DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ile ayrı ayrı görüşmüş ve 20 Haziran'da ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı 55. hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.

Mesut Yılmaz tarafından kurulan 55. Hükümet, Yılmaz'ın diğer iki hükümetinden daha uzun süre görevde kalmıştır. Bir buçuk sene görev yapan ANASOL-D Koalisyonu döneminde önemli ölçüde gelişme kaydedilmiştir. Yıllardır görüşülen ve taslak halinde kalan 8 yıllık zorunlu eğitim yasası uygulamaya konulmuş, ekonomik açıdan özelleştirme ile de olsa denge sağlanmaya çalışılmıştır.

Mesut Yılmaz tarafından kurulan ve ANASOL-D Hükümeti adıyla bilinen 55. Hükümet, Temmuz 1997'de icraata başlamış, ancak REFAHYOL Hükümeti döneminde başlayan tartışmalar, bu dönemde de devam etmiştir. Gerek Susurluk'ta gerçekleşen kazanın sonuçları gerekse 28 Şubat kararları, ANASOL-D Hükümeti döneminde de etkisi devam ettirmiş ve siyasi hayatın ilgi odağı olmuştur.

Siyasi açıdan oldukça sıcak gelişmelere sahne olan 1998 yılı başlarında, Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş tarafından hazırlanan Susurluk Raporu açıklanmış ve bu raporla ilgili olarak Başbakan Mesut Yılmaz, kirli ilişkiler bütünü açıklamasını yapmıştır. Mesut Yılmaz'ın başkanlığında, ANAP, DSP ve DTP'nin ortaklığında ve bağımsız bazı milletvekillerinin desteği ile kurulan 55. Hükümet, işadamı Korkmaz Yiğit'in ortaya attığı iddialar üzerine verilen bir gensoru ile sarsılmıştır.

İşadamı Korkmaz Yiğit'in TÜRKBANK'ın özelleştirilmesi ihalesine girmesinden sonra ortaya atılan iddialar ve sonunda bizzat kendisinin yaptığı açıklamalar üzerine FP, DYP ve CHP grupları Devlet Bakanı Güneş Taner ile Başbakan Mesut Yılmaz hakkında ihaleye fesat karıştırdıkları gerekçesiyle gensoru önermeleri vermişlerdir. Önerenin iddiası; Mesut Yılmaz ve Güneş Taner'in mafya ve çete liderleri ile yakın ilişki içinde olması ve TÜRKBANK'ın satışı ihalesinde bir işadamına fiyat teklifi, para ve kredi temini konularında yardımcı olduğudur.

Verilen gensorularla ilgili Komisyon kararları Meclis'te Hükümet'e karşı olan milletvekillerinin daha kararlı bir tavır takınmalarına yol açmış ve 25 Kasım'da T.B.M.M Genel Kurulu'nda Başbakan Mesut Yılmaz hakkında verilen güvensizlik önergesi 528 milletvekilinin 314 oyu ile kabul edilmiş ve bu önerenin kabul edilmesiyle 55. Hükümet düşürülmüştür.

Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında 1991-1999 yılları arasında kurulan bu üç ayrı hükümet, kısa görev sürelerine ve dönemin siyasi istikrarsızlığına rağmen demokrasi hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Geçmişe dönüp baktığımızda o dönemde yaşanan olumlu ve olumsuz her gelişme bugüne atıfta bulunmakta ve ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Resmi Yayınlar

T.B.M.M Genel Kurul Tutanağı
T.B.M.M Meclis Bülteni
T.B.M.M Tutanak Dergisi
T.C. Resmi Gazete
TCMB Yıllık Rapor

2. Süreli Yayınlar²⁴⁴

Cumhuriyet
Hürriyet
Milliyet
Posta
Radikal
Sabah
Yeni Şafak
Yeniçağ

3. Basılı Eserler

Akıncı, Abdulvahap, “Türkiye’de Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”,
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2014, 9. Cilt, 1.Sayı

Akman, Halil, *Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde Türkiye’nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3.Yıl, 16.Sayı,
Eylül 2015

Akpınar, Hakan, *28 Şubat, Postmodern Darbenin Öyküsü*, Ümit Yayıncılık,
İstanbul 2001

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
Ocak 2016

²⁴⁴ Yararlanılan gazetelerin adları, tarihleri ve haber başlıkları dipnotlarda belirtilmiştir.

Altay, Asuman, *Politik Süreçte Yozlaşma ve Rant Kollama Faaliyetleri*, Yeni Türkiye Dergisi, 1.Yıl,6.Sayı, Eylül-Ekim 1995

ANAP-DSP-DTP Koalisyon Protokolü ve 55. Hükümet Bakanlar Kurulu Listesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara Haziran 1997

Anavatan Partisi Seçim Taahhütnamesi, Ankara 24 Aralık 1995

Balcı, Ali, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul Eylül 2013

Balkan, Murat, *İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016

Bayrak, Metin, Kanca, Osman Cenk, *Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri*, Akademik Bakış Dergisi, Mart-Nisan 2013

Bildirici, Faruk, *Hanedanın Son Prensi*, Ümit Yayıncılık, Ocak 2003

Çakmak, Haydar (ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2012*, Barış Kitap, Ankara 2012

Çelik, Celal, *Mali Milat Kalkmamalı Ancak Uygulamada Değişikliğe Gidilmelidir*, Vergi Dünyası Dergisi, Aralık 2002

Çoker, Ziya, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yerel Yönetimler*, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 5. Cilt, 2. Sayı, Mart 1996

Daver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993

Demokrat Türkiye Partisi Programı, Ankara, 7 Ocak 1997

Demokratik Sol Parti Programı, Ankara 1985, Sistem Ofset

Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, Ankara 1995

Devlet İstatistik Enstitüsü Raporu, 2001

Doğru Yol Partisi Seçim Bildirgesi, Hedef 2000’ler, Tek Çözüm Çiller, Ankara 1995

Doğruyol Partisi ile Anavatan Partisi Arasında İmzalanan Ortak Hükümet Protokolü ve Ekleri, Başbakanlık Basımevi, 3 Mart 1996 Ankara

DTP 1999 Yılı Programı

Duran, Burhanettin, *Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M-XIX. Dönem (1991-1995)*, T.B.M.M Basımevi, I. Cilt, Ankara 2012,

Erdem, Ekrem, Şanlıoğlu, Ömer, İlgün, M.Fatih, *Türkiye’de Hükümetlerin Makro Ekonomik Performansı (1950-2007)*, Detey Yayıncılık, Ankara 2009

Erdoğan, Mustafa, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, İmge Yayınevi, Ankara 2001

Erkan, Ünal, *Türkiye Ev Sahipliğine Hazır*, Yeni Türkiye Dergisi Habitat II Özel Sayısı, Mart-Nisan 1996

Ertan, Temuçin Faik, *Türk Parlamento Tarihi (1995-1999)*, T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:155, Cilt 3

Ertan, Temuçin Faik, *Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M 20. Dönem (1995-1999)*, T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:155,Cilt 1

Gönlübol, Mehmet, Bingün, Hakan, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1990-1995 Dönemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996

Gündüz, Mustafa, *Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi*, Eğitime Bakış Dergisi, Yıl 7, Sayı 21, Ekim Kasım

İnan, Kâmrân, *Siyasetin İçinden*, Milliyet Yayınevi, İstanbul 1995

Karluk, Rıdvan, Tonus, Özgür, *Avrupa Birliği Kapısında Türkiye*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002

Karpat, Kemal, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014

Kayra, Cahit, *Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü (1923-2013)*, Tarihçi Kitabevi, Cilt III, İstanbul Temmuz 2014

Korkmaz, Zeynep, *Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdü Sözü'nün Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*, Milli Kültür Dergisi, 36.Cilt, Ekim 1982

Köksal, Aydoğan, *Türkiye 1997 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Hakkında Düşünceler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 2000, Cilt 40, Sayı 1-2

Neziroğlu, İrfan, Tuncer, Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, T.B.M.M Yayınları, , 9.Cilt, Ankara Aralık 2014

Neziroğlu, İrfan, Tuncer, Yılmaz, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, T.B.M.M Basımevi, 9.Cilt, Ankara Aralık 2013

Neziroğlu, İrfan, Tuncer, Yılmaz, *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, T.B.M.M Basımevi, 3.Cilt, Ankara Haziran 2015,

Neziroğlu, İrfan, Yılmaz, Tuncer, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, T.B.M.M Basımevi, 8. Cilt, Ankara 2013

Nişancı, Abdullah, *Türk Milli Eğitim ve Öğretiminin Temel Hedefleri*, Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk-İslam Sentezi Görüşünde Meselelerimiz, İstanbul 1988

Oran, Baskın (ed.) *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, Cilt II, İstanbul 2002

Özdemir, Hikmet, *Turgut Özal Biyografisi*, Doğan Kitapçılık, İstanbul Temmuz 2014

Pamuk, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Şubat 2014

Sarıçay, Nesrin Suna, Ünal, Müge, *Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri*, Ar&Ge Bülten Dergisi, 2014 Ocak

Saybaşı, Kemali, *DYP-SHP Koalisyonu'nun Üç Yılı*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1995

Sönmez, Asuman, Şimşek, Fırat, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri*, Gençlik ve Kalkınma Dergisi,(6:2), 2011

Şener, Bülent, *Unutulan Bir Krizin Anatomisi ve Perde Arkası: Kardak Kayalıkları Krizi*, Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi, 30 Ocak 2014

Tokgöz ,Zübeyir G., *Demokratikleşme Sürecinde Siyasal Partiler*, Günce Yayıncılık, Ankara 1999

Tokgöz, Erdiñç, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*, İmaj Yayıncılık, Ankara 2001

Tosun, Gülgün, *Türkiye'de Siyasal Nitelikli Kamuoyu Araştırmaları ve 20 Ekim 1991 Seçimleri Örneği*, Amme İdaresi Dergisi, 26.Cilt, 3.Sayı, Eylül 1993

Yalçın, Soner, Birand, Mehmet Ali, *The Özal Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitap, İstanbul 2007

ÖZGEÇMİŞ

25 Nisan 1994 tarihinde İstanbul'un Fatih ilçesinde doğdum. İlk ve ortaöğrenimimi İstanbul'da tamamladıktan sonra Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne devam ettim. Lisans eğitimimin ardından 2016 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladım. Halen özel eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmaktayım.

